

AZ 1914—18. ÉVI VILÁGHÁBORÚ ÖSSZE- FOGLALÓ TÖRTÉNELME

ÍRTA:

CZÉKUS ZOLTÁN

A M. KIR. HONVÉD LUDOVICA AKADEMIA
HADTÖRTÉNELEMTANÁRA

I. KÖTET

A SZERZŐ SAJÁTJA
BUDAPEST, 1925

MINDEN JOG FENNTARTVA

Előszó.

A világháborúról írott könyvek súlya alatt ma már roskadoznak a könyvespolcok. A világháború történelmét is sokan megírták már.

Sajnos azonban, nem magyar nyelven és magyarul!

Magyar munka, mely a világháború egész lefolyását szemünk elé tárná, még nincs.

Pedig tíz év mult el már azóta, hogy nemzetünk léteért s jövőjéért fegyvert ragadott a magyar és hat keserves év pergett le, mióta az édes magyar hazánk sorsára oly végzetes összeomlás bekövetkezett!

A világháború egész történelmét nekünk magyaroknak pedig igen jól kell tudnunk. Annak csaknem minden részét alaposan kell ismernünk.

Idegen könyvekből azonban a világháborút mi magyarok nem ismerhetjük meg. Idegen szerzőnek idegen a magyar! És bizony, fájdalom, sokszor még azok is ellenségesen írnak rólunk, akik barátaink.

Főleg ezért, de ezenkívül még sok-sok volt tanítványom és talán még több bajtársam kérésének teljesítésére vállalkoztam arra, hogy ezzel a szerény úttörő munkával a nyilvánosság előtt megjelenjek.

Célom, hogy a magyar irodalomban az e téren nagyon is érezhető hiányt pótoljam.

A fősúlyt a világháború történetének megírásánál arra helyeztem,

hogy az *egész világháború hadműveletei fölött könnyen meg lehessen szerezni az áttekintést*,

hogy a *hadműveletek keletkezését s lefolyását mindenki könnyen megjegyezhesse magának*; ezért is a hadműveletek tárgyalásánál előbb mindig

a szembenálló felek *szándékát, elhatározását, illetőleg feladatát*,

azután a *helyzetét* és az így keletkező

terveket, majd pedig a tervek végrehajtásából keletkező *eseményeket* igyekeztem hűen leírni.

Nem maradtam meg azonban az események száraz, egyhangú leírásánál, hanem feladatomnak tartottam azt is, hogy a főbb eseményeknél az okokat, az eseményeknek egymásra való hatását, egymással való összefüggését is kutassam és hogy a legfontosabb tanulságokat is levonjam.

A megállapításokat azonban, amelyekhez ily módon jutottam — természetesen — nem fogja olvasóim mindenike magáévá tenni. Nem is ezt akartam. Szándékom mindössze az volt, hogy a felvetett kérdések gondolatokat ébresszenek. Hogy mindenki, aki olvassa a világháború eseményeit, gondolkozzék rajtuk és hogy az eseményeket igyekezzen mérlegelni, mert csak így lesz a világháború tanulmányozása gyümölcsös termő.

Iparkodtam továbbá arra is, hogy az eseményeket egyszerű és áttekinthető kis vázlatokkal az olvasó szeme elé tárjam az események és az egyes helyzetek képének helyes elképzelése céljából.

Végül igyekeztem mindenben a munka olcsó előállíthatására, hogy azt mindenki számára könnyen elérhetővé tegyem.

Ha igyekezetem nem mindenben sikerült úgy, mint ahogy szerettem volna, annak oka elsősorban szerény tehetségem, továbbá korlátolt anyagi és technikai eszközeim.

Nem mulaszthatom el továbbá, hogy hálás köszönetemet ki ne fejezzem *nagylaki vitéz Rátz Jenő m. kir. vkszt ezredes úrnak, a világháború egyik legalaposabb ismerőjének, a „Marnei csata“ című munka írójának*, kedves barátomnak, aki munkám átolvasásával sokban segítségemre volt.

Budapest, 1924 december hó.

Czékus Zoltán.

A világháború valódi okai.

A világháború okai a következők:

Okok felsorolása

1. *a német gazdasági fellendülés nyomán fakadó*
ipari
kereskedelmi
gyarmatpolitikai } *ellentétek;*
2. *a keleti kérdés;*
3. *a nemzetiségi eszme túlnövései:*
a pánszlávizmus,
a nagyszerb eszme,
a „Máre Románia“ kérdése és
az olasz irredenta.
4. *A francia revanche.*

1. A német gazdasági fellendülés nyomán fakadó ipari, kereskedelmi és gyarmatpolitikai ellentétek.

Az ipar fejlődése.

1871 január 18-án alakul meg a német császárság.

Németország ipari fejlődése

1870-ben a német szén, vasipar és hajózás gyermekkorát éli még, de 1914-ig Németország a világ egyik legnagyobb ipari és kereskedelmi államává fejlődik.

Legnagyobb a vegyipar (festék, gyógyszer),
az optikai ipar,
az acélipar.

Különösen az *első* kettőben nem akad az egész világon méltó versenytársa.

Az ipar fejlődéséből származó ellentétek

Az új versenytárs veszedelmes ellenfél és felkelti a többi ipari államnak, különösen Angliának a féltékenykedését (Made in Germany olvasd: méd in dzsörmeni, Made in England: olvasd méd in inglend).

A kereskedelem fejlődése.

Német kereskedelem fejlődése

A németek az iparuk nagyarányú fejlődése következtében megjelennek a világ összes kereskedelmi piacain.

Olcsó tengeri szállítás végett hatalmas *kereskedelmi flottát építenek.*

(Az 1911. évi Lloyd Register szerint)

Angliának a gyarmatokkal együtt 11.442 hajója van, 49,418.824 tonna tartalommal.

Németországnak	2199 hajója,	4,856.685 tonna tartalommal		
É.-A. Egy. Államok	2273 „	4,466.880 „	„	„
Norvégia	2070 „	2,154.331 „	„	„
Franciaország	1077 „	1,976.862 „	„	„

Ezután Olaszország, Japán, Hollandia, Svédország, Oroszország és Ausztria-Magyarország következik.

Külföldi póstai küldemények :

É.-A. Egy. Államok	-----	12,742.000
Németország	-----	9,304.870
Anglia	-----	5,159.000
Franciaország	-----	3,390.000

Ez adatokból látható, hogy Németország a világháború előtti időkben már a világ egyik leghatalmasabb kereskedelmi állama. Németország e gyors és hatalmas kereskedelmi fellendülése a *többi kereskedelmi államok féltékenykedését hívja életre.*

De még más baj is támadt:

A kereskedelem fejlődéséből származó ellentétek

A tengeri kereskedelmi flotta védelmére a németek *tengeri haderőt* szerveznek és pedig oly nagyot, hogy Anglia után Németország tengeri hadereje lesz a legnagyobb. Az ezirányú fejlődés megvilágítására szolgáljon a következő adat:

Németország 20 évvel a világháború előtt még angol dokkokban építteti hajóit, 1914-ben a német dokkokban készült hatalmas óceánjáró hajók már a gyorsaság „kék szalagját“ nyerik el (blue ribbon = blú ribn). A világnak 1914-ben legnagyobb hajója szintén német hajó. (Jelenleg „Leviathan“-nak hívják, német neve „Vaterland“ volt. Tonnatartalma 59.956 t.)

A németek ezen nagyarányú flottafejlesztése felszínre veti a *tengeri uralom kérdését.*

Anglia politikája Chromwell óta (olvasd: Kronuel) az, hogy a „tengerek ura“ legyen. Ezért előbb Spanyolország, Hollandia, majd Franciaország ellen harcol.

A „tengerek ura“ nevéért folytatja a „*splendid isolation*“ (olvasd: szplendid ájzolésen) politikát és felállítja a „*two power standard*“ (olvasd: tu pauersz sztenderd) alap-

elvet, amely szerint saját hadihajóinak száma mindig nagyobb kell, hogy legyen, mint a két legnagyobb szárazföldi hatalom hajóinak száma együttvéve.

A németek flottaprogrammja óriási költségeket ró Angliára és emellett veszélyeztetve látja eddigi tengeri politikáját is, s ezért Németország ellen fordul.

Gyarmatpolitika.

Németországnak, mint iparos- és kereskedőállamnak, szüksége van gyarmatokra. Csakhogy a föld gyarmatokul alkalmas területeit az egyes hatalmak már-már elosztották volt maguk között, amikor Németország gyarmatszerzését megkezdte. Ebből azután hatalmas ellentétek keletkeznek a gyarmatpolitikát üző összes államokkal, de különösen Angliával, Franciaországgal és Japánnal.

Németország
gyarmat-
politikája

Az angolok egy afrikai-ázsiai egységes gyarmatbirodalmat szeretnének teremteni. Ez a vágy Cecil Rhodes (olvasd: Szeszil Ródsz) jelszavában ölt testet: „A Captól Cairóig.” Akadály, mint az 1-ső számú vázlatból látható, *Német-Kelet-Afrika*.

Egyiptom és India összekötésének akadálya pedig, amint az 1-ső számú vázlatból látjuk, a *Bagdad-vasút*. A Bagdad-vasút ezenkívül még nagy jelentőségű azért is,

Angliával való
gyarmatpolitikai
ellentétek

mert *a legrövidebb összeköttetés Anglia és India között és*

mert a Perzsa-öbölnek és Indiának a németek általi állandó fenyegetését jelenti.

Ezenkívül voltak még ellentétek az ausztráliai szigetek miatt is.

A franciaországi gyarmatpolitikai ellentétek főképp a marokkói kérdésből keletkeznek:

Francia-
országgal való
gyarmatpolitikai
ellentétek

Franciaország ugyanis gyarmatul szerette volna Marokkót megszerezni, amely egyszersmind német kereskedelmi piac is. Ehhez az első lépés 1904 április 8-án történt a francia-angol egyezmény (entente cordial, olvasd: antant kordjál) Németország tudta és beleegyezése nélkül való megkötésével. Az entente cordial tartalma: Angliától Franciaország nem követel záros határidőt Egyiptom kiűritésére, viszont Anglia elismeri Franciaországnak azt a jogát, hogy Marokkóban rendet tartson és a szultánt ebben támogassa. Anglia Németország ellenkezése esetén 100.000 fővel száll partra Schleswigben és Franciaország tengerpartjának blokádját megakadályozza Németországgal szemben.

1905-ben Franciaország már reformokat követel a marokkói szultántól, miután Angliától szabad kezet kapott Marokkóban. A reformokat a szultántól Marokkó részére idegenüldözések, a kereskedelem biztonsága, jogrendellenessége stb. címén követeli és pedig azért, hogy ezen az úton jogcímet nyerjen a Marokkóba való csapatküldésre.

A német császár erre a követelésre mintegy válaszul Tangerben meglátogatja a marokkói szultánt és „szuverén” tejedelemként üdvözlí.

Az ennek nyomán felmerülő francia-német ellentétet 1906-ban az algecirasi konferencia látszólag elsímítja, amennyiben Marokkó továbbra is szuverén állam marad és így a német kereskedelem szabadságát biztosítják, viszont a rend fenntartására a marokkói szultán hívására Franciaország csapatokat küldhet az országba.

1911 tavaszán lázadás tör ki Marokkóban a szultán ellen. A szultán a franciákhoz fordul segítségért, mire a franciák elfoglalják Fezt, ahol a felkelők a szultánt körülfették és az ország nagy részét megszállják. A németek erre érdekeik védelmére mintegy tüntetésül a „Panther” cirkálót küldik Agadirba. A kitörő feszültséget végre is megszünteti a *marokkói egyezmény*. Franciaország szabad kezet kap Marokkóban. Németország pedig kárpótlást a Kongó-területen. A marokkói kérdés így elintéződik ugyan, de a fájó tövis megmarad.

Gyarmat-
politikai ellentét
Japánnal

Németország és Japán között Kiaucsau miatt keletkezik békés úton meg nem oldható ellentét. Japán folyton növekedő túlnépessége miatt oly területeket akar szerezni, ahová lakosságának kivándorlását irányíthatná. Ezen célra legalkalmasabb terület a Japán közvetlen szomszédságában fekvő Korea, Liaotung-félsziget és általában a Sárga-tengerpart vidéke. Ezen területek megszerezhetése végett keletkezik az 1895. évi japán-kínai háború. Ezen háborúban azonban hiába győz Japán, mert az ezen háborút befejező és 1895 április 17-én megkötött simonoszeki békét Németország, Franciaország és Oroszország, az úgynevezett keletázsiai hármas-szövetség, megváltoztatja. Ezen államok ugyanis 1895 május 23-án közösen fellépnek Japán ellen és követelik Japántól, hogy a vér árán megszerzett Porth-Arthurból csapatait vonja ki és kényszerítik, hogy a Liaotung-félszigetet Porth-Arthurral együtt Kínának adja vissza.

Rövid idővel ezután, azaz 1898 január 4-én Németország Kínától 99 évre bérbeveszi a Sárga-tenger partján fekvő Kiaucsaut.

A japán nép Németországnak ezen japánellenes magatartását és a német zászló kitűzését a Sárga-tenger partján nem felejtette el s a német iránti izzó gyűlölettel várta a percet, hogy leghatalmasabb ellenfelének, az oroszoknak a Sárga-tenger partjairól való elűzése után a németeket is az oroszok sorsára juttassák.

Ez a várva-várt pillanat következett be a világháború kitörésekor.

Hogy mily élénk emlékezetében volt különben a japán népnek a simonoszeki béke, ennek ékes tanúbizonysága az, hogy a japánoknak 1914. évi jegyzékük, melyben Kiaucsau kiűritését követelték Németországtól és amely miatt a háború Japán és Németország között ki is tört, tulajdonképen nem más, mint a németeknek 1895. évi Port-Arthur kiűritésére vonatkozó jegyzéke. A két jegyzék szóról-szóra egyezik, csak az 1914. évibe Kiaucsau nevét írták a Porth-Arthur név helyére.

2. A keleti kérdés.

Keleti kérdés alatt szűkebb értelemben a Törökbirodalom felosztásának vagy a törökök Európából való kiszorításának kérdését értjük.

Fogalom

A törököknek megjelenése után megindulnak a keresztes háborúk. Hunyadiak stb. hadjáratai. Sikertelenül. A török hatalom meggyengülése után (XVII. század) meg lehetne valósítani a törökök kiűzését Európából, de ennek útját állják az európai államoknak egymást keresztező érdekei.

Keletkezése

Az egyes államok érdekei.

Oroszország: jégmentes kikötőt és szabad kijárást akar az Aegei- és arab tengerekre, ezért a tenger-szorosokat akarja megszerezni.

Oroszország

Ez veszélyezteti az *angolok* indiai birodalmát, a *németek* kisázsiai és mezopotámiai érdekeit, *Ausztria-Magyarországnak* Szalonikihez vezető útját és egész létét is, mert Oroszország ez esetben még délről is körülkarolná. Veszélyeztetné továbbá *Franciaország* és *Olaszország* földközítengeri uralma állását.

Anglia: a tengerszorosokat akarja tengeri uralma biztosítása végett.

Anglia

Mezopotámiát és Arábiát pedig Egyiptom és India összeköttetésére.

Franciaország

Franciaország: Szíriát szeretné.

Olaszország

Olaszország megszerezni óhajtja Tripoliszt, Kisázsia déli partjait, az Aegei-tenger szigeteit és az Adriai-tenger keleti partját (a Mare nostro).

A balkáni államok

A balkáni államok: a saját nemzetiségeik lakta területeket akarják felszabadítani.

Ausztria-Magyarország

Ausztria-Magyarország: Szalonikét és az odavezető szárazföldi utat akarja levantei kereskedelme érdekében biztosítani. Ezenkívül arra törekszik, hogy az adriai-tengeri uralmát megszilárdítsa.*Németország*: Törökország területét kereskedelmi piacul akarja megnyerni és Törökországon át óhajtja biztosítani befolyását Kelet felé.*Törökországgal szemben folytatott politika*: *Ausztria-Magyarország* és *Németország* tehát *Törökország* fennmaradására és erősítésére törekszik, ellentétben a többi államokkal, akik céljaik megvalósítása miatt *Törökországot* gyengeségében megtartani, sőt állandóan gyengíteni akarják. Az egymással ellenkező érdekek kiegyenlíthetatlensége miatt azonban egyelőre „status quo,” a megállapodás.**A keleti kérdés rövid történeti fejlődése.**

(Lásd 2-ik számú vázlatot).

A balkáni államok kialakulása

A „status quo”-politikába ama államok közül, melyek *Törökország* felosztására törekszenek, legfőképen *Oroszország* és a *Balkán* keresztény népei nem tudnak belenyugodni.*Oroszország*, hogy céljait elérje, mindent elkövet a *Balkán* népeinek segítésére, hogy a szláv befolyást a *Balkán*on erősítse és hogy *Törökországot* gyengítse, továbbá, hogy az osztrák-magyar befolyást a *Balkán*on visszaszorítsa.*A Balkán népei* így az orosz hátuk mögött tudva, folytonosan lázonganak a török uralom ellen s miután *Európa* keresztény népeinek rokonszenve is a *Balkán* keresztény népei felé húz, a kormányok többsége pedig úgyis a török gyengítésére törekszik, a balkán nemzetiségek egymásután vívják ki függetlenségüket. Előbb *Szerbia*, majd *Görögország* és *Oláhország*, végül pedig *Bulgária* rázzák le a török uralmat. Az oroszok céljukat azonban nem tudják elérni, mert az európai hatalmak úgy a londoni (1828), mint a párizsi (1855) és a berlini (1878) kongresszuson *Törökország* területi épségét megmentik.Legutóbb a *berlini kongresszuson* rendezték (lásd 2. sz. vázlatot) a *Balkán* ügyeit. Az 1877/78 évi orosz-török háború ellenére, amelynek a végén az oroszok már *Sztambul* falai

alatt állottak, *Oroszország* csak egy kis örmény területet kap a Kaukázus alján és a Fekete tengeren hajóhadat tarthat, de a Dardanellák továbbra is zárva maradnak előtte. Oroszország megkapta még, Oláhország rovására, Beszarábiát.

Az összes eddigi *Balkán államok* megnagyobbodnak s közéjük lép új fejedelemségeként *Bulgária*.

Ausztria-Magyarország felhatalmazást kap Bosznia-Hercegovina megszállására és a szandzsák-vasút kiépítésére, hogy az orosz hatalmat ellensúlyozhassa.

Anglia közbelépéséért Cyprus szigetét kapja.

A berlini kongresszus nem intézi el tehát végleg es közmegelégedésre Bosznia-Hercegovina-Rumélia-Macedónia és Albánia, továbbá a szigetek kérdését, amelyek így állandóan felszínen tartják a keleti kérdést.

A berlini kongresszus utáni időszakban mindenekelőtt a Balkán nemzeti államai megerősödnek. 1881-ben *Románia*, 1882-ben *Szerbia* királyság lesz. Ezután terjeszkedni igyekeznek. *Bulgária* 1885-ben Ruméliával egyesül, *Görögország* pedig 1897-ben Krétával akar egyesülni, de a törökkel szemben elveszti a háborút, bár Törökországra nézve is elvesz Kréta szigete, mert Kréta nemzetközi fennhatóság alá kerül. Csak *Szerbia* nem tud terjeszkedni, mert ennek útját állja Bosznia megszállása. A terjeszkedésre való törekvés miatt és *Oroszországnak* Törökország gyengítésére való állandó igyekezete és Törökországnak a reformoktól való idegenkedése következtében, Macedónia területe, hol görögök, szerbek, bolgárok és törökök teljes összekeveredésben élnek, továbbá Albánia területe, mely függetlenségre törekedett, az örökös *bandaharcok* színhelyévé vált.

Nyugodalmasabb időszak következett az orosz-japán háború idején, amidőn Oroszország keleten volt elfoglalva, de előbb megkötötte Ausztria-Magyarországgal 1903-ban a *műrzsztégi egyezményt* a „status quo“ alapján, nehogy az osztrák-magyar befolyás a Balkánon erősödjék. Ezidőben a bandaharcok teljesen szünetelnek, miután a Balkán államok az orosz protektort nem érzik a hátuk mögött.

Az orosz-japán háború után Oroszország figyelme újra a Balkánra terelődik, miután Nagy Péter cár végrendeletét megakarja valósítani és Kelet-Ázsiában a japánok nem engedik jégmentes kikötőhöz. Mivel pedig az Arab tengerekhez és a Dardanellákon át az Aegei tengerre Anglia miatt nem jutnatott, közvetve Szerbián és Macedónián át az Aegei tengerre esetleg Szerbián, Bosznia-Hercegovinán vagy a Szandzsákon és Montenegrón (Albánián) át az Adriai tengerre

A balkáni
államok meg-
erősödése

Törökország
felosztásának
előkészítése

akar jutni, amely terve, tekintettel arra, hogy Anglia Németország bekerítését célzó politikáját már megkezdte, nem látszott kivihetetlennek. A *bandaharcok* tehát újból megindulnak, főképp Macedóniában, hogy ezen területet Törökországtól elszakítsák.

Fokozza a feszültséget, hogy 1906-ben Ausztria-Magyarország megakarja valósítani a berlini kongresszus által engedélyezett *Szandzsák vasútat*, mely Szalonikihez Macedónián kellett, hogy átvezessen és így Macedónia területe osztrák-magyar befolyás alá került volna. Háborúra ekkor még sor ugyan nem kerül, mert Oroszország a háborúra gyenge, az Osztrák-Magyar Monarchia pedig beleegyezik egy Szerbián és Montenegrón át vezető Duna-Adria tengeri vasút építésébe.

Törökország felosztásának előkészítésére a tulajdonképeni első lépés 1908 június 9-én történik a *reváli találkozáson*, hol az orosz cár és az angol király megegyeznek Törökország felosztásán, amelyre a szultán abszolút kormányzásának kellett volna okot szolgáltatni.

Egy előre nem látott esemény azonban ezt megakadályozza. A *liberális ifjú török forradalom* ugyanis még 1908-ban megbuktatja az abszolút kormányformát és a parlamentáris elv Törökországban is életbelép.

A parlamentáris kormányforma kihirdetése folytán keletkezett tarthatatlan helyzet miatt, Ausztria-Magyarország 1908 őszén *bekebelezi Bosznia-Hercegovinát*, Bulgária *Kelet-Ruméliát* és a bolgár fejedelem egyszersmint a cári címet veszi fel.

Bosznia-Hercegovina annektálásával Szerbia, Oroszország, Anglia és Franciaország a berlini kongresszus határozványait megsértve látják.

A háború veszélye igen nagy. Különösen Szerbia magatartása miatt, mely állam Bosznia-Hercegovinát magának szeretné és most az annexió miatt, ebbeli reményeit füstbe menni látja. Szerbia tehát Ausztria-Magyarország annexiós cselekedetével szemben, igen kihívó módon lép fel és mindent elkövet, hogy protektorát, Oroszországot, az Ausztria-Magyarország elleni háborúra rábírja.

Ausztria-Magyarországnak igen nagy türelemre volt szüksége, hogy Szerbia magatartása miatt a háborút elkerülje. Békeszeretete azonban olyan nagy, hogy még politikai tekintélyének rovására is fenn akarja a békét tartani és 1909 január 16-án megegyezik a törökkel. Hatvanhárom millió koronáért megvásárolja Bosznia-Hercegovinát és visszaadja a Sandzsákot. Ily módon Ausztria-Magyarország feláldozza a Macedóniába és Szalonikibe vezető vasútat is.

A háborús veszély azonban még így sem múlik el, különösen Szerbia magatartása miatt. Az ügyet Oroszország, Anglia, Franciaország mindenáron európai konferencia elé akarják vinni. Ez eljárás azonban Ausztria-Magyarország biztos megaláztatásával járt volna. Németország ekkor kardjára üt. Kijelenti, hogy fegyverrel is kész támogatni a Monarchiát.

Miután Oroszország még a háborúra nem kész, Franciaország pedig nem hiszi, hogy Anglia fegyverrel is hajlandó támogatni az orosz, elfogadják Németországnak ajánlatát, hogy Ausztria-Magyarország minden állammal egyezzek meg külön-külön és hogy az ügyet ne vigyék európai konferencia elé.

1909 március 30-án így a szerbek aláírják Bosznia-Hercegovina annektálásának elismerését és megígérik, hogy Ausztria-Magyarországgal jó baráti viszonyban fognak élni.

Bosznia-Hercegovina kérdése így látszólag elintéződött, de nyílt kérdés volt még Macedónia, hol az összes érdekek összeütköztek és Albánia, hol az olasz és osztrák-magyar érdekek állottak szemben egymással az Adria fölötti uralom kérdésében, továbbá az osztrák-magyar-olasz és szerb-orosz érdekek ugyancsak az Adria-tengeri kérdésben. Ezenkívül új gyújtóanyagot vitt a küzdelembe még Trácia területe is, hol a görögök és bolgárok vetélkedtek egymással, továbbá Észak-Afrika.

Közben a Balkán államok mindjobban megerősödnek és Oroszország is kiheveri az orosz-japán háborúban szenvedett vereséget, ami azután Törökország felosztásának újabb tervéhez vezet.

Európai Török-
ország felosztása

1910-ben Montenegró királyság lesz.

1911-ben a marokkói incidenst Olaszország felhasználja Tripolis megszerzésére és megüzeni a töröknek a háborút. Ennek hatása alatt 1912-ben pedig megalakul Törökország végleges felosztására a Balkán szövetség, Szerbia, Bulgária, Görögország és Montenegró között az orosz cár protektorátusa alatt és megkezdődik az 1912/13. évi balkáni háború, amelyben a török végleges vereséget szenved. A koncon ugyan a balkáni szövetség tagjai összevesznek és az 1913. évi második balkáni háborúban, amelybe Oláhország is beleavatkozik, Bulgária kénytelen engedni, úgyhogy Macedónia nagyrésztben a szerbeknek és görögöknek jut, míg Trácián a bolgárok és görögök osztoznak. A Dobrudsa egy részét az oláhok kapják. A bukaresti béke azonban a bolgárokat volt szövetséges társainak és az oláhnak halálos ellenségévé teszi.

Látszólag tehát még nyílt kérdésnek marad: az *albán-kérdés*. Itt a szerbek s velük az oroszok, továbbá a görögök, olaszok és a montenegróiak álma sem válik valóra. Albániát a hatalmak függetlenítik Wied herceg fejedelemsége alatt. Az albán kérdés azonban ezzel koránt sincs megoldva s az továbbra is hatalmas parázs marad a hamu alatt a Macedón és Dobrudsza kérdéssel egyetemben. Ehhez járul még Bosznia-Hercegovina annexiója is, mert Bosznia-Hercegovinát titokban a szerbek még továbbra is a magukénak tartják.

Oroszország most a törökök kis-ázsiai területeire veti magát és az örmények ügyét karolja fel. A keleti kérdés így kiterjeszkedik Anatóliára és Mezopotámiára is, ami viszont a németek kis-ázsiai kereskedelmi érdekeit és a bagdadi vasutat veszélyezteti. *Németország* most két tűz közé kerül; északon az orosz, délen az angol. Németország így még inkább mindent elkövet Törökország megerősítésére és életképessé tételére. Kérdés voltazonban, hogy Törökország német vezetés mellett a világháború kitöréséig ki tudja-e heverni az 1911/12. és 1913. évek nagy vereségeit?

Az oroszok kis-ázsiai törekvései idézik elő főképp 1914. év tavaszán Németország és Anglia között megindult tárgyalásokat kis-ázsiai és kelet-afrikai érdekeltségük elhatárolására, amelynél csupán még a porta jóváhagyására volt szükség, amidőn a világháború kitört, hogy egyéb kérdések mellett Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Albánia, Dobrudsza, Trácia, Anatólia és Mezopotámia kérdését is végleg tisztázza.

3. A nemzetiségi eszme túlnövései.

Nemzeti eszme fogalma, keletkezése és jelentősége.

Fogalom A nemzetiségi eszme tulajdonképpen nem más, mint az *egy nemzethez tartozó* népnek egy államba tömörítésére való törekvés.

Keletkezése A nemzetiségi eszme, mely korunk uralkodó eszméje, főképp Napoleon önkényeskedései következtében kel öntudatos életre. (Pl. a nemzeti érzés ellen cselekszik több német államnak, Németalföldnek, Franciaországba, Tirolnak Bajorországba stb. való bekebelezése által, avagy amint a spanyolra, a nemzeti érzést és büszkeséget megsértve, egy oly uralkodót kényszerít rá, akit a nemzet nem akar és viszont felkelti a nemzeti érzést úgyis, hogy egy nemzetet, mely eddig külön államokban élt, egy államba egyesíti, mint az olaszt.)

Az így öntudatos életre ébresztett nemzetiségi eszme megerősödik. A fejlődés további folyamán pedig megteremti a nagy egységes nemzeti államokat, amilyenek: a német császárság, az olasz királyság, az idegen uralom alatt élő népeknek pedig fegyvert ad a kezébe, hogy azzal önálló állami függetlenségüket kivívják, mint a török uralom alatt levő Szerbiának (1815), Görögországnak (1828), Oláhországnak (1828), Bulgáriának (1878) és az orosz uralom alatt nyögő lengyeleknek, finneknek stb.

A nemzetiségi eszme főjelentősége tehát abban áll, hogy belső erkölcsi erőként az egy nemzethez tartozó embereket önálló, független, egységes nemzeti államba való tömörítésre ösztökéli.

Jelentőség

A nemzetiségi eszme tehát hatalmas államalkotó és államfenntartó erő.

A nemzetiségi eszme túlnövései.

A nemzetiségi eszmének is vannak túlnövései. Ezek rendszerint az egy vagy egymással rokonnyelvű, vagy az egyfajú népeket akarják egy államba tömöríteni, tekintet nélkül a tradícióra, a földrajzi és gazdasági viszonyokra, továbbá tekintet nélkül a műveltségre. A nyelv, sőt a faj egyformasága ugyanis még nem államalkotó tényező. Így pl. az Amerikai Egyesült Államokban is angolul, Dél-Amerika nagy részében spanyolul beszélnek, de ezek az angol, illetőleg a spanyol nemzethez még sem tartoznak. Az angolul beszélő írek is gyűlölik az angolt. A svájciak egyrésze olasz, másrésze francia és német, de ők mégis svájciak. A lengyelek szlávok és halálosan gyűlölik az oroszot. A tót is, a rutén is szláv, de azért nagy többségükben a szintén szláv csehekkel egy államban élni nem akarnak és az ezeréves magyar hazától elszakadni nem akartak. A nyelvnel és a származásnál sokkal fontosabb a történelmi múlt (tradíció), a kultúra, (vallás-erkölcsi felfogás), a földrajzi és gazdasági tényezők, amelyek a népeket egy nemzetté forrasztják össze. A ma élő nemzetek nagy része különféle származású és nyelvű volt. Így pl. az olasz, a latin, a longobárd, gót és normán népek vegyülete. A spanyol francia és az angol szintén különféle népekből összeforrott nemzetek. Összeforrasztotta őket, a közös történelmi múlt, a közös kultúra, a földrajzi helyzetből kifolyó egymásra utaltság.

Jelentősége

(Megjegyzés: a turánizmus ide nem sorolható, mert ez a turáni öntudatnak fejlesztését, a turáni népek segítségét,

védelmét és szövetségét, nem pedig egy államba való tömörítését célozza.)

A világháború
okozói

A nemzetiségi eszme túlnövései, amik a világháború okozói voltak a következők:

a pánszlávizmus, a pánromanizmus, a nagy szerb eszme, vagy a jugoszlávizmus és az olasz irredenta.

A pánszlávizmus.

Fogalom

Pánszlávizmus alatt értjük az összes szlávoknak orosz fennhatóság alatti egyesítésére való törekvését. Egyes szláv népek lakta területeket, mint a lengyelek lakta Galiciát, Posent, Sziléziát és a ruthének lakta Bukovinát és Északkeleti Magyarországot, továbbá az örmények által lakott török területeket, ezen törekvés teljesen az orosz birodalomhoz akarja csatolni. Más területekből, mint az egyesített tót morva és cseh lakta földből: azaz Felső-Magyarországból, valamint Szilézia egy részéből egy Csehországot, az összes délszlávok által lakott területekből pedig egy vagy több délszláv államot gondolt megteremtetni. Így Szerbiából és az Osztrák-Magyar Monarchia délszláv területeiből és Törökország szerb lakta részeiből egy nagy Szerbiát, vagy Jugoszláviát, a bolgárok és görögök lakta török területekből pedig nagy Bulgáriát és Görögországot akarta életre kelteni. Természetesen mindeme államok orosz befolyás vagy fennhatóság alatt állottak volna.

A pánszlávisták tehát azt akarták, hogy az „összes szláv folyók orosz tengerbe folyjanak.”

Keletkezés

A pánszlávizmus keletkezése az 1860-as évek körüli időre esik. Megalapítója Kollár nevű felsőmagyarországi tót író.

Terjesztésének
eszközei

A pánszlávizmust főképp titokban terjesztették, mivel nyíltan csak Oroszország és a Balkán független szláv államai léphettek fel.

A pánszlávizmus terjesztésére főképp a sajtót és propagandát használták fel. (Újság, röpirat, agitátorok, gyűlés, kongresszus). Főterjesztője továbbá a görög-keleti vallás is. (Papok, tanítók segélyezése, templomok építése, térítés, szkizma). Főterjesztő eszközei a különféle egyesületek is. (A szokol egyletek, Narodna Obrana stb.)

Törökország szláv lakosságát állandóan izgatják; felkeléseket szítanak s bandaharcokat szerveznek.

A pánszlávisták szövetkeznek továbbá mindazokkal, kik Ausztria-Magyarország, Törökország és Németország meg-

gyengítésére törekszenek (entente hatalmak, nagy szerbek, irredenták, dákó romanisták, örmények, szabadkőművesek stb.)

Ezek útján különösen Ausztria-Magyarország és Törökország ellen állandóan izgatnak olyannyira, hogy az utóbbi időben Ausztria-Magyarországban elszakadási törekvések (máramarosi szkizma pör) és merényletek (különösen Bosznia-Hercegovinában) mind gyakoriabbakká válnak, Törökország területén pedig állandó felkelések és bandaharcok vannak. (Macedónia, Albánia).

A pánszlávizmus csak a szláv származás közösségére, Létjogosultsága
azaz a fajra és részben a görögkeleti vallásra alapítja a megvalósítandó hatalmas szláv birodalom álmát.

A pánszlávisták tehát a történelmi múltat (pl. tótok, ruthének, horvátok történelme), a különböző műveltségi fokot és erkölcsi felfogást (északi szláv műveltebb, mint a déli; — a magyarországi szerb, a horvát és a szlovének műveltebbek mint a balkáni szerb; — a lengyelek, horvátok katolikusok, — a csehek husziták, a tótok katolikusok stb.) a földrajzi és gazdasági viszonyokat teljesen figyelmen kívül hagyják. Ezen hatalmas államalkotó tényezők ellen pedig cselekedni nem lehet.

Azonkívül ezeken a területeken nemcsak szlávok élnek, hanem *szlávok is!*

Ausztria-Magyarországban a pánszlávizmust nem veszik komolyan, sőt az áldatlan közjogi viszonyokból kifolyólag Ausztria-Magyarország ellen még sokszor ki is használja. Ellen-
rendszabályok

Törökország túl gyenge, hogy fellépjen ellene. A nagy hatalmak tanácsára reformokkal próbálkozik.

Egyéül Németország az, mely szigorúan lép fel és a lengyeleket, főképp telepítési programjával el akarja németesíteni, ami azonban még nagyobb ellenszenvet és német gyűlöletet szít, sőt a Monarchia szláv lakosságát is németellenesé teszi.

A nagy szerb eszme.

Mindazokat a területeket, ahol szerbül, vagy a szerbbel hasonló nyelvet beszélnek, akarják a nagy szerb eszme hívei Szerbiához csatolni. Tehát Ausztria-Magyarországból: a Bácskát és Bánátot, Horvátországot, Krajnát, Istriát, Dalmáciát, Bosznia-Hercegovinát; Törökországból: Ó-Szerbiát, Macedóniát, a Szandzsákot, Albániát és azonkívül még Montenegrót is. Fogalom

A nagy szerb eszme hívei csak az egységes nyelvre és Létjogosultsága
a szláv fajiságra tekintenek; a többi államalkotó tényezőt pedig nem veszik figyelembe. Így pl. nem tekintik a történelmet. A horvátok, montenegróiak nagy történelmi múlttal

rendelkező nemzetek. A Bánát és a Bácska szerbjeinek történelme összeforrott a magyarral, éppúgy a horvátoké is. Történelmileg a Bácska és a Bánát mindig Magyarország volt. A szerbek ide főképp mint menekültek jöttek a török üldözések elől. A vendégszerető magyar hajlékot adott nekik. A nagy szerb eszme tehát e területre vonatkoztatva, erkölcsstelen is.

A nagy szerbek nem tekintik a földrajzi viszonyokat sem. Így pl. a Bácska és a Bánát a Nagy Magyar Alföld szerves része és gazdaságilag egy egységet képez Magyarországgal, éppígy Horvátország is, eltekintve attól, hogy a gazdaságilag fejlődő Magyarországnak szüksége van magyar tenger partra. Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Dalmácia, Krajna és Isztria földrajzilag nem tartoznak Szerbiához; gazdasági érdekeik sok tekintetben ellentétesek. Kultura, erkölcsi felfogás élesen elválasztja a délmagyarországi szerbet, a horvátot, a montenegróit stb. a szerbtől, akiknek műveltsége a legalacsonyabb ezen népek között. Más a vallás is. A horvátok, szlovének: katolikusok, a szerbek: görögkeletiek.

A Bácska és a Bánát lakossága azonkívül nem is tisztán szerb; a szerbeken kívül itt még magyarok, németek és oláhok is laknak.

Keletkezése

A nagy szerb eszme a XIX. század elején kezdődik.

Karagyorgyevics Péternek a szerb trónra való jutása után kezd különösen nagyobb arányokat ölteni. Péter ugyanis, hogy trónját megszilárdítsa és hogy magát minél népszerűbbé tegye, ennek az eszmének legfőbb hirdetőjévé lesz.

Terjesztésének eszközei

A nagy szerb eszmét Szerbiában hivatalos és társadalmi úton a sajtó és különféle egyesületek révén terjesztik. Az egyesületek közül leghíresebb a Narodna Obrana. Az iskolák, a hadsereg és az egész hivatalnoki kar szintén ezen eszme szolgálatában áll.

A külföldön nyíltan és titokban, sajtó és propaganda segítségével igyekeznek minél több embert ügyüknek megnyerni. Agitátorok állandóan izgatnak. Ausztria-Magyarország szláv tartományaiban kiválóbb személyiségek ellen merényleteket terveznek és hajtanak végre. A török területeken pedig felkeléseket, lázadásokat és bandaharcokat szítanak.

Ellen-rendsabályok

A nagy szerb eszme ellen Törökország, gyengesége miatt, erőteljesen fellépni nem mer.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában egy nagy párt, melynek titkos vezére Ferenc Ferdinánd trónörökös volt, a Monarchia délszláv népeit egy önálló és független államba akarta tömöríteni a Habsburgok jogara alatt és így a dualizmust *trializmust* akarta átváltoztatni. Ez azonban a délszlávok

faji öntudatát még inkább növelte és különválási törekvéseiket megerősítette. Ez az ellenrendszabály tehát célját tévesztette.

A kormány gazdasági nyomással igyekezett Szerbiára hatást gyakorolni. Ez vám-háborút eredményezett, ami viszont a két állam között a viszonyt még jobban elmérgesítette.

Az 1908. évi annexiós válságban a Monarchia kiereszkolja, hogy Szerbia Bosznia-Hercegovina annektálását elismerje és megígérteti, hogy a nagy szerb izgatással és mindenféle nagy szerb tevékenységgel felhagy. Szerbia azonban ezt az ígéretét nem tartja be; a propagandát tovább folytatja, aminek következménye, hogy a nagy szerb eszmétől fanatizált bosnyák diákok Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét megölik, mire a Monarchia, hogy a nagy szerb üzemeknek véget vessen, a végső eszközhöz, a háborúhoz nyúlt.

A „Mare Románia“ (Nagy Oláhország) kérdése.

A mare romanisták Nagy Oláhországot akarnak létrehozni Moldvából, Oláhországból, Bessarábiából, Dobruzsából, Bukovinából és Erdélyből.

Fogalom

A világháborúban az oláhok főképp Erdélynek megszerzése végett csatlakoznak az ententehez.

A dákóromanistáknak azokat nevezzük, kik Erdélyt nem csupán azon az alapon akarják megszerezni, hogy ott oláhok is laknak, hanem történelmi jogaikra is hivatkoznak. Ezek szerint az oláhok az egyik verzió szerint Erdély őslakóinak, a dákoknak egyenes leszármazottjai, a másik verzió szerint pedig a régi Dáciát megszállva tartó római légionistáknak és római telepéseknek az utódai és így azt állítják, hogy a történelem, — a múlt idők — jogán az övék Erdély.

A dákóromanizmus fogalma

Ez a történelmi magyarázat azonban csak mese és a legújabb idők találmánya.

A dákóromanizmus létjogosultsága

Az oláhok ugyanis szláv eredetűek, akik a szlávok közös bölcsőjéből északkeletről, a népvándorlás elől, délnyugat felé menekültek és a Balkánon (körülbelül a mai Albániában és Macedóniában) találtak menedéket.

Amikor a népvándorlás okozta nyomás megszűnt észak felől, akkor az oláhok, mint nomád népek, folyton újabb legelőt keresve, újból észak felé húzódtak. Így jutnak el Magyarországra is. Majd a Balkánon megjelenik a török, akik elől azután menekülésszerűen húzódnak mindjobban és jobban északra és ekkor nagyobb tömegek telepednek le a mai Oláhországban és Erdélyben is.

Ezt bizonyítja az oláh nyelv (kb. 75 % szláv szó, a többi 25 % latin, török, bulgár, magyar stb.).

Vándorlásuk nyomát délről észak felé mutatják a macedóniai, ó-szerbiai, bulgáriai, kucó-oláh falvak.

Vallásuk görögkeleti, ha a rómaiak utódai lennének, úgy római katolikusoknak kellene lenniök.

A magyar történelemben a XIII. század elején lehet csak nyomukat megtalálni, míg az itt élő többi nemzetiségeknek már a régibb történelmi kútfőkben is nyomuk van.

A történelem szerint tehát az oláhoknak nincs joguk Erdélyhez. Épp ellenkezőleg. Erdély történelme a magyarság történelme, sőt hosszú századokon át a magyarságot egyedül Erdély képviseli.

Földrajzilag Erdély szerves része Magyarországnak; Oláhországtól a Kárpátok élesen elválasztják. Néprajzilag nemcsak oláhok laknak itt, hanem magyarok, székelyek és szászok is. A gazdasági viszonyok Erdélyt a Nagy Magyar Alföldhöz és nem Oláhországhoz csatolják.

Kultúra tekintetében magasán fölötte áll Oláhországnak. Alacsonyabb kultúra a magasabb fölött nem uralkodhatik.

Terjesztésének
eszközei

A dákóromanisták sajtó, külföldi propaganda és pénzintézetek felállítása, továbbá iskolák és az egyház útján igyekeztek a külföldi véleményt félrevezetni és a maguk oldalára állítani, a magyarországi oláhokat pedig a magyarságtól elszakadásra bírni.

Ellen-
rendszabályok

Ellenrendszabályok voltak: magyarosítás, állami iskolák felállítása, a felekezeti papok és tanítók segítése és a magyar állam ellen vétők ellen törvényes eljárás.

Az olasz irredenta.

Fogalom

Az irredenta tulajdonképen az „Italia irredenta“ rövidítése. Ennek jelentése pedig: „a még meg nem váltott Olaszország“. Az irredenták tehát az olasz nemzeti állammal még nem egyesült olaszok lakta területeknek megszerzésére töreksenek. Ezek a területek pedig: Déltirol (Trentó), az Istriai félsziget Trieszttel, a magyar és horvát tengerpart, Dalmácia, továbbá Savoya és Nizza, Corsica és Malta szigetei.

Létjogosultság

Ezeknek a területeknek egy részét „olaszok is“ lakják. de csak kisebbségben és így már a nemzetiségi eszme szempontjából sem jogos mindenütt ez a törekvés.

Különösen áll ez a magyar és a horvát tengerpartra, valamint Dalmáciára, hol a lakosság túlnyomó része horvát.

Történelmi szempontból pedig, bár valamikor régen, ezek a területek a rómaiak Itáliájához tartoztak, de ez az Itália már csak történelmi fogalom és az új Olaszország történelmének ezeknek a területeknek nagy részéhez semmi köze.

Különösen áll ez a magyar és a horvát tengerpartra, valamint Dalmáciára, amely területek történelme egy darab magyar mult és magyar dicsőség.

Földrajzilag sincs minden területre joga. Így pl. a szószoros értelmében „egy tenger“, az Adriai tenger választja el a magyar tengerpartot Olaszországtól. A keleti tengerpart gazdasági fejlődése csak Magyarországgal kapcsolatban lehetséges, míg Olaszországhoz tartozva, elsenyved, elszegényedik.

Az olasz irredenta céljai elérésére főképp a sajtót és a propagandát használja fel eszköz gyanánt. Terjesztésének eszközei

Az olasz irredenták ellen az Osztrák-Magyar Monarchia részéről ellenrendszabályul főképp az elszlávosítást alkalmazták. Ellenrendszabályok

4. A francia revanche.

A francia revanche fogalma alatt közönségesen a franciáknak Elzász-Lotharingia visszaszerzésére irányuló törekvésértjük. A valóságban azonban több ennél. Fogalom

A francia revanche tulajdonképpen egy vágy, mely Németország elleni háború indítását követelte. Ezen vágy megszületett:

1. az 1870—71-ben megsértett hazaszeretetet és nemzeti büszkeségből;
2. Elzász-Lotharingia visszaszerzésére irányuló törekvésből és
3. hatalmi érdekből kifolyólag.

ad 1. A franciák hazaszeretete, nemzeti büszkesége és hiúsága igen nagy és ezen érzelmek véres sebet kapnak 1870—71-ben. A németeknek nem tudták megbocsátani, hogy megverték őket, a „grande nation“-t, a „gloire“ népét. Ezt a csorbát ki akarták köszörülni egy új dicsőséges háborúban. Azonkívül nagyon fájt a szeretett haza megcsönkítése is.

A francia revanche és a hazaszeretet

ad 2. Elzász-Lotharingia elvesztése a „sérthetetlen és oszthatatlan“ politikai Franciaországot megcsönkította. Revanche terület visszaszerzési vágyból

Elzász-Lotharingia eredetileg ugyan német terület. Elzászt Franciaország a főváros nélkül 1648-ban a westfáliai békében kapja meg, míg a még hiányzó részeket XIV. Lajos a visszacsatoló kamarák útján (chambres de réunion) szerzi meg hadjáratokkal, amelyek között a legnevezetesebb volt az 1861-iki, mely Strassburg megszállásával végződött. Lotharingiáról pedig VI. Károly német császár mond le az 1738-iki

bécsi békében, amidőn, hogy a franciákat kibékítse, nehogy ezek a *pragmatica sanctio* ellen forduljanak, Lotharingiát átengedi Leszczyński Szaniszlónak és beleegyezett, hogy ezt ennek halála után Franciaországhoz csatolják. A lotharingiai herceg kárpótlásul Toscanát kapta.

Ezekben az időkben a német nemzeti állam érzése még ismeretlen valami volt. Az elzásziak és lotharingiaiak pedig Franciaország kötelékében igen nagy jelentőségű történelmi időket élnek át. (Franciaország virágkora, XIV. Lajos, Napoleon.) Ez a mult és a francia kultúra érzésben franciákká változtatta őket. Ezenkívül az elzász-lotharingiaiak politikai joguk tekintetében is a francia állampolgárok mögött maradtak és a német szövetségi államokkal sem volt egyenrangú a két tartomány, ami az elzász-lotharingiaiak vonzódását Franciaországhoz még jobban fokozta és a franciák *revanche* vágyát még jobban megerősítette.

Revanche hatalmi
érdekből

ad 3. Elzász-Lotharingia elvesztése hatalmi veszteség is volt. Amennyiben Franciaország területe és lakossága megcsonkult. A termékeny Rajna-medence, a szénben és ipar-telepekben gazdag két tartomány hiánya Franciaország gazdasági fejlődésére igen nagy hátránnyal járt. Katonai hatalmát is lényegesen csökkentette, a határvédelmi viszonyai is igen kedvezőtlenekké váltak a természetes határnak elvesztésével. A határ megerősítése pedig rengeteg pénzbe került.

Németország hatalmi viszonyai pedig épp ellenkezőleg, igen előnyösen megváltoztak. Németország hatalma mind nagyobb és nagyobb lett Franciaországgal szemben, úgyhogy Franciaország már lépést tartani Németországgal nem tudott és Németországtól való féltében a fegyverkezés mindig nagyobb teherrel nehezedett rá.

Ehhez járul, hogy Franciaország népességi viszonyai csökkenőben voltak, úgyhogy a gyarmatok lakosságát is igénybe kellett venni. Ez a Németország előrelátható jövődöbeli nagy hatalmától való nagy félelem is csak a *revanche* eszmét erősítette.

Keletkezés,
fejlődés

Rögtön az 1870—71. évi háború után megszületik a *revanche*-vágy minden francia szívében. A frankfurti békét a legigazságtalanabb békének tartják és csak a kényszer hatása alatt fogadják el. Ebből az időből ered Gambetta mondása: „N'en parler jamais, toujours y penser!” (Nem beszélni soha sem róla, mindig rágondolni!)

És ez valóban így is volt. Egyes francia pártok némelykor szerették volna ugyan a tartományok ügyét Németországgal békésen elintézni, a francia külpolitika azonban

mindig ezek visszaszerzésére gondolt, és csak alkalmas időpontra várt, hogy szándékát megvalósíthassa.

Amidőn az angolok Németország bekerítését megkezdik és Franciaországban Delcassé, a revanche eszmének egyik legnagyobb híve lesz a külügyminiszter, a revanche vágy oly nagyra nő, hogy már 1906-ban a marokkói ügyből kifolyólag csaknem háborúba kergeti Franciaországot. De Oroszország még a japán vereségből nem ócsúdott fel. Amidőn azonban az elzászi születésű Poincaré lesz a köztársaság elnöke, a francia revanche fejlődésének tetőpontjára lép és a háborúba bele is kergeti a francia népet.

A világháború politikai előkészítése.

1. Szövetségekötések.

A világháborúban két nagy szövetség áll egymással szemben: a központi hatalmak és az entente.

A központi hatalmak kialakulása.

A hármasszövetség

A központi hatalmak alapját képezi a *hármasszövetség*.
Tagjai: Ausztria-Magyarország, Németország és Olaszország.

Titkos tagja: Oláhország.

Célja: 1. A frankfurti béke biztosítása Franciaországgal szemben;

2. A berlini kongresszus határozványainak biztosítása Oroszországgal szemben.

Keletkezése: A berlini kérdés és a francia revanche hozza létre 1872 szeptember hóban a *három császár szövetséget*, melyet Németország, Ausztria-Magyarország és Oroszország uralkodói kötnek egymással;

1. a prágai béke;

2. a frankfurti béke, biztosítására;

3. és a török status quo fenntartására.

Ez a szövetség azonban a berlini kongresszus határozványai miatt felbomlik. Ausztria-Magyarország és Németország 1879-ben fenti céllal szövetkeznek. A szövetség Bismark és Andrássy munkája.

Ezen szövetségbe 1883-ba belép Olaszország is, Franciaország tunisi politikája miatt. Ugyancsak 1883 szeptember hóban csatlakozik a hármasszövetséghez Oláhország is, Oroszország bessarábiai politikája miatt. Ez utóbbi azonban csak az az uralkodóházak szövetsége volt.

A hármasszövetséget többször megújítják, utoljára 1912 december 5-én.

A hármass szövetség tisztán védelmi szövetség. Amennyiben *határozványa* úgy szól, hogy a casus foederis csak akkor áll be, ha a szövetség egyik tagját valamelyik nagy hatalom megtámadja.

A hármass szövetség védelmi jellegét különösen kidomborítja a „*viszont biztosítási egyezmény*“ Németország és Oroszország között.

Ez egy titkos egyezmény, melyet Bismark kötött 1884-ben Oroszországgal.

Tartalma : mindkét állam egymással szemben jóakarátú semlegességet tanúsít, ha megtámadtatnék egy harmadik részéről.

Bismark utóda ezen egyezményt 1890-ben nem újítja meg, ami Oroszországot végleg Franciaország karjaiba kergeti.

A szövetség Németország és Ausztria-Magyarország között életképes, mert politikájuk céljai azonosak.

Olaszország és Oláhországot azonban csak a pillanatnyi politikai helyzet és békés viszonyok között kiaknázható anyagi érdekek kergetik be a szövetségbe. Olaszország és Ausztria-Magyarország között ugyanis mélyreható ellentétek vannak, mint amilyen az olasz irredenta és mare nostro kérdése.

Oláhország és Magyarország között pedig a dákórománizmus kérdésében van áthidalhatatlan ellentét.

A háborús viszonyok között ki nem aknázható anyagi előnyök és a fentemlített körülmények okozzák ezután, hogy mindkét állam a világháború kezdetén semleges marad.

A hármass szövetség természetes tagja Törökország lett volna. Törökország azonban Ausztria-Magyarország és Németország bizonytalan és nem mindig a török érdekeket szem előtt tartó külpolitikája miatt, a szövetséghez nem csatlakozhatik. Így Bosznia-Hercegovina megszállása, majd 1908. évi bekebelezése, majd az 1912. évi olasz-török háború miatt, mivel Olaszország a hármass szövetség egyik tagja, Törökország a hármass szövetségben teljesen meg nem bízhat.

Végül a világháború második évében a központi hatalmak diplomáciájának sikerül, még szövetségül a bukaresti béke miatt elkeseredett Bulgáriát is megnyerni, miután a területi kérdésben való ellentétet Törökország és Bulgária között 1915 szeptember havában eltüntetik és Macedóniát pedig Bulgáriának oda ígérik.

Ezzel azután véglegesen megalakulnak a világháború alatti központi hatalmak.

Az entente kialakulása.

A kettős
szövetség

Az entente alapját képezi
a *Franciaország és Oroszország közötti szövetség*,
(*double entente, orosz-francia alliance*).

Franciaország és Oroszország között a francia revanche eszme és a keleti kérdés miatt, a berlini kongresszus után már nagyfokú a közeledés. Bismark lángelméje azonban a viszontbiztosítási egyezményvel hosszú időre megtudja akadályozni a francia-orosz szövetséget. Bismark utóda a viszontbiztosítási egyezményt azonban nem újítja meg. Ehhez járul még, hogy III. Sándor cár — atyjával ellentétben — németellenes politikát kezd. 1891-ben már egy francia hajóraj látogat el Kronstadt-ba s a „Magenta“ fedélzetén a marsailaise-el üdvözik a cárt és megszületik a francia-orosz entente cordiale. A francia diplomácia célját a kettős szövetség létrejöttével így végre eléri.

Ez a kettős szövetség azonban nem veszélyes még és bár támadó céllal alakul, de gyengébb, mint a hármasszövetség és így támadni nem mer.

Veszélyessé csak akkor válik, mikor Anglia megkezdi a *Németország bekerítésére irányuló politikáját*.

A splendid
isolation

Angliának ugyanis évszázados politikája, hogy nem csatlakozott egy szárazföldi szövetséghez sem, hanem mihelyt a leghatalmasabb szárazföldi hatalom megbillenteni kezdte az európai egyensúlyt, rögtön koalíciót szervezett ellene. Ez a politikája eddig mindig be is vált.

Most sem tért el a hagyománytól.

Hosszú ideig a splendid isolation politikáját folytatja. Nem csatlakozik sem a hármasszövetséghez, sem a double-ententehez.

Helgoland

Politikája még ezidőben inkább németbarát. Így 1890-ben Helgolandot, amit a napoleoni időktől megszállva tartott, visszaszadí Németországnak.

Faschoda-
kérdés

Még 1898-ban is Franciaország ellen lép fel az úgynevezett *Faschoda kérdésben*.

Ekkor történt ugyanis, hogy egy francia katonai bizottság, Marchand kapitány vezetése alatt, a francia Kongóból előnyomulva, a Nilus felső folyásán Faschodában kitűzte a francia lobogót. Anglia, miután Egyptom ezen tartományára, Szudánra is igényt tartott, Kitchener parancsnoksága alatt csapatokat küld Szudánba, aki egész Faschodáig nyomult előre, mire Franciaország, mivel háborúra előkészülve nem volt, kénytelen volt a bizottságot megtagadni, a francia trikolórt bevonni és beleegyezni abba, hogy Kitchener lord

Marchand-t és katonáit egy gőzös fedélzetén Franciaországba hazaszállíttassa.

Viktória királynővel azonban sírba szállt a splendifer isolation politika és utóda VII. Eduárd megkezdte Németország bekerítését.

Ez időben már Németország gazdasági fellendülése is kezdi éreztetni hatását és a Balkán nemzeti államai is megerősödtek, úgy hogy a keleti kérdéshez és a francia revanchehoz még két fontos, a világháborút előidéző ok is járul: a németek imperializmusától való félelem és a nemzetiségi eszme túlzásai.

Németország
bekerítése

VII. Eduárd angol királynak 1901-ben történt trónra lépte után ennek külügyminisztere lord Grey, Anglia évszázados politikájához híven, megkezdte egy hatalmas koalíciónak Németország ellen való összehozását.

Ehhez első lépés az

1902. évi angol-japán szövetség megkötése. (1905-ben meghosszabbítva.)

Angol-japán
szövetség

Célja ennek:

1. *Oroszország* politikáját a Balkánra irányítani és azt Ázsiától elterelni. Németországnak így keleten egy hatalmas ellenséget szerezni és Ázsiában egy, az angol érdekekre veszélyes ellenféltől megszabadulni;

2. *Japán* terjeszkedési törekvését (a túl nagy népesség miatt szükséges) a Csendes Óceán szigeteiről, ahol angol érdekeket veszélyeztet, Mandzsuriába terelni. Ez által tehát másik ázsiai veszélyes ellenfelétől is megszabadul Anglia;

3. *Amerika* csendes — tengeri terjeszkedésének korlátot szabni.

Anglia ezen szövetséggel tehát keletre egy őrt állít, míg ő maga nyugaton lesz elfoglalva.

Második lépése az angol diplomáciának Németország bekerítéséhez:

az entente cordiale megkötése 1904 április 8-án Anglia és Franciaország között.

Az entente-
cordiale

Ez látszólag egy gyarmatügyi egyezmény, melyben

Franciaország kötelezi magát, hogy Angliától nem követel határidőt Egyiptom kiürítésére (tehát elismeri Egyiptomra az angolok jogát).

Anglia pedig elismeri Franciaország jogát, hogy Marokkóban rendet tartson és hogy a szultánt ebben támogassa.

Ezen szerződésnek azonban volt egy titkos pontja is, melyben Anglia kötelezi magát, hogy 100.000 főnyi segédcsoportokat szállít partra Schleswigben és hogy tengeri had-

erejével Franciaország partjainak blokádját megakadályozza egy esetleges német támadás esetén.

Ezen szövetséget több ízben megerősítik.

Anglia tehát már Németországot kész megtámadni és ezen szerződéssel már tulajdonképpen a double-entente-hoz csatlakozott.

Következő lépés:

A perzsa
egyezmény

a perzsa egyezmény 1907 augusztus 31-én Anglia és Oroszország között, mely megállapítja az érdekzónát, a két állam között és így az ellentéteket Anglia és Oroszország között letompítja.

A reváli
találkozás

A végleges megegyezés azonban *a reváli találkozón 1908 június 9-én* történik VII. Eduárd és az orosz cár között. Oroszország teljesen szabadkezet nyert Finnországban és Észak-Perzsiában. Ezenkívül még a Balkán ügyeit is megbeszélik.

Belga katonai
egyezmény

Kiegészíti Németországnak keletről és nyugatról már kész bekerítését a

Belgiummal kötött titkos katonai egyezmény 1912. évben.

1909 december 17-én II. Lipót belga király meghal. A magánvagyonát képező Kongó államot végrendeletében Belgiumnak hagyja. Belgium ezen gyarmatának megvédelmezhetése és megtarthatása miatt Angliához és Franciaországhoz csatlakozik. A három állam vezérkara azután 1912-ben közös haditervet készít Németország ellen.

Látogatások
1913/14-ben

A még fennálló hiányokat igyekeznek eltüntetni és a meglevő szerződéseket kimélyíteni az *1913/14-ben lefolyt látogatások*, melyek ez időszakban feltűnő nagy számmal fordulnak elő az entente uralkodói és diplomatái között.

Balkán
szövetség

Németországnak és Ausztria-Magyarországnak délről való bekerítése végett Oroszország 1912-ben megteremti a „*Balkán szövetség*“-et.

Ennek *tagjai*: Szerbia, Bulgária, Montenegró és Görögország.

Éle: Törökország és Ausztria-Magyarország ellen irányul, amennyiben a szerződő felek kötelezik magukat Törökország megtámadására és az esetben, ha Ausztria-Magyarország e háború következtében a Szandzsákot megszállaná, úgy Ausztria-Magyarország megtámadására is. A szerződés ugyanis úgy szól, hogyha Ausztria-Magyarország megszállná a Szandzsákot, Bulgária köteles Szerbiát 200.000 főnyi hadsereggel segíteni, ami Ausztria-Magyarország ellen a szerb hadsereggel együtt 600.000 főnyi hadsereget jelentene.

Az 1912/13. évi Balkán háború azonban felrobbantja ezt a szövetséget, amennyiben a zsákmányon a szövetségesek összevesznek és azonkívül Oroszország nem akarja, hogy Bulgária túlságosan megerősödjék és Konstantinápolyt veszélyeztesse. Így azután

az 1913 június 30-tól, augusztus 10-ig tartó második balkán háborúban volt szövetségesei és Oláhország, sőt Törökország is megtámadják Bulgáriát.

A második balkán háborút befejezi az 1913 augusztus 10-iki bukaresti béke.

Ennek biztosítására Szerbia, Oláhország, Görögország és Montenegró szövetségben maradnak. Ez az úgynevezett második balkáni szövetség.

Összefoglalás:

1914. év nyarán tehát a két szembeálló erőcsoport közül az entente hatalmak erősebbek.

A központi hatalmak politikailag még nem készek a háborúra. E tekintetben az előkészületek hiányosak. A hármas szövetség bomló félben, nem elég erős. Helyette új erős szövetség nincs. A központi hatalmak szövetsége végleg csak a háború alatt 1915-ben Bulgária belépésével kész.

Az entente hatalmak sincsenek azonban még teljesen előkészülve. Anglia még csak Franciaországnak szövetségese; Oroszországnak csak közvetve. Németországnak és Ausztria-Magyarországnak délről való bekerítése még laza, északról Németország még bekerítve nincs.

2. Szövetség meglazítási kísérletek.

Ezirányban is az entente külpolitikája tevékenyebb. Legnagyobb eredménye, amit e téren elér:

Olaszország semlegesítése.

Olaszországot Franciaország tunisi politikája kergeti a hármas szövetség karjaiba, remélve, hogy így Észak-Afrika partjain gyarmatokat könnyebben szerezhet.

1896 március 1-jei ádumi vereség azonban Olaszországnak földközi és vöröstengeri ábrándjait foszlatja szét és így felszínre került a „mare nostro” és az „irredenta” program.

A „mare nostro” politika következtében Albániát akarják megszerezni, amelynek következtében Albániában megkezdődik a területszerzés első fázisa: a „pénétration pacifique” azaz a kereskedők letelepítése, olasz iskolának, postának

és távíró hivataloknak felállítása (hogy azután ezen intézmények megvédelmezésének ürügye alatt a területszerzés második fázisa, a katonai megszállás következze be).

Az irredenta program miatt pedig Ausztriában az olasz nemzeti követelmények (olasz egyetem iránt stb.) kezdenek hangosak lenni.

Ezek miatt azután az osztrák-olasz viszony annyira kiélesedik, hogy 1900-ban már háborús vaklárma dönti izgatottságba Olaszország közvéleményét.

Ily előzmények után kezdi meg Anglia diplomáciája a munkát.

1906-ban (jan. 16-tól április 17-ig tartó) *algeciras-i konferencián* Olaszország már nyíltan Franciaország oldalán áll, mert oda ígéri neki Tripolist. Úgyhogy

1907-ben már csak a forma kedvéért marad benn a hármasszövetségben, bár

1912-ben a hármasszövetséget Olaszország újból megújítja, mert ez alkalommal a tripolisi háború miatt szüksége van Németországra és Ausztria-Magyarország barátságára.

A világháború kezdetén azonban 1914 augusztus 2-án semlegességi nyilatkozatot tesz.

Az ischli látogatás

Anglia diplomáciája megkísérli Olaszországon kívül még Ausztria-Magyarországot is semlegesíteni, hogy így Németország teljesen magára maradjon. Ezért

VII. Eduárd 1908 augusztus 13-án Ischl-ben meglátogatja I. Ferenc Józsefet. Célját azonban nem éri el, mert kőszarat kap. Anglia ellenséges politikája azonban Ausztria-Magyarország ellen ezidőtől kezdve nyílt.

Német egyezkedési kísérletek

A központi hatalmak közül különösen a német diplomácia az, mely már a nagyobb surlódó felületek miatt is a közvetlen veszélyt jobban érzi és megkísérli Anglia bekerítési politikájának meghiusítását.

Erre az alkalom csak VII. Eduárd angol király 1910 május 6-án bekövetkezett halála után jön meg.

Eszmecsere 1910-ben a flotta egyezményről

Már 1910-ben *eszmecsere kezdődik* Anglia és Németország között a flották számarányának és a világtengerek szabadságának szabályozásáról, azonban siker nélkül.

Potsdami találkozás

A németek ezen sikertelen kísérlet után, az oroszokhoz fordulnak.

1911-ben a cárral és II. Vilmos találkozója Potsdamban eredményezi azután, hogy az oroszok figyelme Perzsia felé terelődik.

1911/12. évi flottaegyezményi tárgyalások

1911 végétől 1912 tavaszáig tartó angol-német tárgyalások a marakkói incidens után a németek készek csökken-

teni a hadi flottát. Kivánják azonban egy Németországra „rákényszerített“ háború esetére, Anglia „jóakarátú semlegességét“. Anglia azonban azidőben már különféle szerződések által le volt kötve és így csak azt ígérhette meg, hogy „provokálás nélkül nem támadja meg Németországot, sem pedig ilyen támadáshoz nem csatlakozik.“ A flotta egyezmény tehát újból nem valósul meg és a tárgyalások félbeszakadnak.

Sokkal sikeresebbek ennél a franciákkal az agadiri eset után megindult tárgyalások, melyeket *1912-ben a marokkói egyezmény* követ, mely megszünteti az algecirasi konferencia kétértelműségét és áldozatok árán végleg rendezi a kérdést. (Lásd előbb a háború okainál a gyarmatpolitikai ellentétet Franciaországgal.)

A marokkói
egyezmény

Végül 1914 tavaszán a németek újból az angolokkal próbálnak megegyezni és pedig most a gyarmatpolitikai ellentétekben. Sikerül is *a kis-ázsiai és kelet-afrikai érdekeltségek elhatárolásáról egyezményt* kötni Anglia és Németország között, amelyhez még a szultán jóváhagyására lett volna szükség. Életbe azonban már nem lép a sarajevói pisztolylövések következtében.

1914. évi angol-
német gyarmat-
ügyi egyezmény

3. Belpolitika.

A központi hatalmak belpolitikájában nem volt teljes eredményű az a törekvés, hogy belpolitikailag minél egységesebb, erősebb és gazdaságilag minél gazdagabb és sok segélyforrással rendelkező államot állítsanak a világháború porondjára.

Központi
hatalmak

Magyarország és Ausztriában:

Magyarország az 1867. évi kiegyezés után hatalmas fejlődésnek indult. Életerős, nagy jövőt ígérő állammá lett. Erejét azonban nem fejleszthette ki teljesen, sem kulturailag, sem anyagilag a sok közjogi harc miatt, melyet az Ausztriával fennálló kapcsolat idézett elő. Ez a közjogi harc a párt szennvedélyeket néha túl magasra hevítette, ami a közvélemény egységének megbontására vezetett. Az Ausztriával való együttélés okozta, hogy a nemzeti érzés erősítő érzelve nem érvényesülhetett a közös hadseregben és sok más intézményben, továbbá, hogy a nemzetiségeink megmagyarosodása nem a kellő mértékű volt, amely körülmények azután nagy erővesztéset jelentettek háború esetén.

Magyarország

Az Ausztriával együttélés okozta azt is, hogy Magyarország anyagi erőforrásai nem gyarapodhattak a kellő mér-

tékben, amennyiben a közös vámterület miatt, az ipar és kereskedelem nagyobb arányú fejlődésnek nem indulhatott, gazdasági terményeinket pedig Ausztriának olcsón kellett eladni és így a földművelés sem fejlődhetett ki a kellő mértékben. Magyarország Ausztriának gazdaságilag csak gyarmata volt.

A liberális és főképp a kereskedelmet és ipart pártoló politika az állam erejével kevésbé törődő és ezen foglalkozási ágakat űző zsidóságot juttatta vagyonhoz, jóléthez és az ezzel együttjáró politikai erőhöz míg az erős nemzeti érzéstől áthatott magyar középföldbirtokososztály mindjobban elszegényedett és hivatalnoki pályára tölött és így politikailag gyengévé vált.

A földműveléssel foglalkozó kisgazdaosztály pedig vagyoniilag eléggé meg nem erősödhetett, műveltségét nem gyarapíthatta és így az ország főfoglalkozási ága, a földművelés, csak legfeljebb a tőke-gazdag nagybirtokokon mutat haladást. Az ország gazdasági élete tehát nem oly mértékben haladt előre, mint ahogy kellett volna.

Az internacionalis zsidóság vagyoni és politikai meg erősödése pedig maga után vonta az internacionalis szociáldemokrácia kifejlődését, amely azután a munkásosztály lelkét mérgezte meg és a politikai jogok aránytalan követelésével az ország közvéleményének egységét még jobban megbontotta. Ez azután Magyarország teljes erőki fejthetésének egyik legnagyobb akadályává lett.

Ausztria

Ausztriában csak széthúzásról, viszálykodásról lehetett szó, aminek következtében Ausztria tekintélye, ereje folyton romlott és gyengült. Egy hanyatló, halódó állam képe tükröződött vissza az egész közéletben. A sokféle nemzeti viszálykodás miatt, az állami élet normálisan már nem működhetett. A népképviselő: a képviselőház a rendszeressé vált obstrukció miatt, munkaképtelenné vált és az államot csak szükségrendeletekkel, az úgynevezett 14. §. segítségével lehetett kormányozni.

Ausztria nemzetiségei csak egyben értettek egyet és pedig Magyarország gyengítésére való törekvésben és Magyarország fejlődésének megakasztásában. Ausztria ugyanis nem tudott és nem akart minden hátsó gondolat nélkül az 1867-iki kiegyezés alapjára helyezkedni. Ausztria legnagyobb nemzetisége az osztrák-német az 1867-iki kiegyezésben a Schmerling-féle nagy német állam tönkretövőjét látta és babonás félelemmel nézte, hogy gróf Tisza István terve, azaz hogy Magyarország fejlődése és erejének teljes kifejlesztése

után, a Monarchia súlypontja Budapestre helyeződik át, rövidesen meg fog valósulni. Ezt pedig minden áron megakarták akadályozni. Magyarország erősödése ellen dolgoztak tehát teljes erővel. A Schmerling-féle álom hatása alatt nem láttak tisztán. Nem látták, hogy Magyarország gyengesége az ő haláluk, Auszria teljes megsemmisülése lesz. A többi nemzetségek pedig vagy teljes önállóságra, mint a csehek, vagy pedig más államhoz való csatlakozásra, mint az olaszok, vagy pedig foederációra, mint a szlovének stb., de mindnyájan Ausztria felbontására, a régi Ausztria megbontására törekedtek. Ezek a népfajok tehát nemcsak irigyeiték Magyarország önálló állami életét, hanem törekvéseiknek Auszriától való elszakadási céljaiknak útjában állott volna a hatalmas gazdag Magyarország. Ezért mindent elkövettek, hogy Magyarország fejlődését megakasszák, Magyarországot gyengítsék és szegényé tegyék.

Ausztria kormányfőiről között pedig hiányzott az erős kormányzó kéz. A nemzetiségek törekvéseit nem vették elég komolyan, sőt a csehek hazaáruló pánszláv mozgalmát megmosolyogták, csehekkel tölték meg az állami intézményeket: közigazgatást, diplomáciát és a hadsereget, Magyarország megerősítésére nem tettek semmit.

Németország politikájában meg volt az egység és az erő. Ennek következtében 1871 után hatalmas fejlődésnek indult, különösen ipari és kereskedelmi tekintetben. A jólét és gazdagság Európa egyik leggazdagabb és legfejlettebb országává tette. Németországnak is meg volt azonban a maga nemzetiségi kérdése. Elzász-Lotharingia lakossága inkább Franciaországhoz húzott, miért is mindkét tartomány kivételes kormányzás alatt állott és nem volt egyenrangú a többi német tartományokkal.

Németország

Utóbbi időben a belpolitikai viszonyok miatt a hadsereg sem kapott meg mindent és ezenkívül ugyancsak sok gondot okozott a lengyelkérdés is. Elakarták németesíteni őket, azonban a legnagyobb erély dacára, ez nem sikerült. Csak a lengyelek gyűlöletét még jobban fokozta.

Törökország zilált belső állapotának következménye volt, hogy inkább visszafelé fejlődött, mint előrehaladt és hogy így még a mohamedán törzsek előtt sem volt meg a kellő tekintélye és az arabok lázadása gyakori belháború színhelyévé tette ázsiai Törökországot is.

Törökország

Az *entente államok* belpolitikája az ententehez tartozó államok belső erőforrásait általában jobban ki tudta fejleszteni, mint az a közönséges hatalmaknál történt. Különösen ügyes,

Az entente államok

sőt lehet mondani mintaszerű az angol belpolitika, ahol az óriási gyarmatbirodalom sokféle és gyakran egymással ellenkező törekvésű népeit a legnagyobb ügyességgel kormányozták. Az írek és némely gyarmatállam államellenes törekvéseit ígéretekkel, engedményekkel, de ha kellett, a legnagyobb eréllyel szerelték le.

4. Belső ellentétek szítása.

Altalában

E tekintetben különösen az entente diplomáciája az, mely különösebben kiválik. Az entente diplomáciája közül is főleg az angol és az orosz.

Az ezirányú tevékenység főleg propaganda kifejtésében nyilvánul meg, és pedig a nemzetiségek elszakadási mozgalmának megerősítésére, pacifista és háborúellenes, továbbá antimilitarista közszellem kifejlesztésére és nevelésére.

A nemzetiségi
propaganda

A *nemzetiségi propagandának* tágtere volt különösen Ausztria-Magyarország és Törökország területe.

Orosz és angol ügynökök egész sora utazza be e területeket, szóval, pénzzel és írásban igyekszik a nemzetiségek elégtelenségét minél magasabb fokra tüzelni, külföldön pedig e nemzetiségekkel szemben részvétet kelteni, részükre a külföld támogatását megnyerni. A leghirhettebb névre tesz szert e tekintetben, különösen a Magyarország ellen izgató angol ügynök: Seaton Watson, írói álnéven: Scotus Viator és egy orosz gróf: Bobrinszky.

Ezek munkájának eredménye Magyarországon a ruthének elszakadási és Oroszországhoz való csatlakozási mozgalma, mely a máramarosi szkizma-pörben éri el tetőpontját, továbbá az oláhoknak Oláhországhoz való csatlakozási vágya, mely a debreceni bombamerénylet okozójává lesz, továbbá a délvédeli szerbek között különféle titkos társulatok alakítása.

Ezek munkájának eredménye Ausztriában a csehek és ruthének pánszláv mozgalmának megerősödése és részben a nemzetiségi viszály mindjobban való elmérgesedése.

Amíg azonban Ausztria-Magyarországon ezen propaganda következménye legfeljebb merényletekben nyilvánul meg, addig Törökországot a lázadások és felkelések állandó színhelyévé teszik és pedig úgy a Balkánt a macedónok és albánok, mint Kis-Ázsiát az örmények és az Arab-félszigetet az arab törzsek fellázítása révén.

Pacifista
és antimilitarista
propaganda

A pacifista és antimilitarista propaganda főképp az állam legbiztosabb és háborúban feltétlenül szükséges hatalmi ténye-

zójének: a hadseregnek meggyengítésére tör azáltal, hogy az állam polgárainak a hadsereg fejlesztésétől, erőssé tételétől a kedvét elvegye s erre irányuló akaraterejét megtörje.

Az ellenséges propagandának erre a célra irányuló eszközei voltak az állam erejét szintén gyengíteni akaró szabadkőmives páholyok, az internacionalista és antimilitarista szociáldemokrata szakszervezetek támogatása, megerősítése, továbbá ezek, valamint a szintén internacionalista és így pacifista szellemű zsidósajtó támogatása és terjesztése.

Főképp ezek munkájának eredménye volt azután, hogy elterjesztették azt a hitet, hogy úgy Németország, mint Ausztria-Magyarország imperialista politikát követ, hogy a hadsereg intézménye improduktív, hogy az államnak véderőre nincs szüksége s ily módon azután úgy Németországban, mint Ausztria-Magyarországban is nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a hadsereg nem abban az erőben, nem azzal a fegyverzetel és felszereléssel kezdhette meg a háborút, amellyel megkezdhetette volna és meg kellett volna kezdenie.

A világháború kitörése. A világháború látszólagos okai.

1. Az osztrák-magyar-szerb háború kitörése. Oroszország és Németország beavatkozása.

A szakítás
időpontjának
megválasztása

A világháború politikai előkészületeiből megállapítható, hogy két nagy erőcsoport áll egymással szemben Európában. Az egyik erőcsoport Németország, Ausztria-Magyarország, Törökország és Bulgária, míg a másik erőcsoport Anglia, Franciaország, Oroszország, Belgium, Olaszország, Szerbia, Montenegró, Oláhország és Görögország. Az előbbiből alakulnak meg a világháború alatt a „központi hatalmak“, míg a másik csoportból verődik össze az „entente“. Politikailag az entente, katonailag pedig a központi hatalmak előkészületei fejlettebbek. A világháború előtt azonban ez a kialakulás még nem kész. A háborúra tehát egyik fél sincs előkészülve sem politikailag, sem katonailag.

Megállapítható továbbá az is, hogy az entente akart ugyan háborút előidézni, amely főképp Németország ellen irányult volna, de nem 1914-ben, mert hisz ezeitben Oroszország katonai előkészületei nem fejeződhetek be; Németország és Ausztria-Magyarország pedig háborút egyáltalán nem akartak, mert hisz ezeknek hódító céljai egyáltalán nem voltak, szövetségük tisztán védelmi jellegű volt. Ha támadni akartak volna, úgy erre alkalmasabb időpont lett volna 1904/1905 és 1908, avagy 1912, amikor sokkal erősebbek voltak, mint az entente.

Világos tehát, hogy 1914-ben senki sem akart háborút. A felhalmozott gyűnyag azonban már oly töméntelen, a légkör annyira telítve van villamossággal, hogy egy véletlenül kipattanó szikrának is lángba kellett borítania az egész világot. A kipattanó szikrát ugyan a háborút nem akaró Németország és Ausztria-Magyarország, továbbá a háborút még

nem akaró ellenséges államok is elakarják rögtön taposni, de ez a felhalmozott gyúanyagot már felgyújtotta. A hatalmak ekkor megpróbálják a tüzet lokalizálni, de bizony, ez nem sikerült és így csakhamar magas lánggal ég köröskörül minden és lángbaborul az egész világ.

Ez a kipattanó szikra pedig, amely a világégés közvetlen okozójává válik, a *sarajevói gyilkosság volt*.

A sarajevói gyilkosság, mint a világháború egyik látszólagos oka

1914 június 28-án a nagy szerb eszme egy fanatikusa: Princip szerb főiskolai hallgató, Ferenc Ferdinánd főherceget, osztrák-magyar trónörökösét és feleségét meggyilkolja. Az azonnal megejtett vizsgálat nyilvánvalóvá tette, hogy a tulajdonképeni gyilkos a nagy szerb eszme, amelynek terjesztésén és nagyranövelésén Szerbia, dacára 1909 március 30-iki ígéreteinek, serényen buzgólkodott.

Ausztria-Magyarország tehát, hogy a nagy szerb eszme további terjedésének gátát vessen, 1914 július 23-án, *diplomáciai jegyzéket* nyújtott át Belgrádban, amelyet a szerb kormánynak 48 óra alatt megjegyzés nélkül el kellett fogadni, vagy pedig visszautasítani.

Osztrák magyar ultimátum

Ezen jegyzék követte Szerbiától:

1. a nagy szerb eszme elfojtását (hivatalos kijelentés, hogy a szerb kormány elítéli a nagy szerb propagandát, annak terjesztőit megbünteti, a Narodna-Odbranát feloszlatja mindezt a hivatalos lapban és a hadseregparancsban kihirdeti);

2. a gyilkosság tervezőinek kinyomozását és megbüntetését és

3. mindezeknél osztrák-magyar tisztviselők közreműködését.

Szerbia elhatározása előtt a cárhoz fordul s miután az orosz minisztertanács a pánszlávisták által befolyásolt közhangulat hatása alatt és félve egy esetleg kitörő forradalomtól, július 24-én elhatározta Szerbia legmesszebbmenő támogatását. Szerbia bízva az orosz támogatásban, júl. 25-én elrendeli a mozgósítást és a hadiállapotot és visszautasítja Ausztria-Magyarország követeléseit. Ezek következtében Ausztria-Magyarországban az uralkodó elrendeli júl. 25-én a részleges mozgósítást Szerbia ellen.

Mozgósítás elrendelése

Bár már a szerb háború csaknem elkerülhetetlen, a nagyhatalmak még mindig kerülni akarják a háborút, de az entente oly kibontakozási módot ajánl, amely Ausztria-Magyarország megaláztatásával járt volna.

Ausztria-Magyarország ugyanis még július 23-án a Szerbiának küldött ultimátummal egyidejűleg a nagyhatalmaknál indokolja Szerbia elleni lépését és Németország szintén támo-

gatólag lép fel és kéri a nagyhatalmakat, hogy méltányolják Ausztria-Magyarország helyzetét és maradjon az egész szerb-osztrák-magyar ügy. Sikertelenül!

Oroszország nem hagyhatta most már cserben Szerbiát, mint 1908-ban. Tekintélye a Balkánon rettenetesen szenvedett volna. Szerbia ügyét orosz nemzeti ügyvé tették és július 25-én az oroszok is elrendelik a részleges — Ausztria-Magyarország ellen irányuló mozgósítást.

Oszták magyar
és szerb háború
kitörése

Németország ekkor július 26-án Oroszországhoz fordul újból és biztosítja, hogy Ausztria-Magyarország nem szállja meg Szerbiát. S ezzel egyidejűleg felhívja Franciaországot, hogy hasson Oroszországra. Franciaország válasza erre, hogy Németország hasson Ausztria-Magyarországra!

Németország július 27-én ezt meg is teszi és Ausztria-Magyarországnak tudtára adja, hogy bár teljesíti szövetségi kötelezettségét, de nem hajlandó magát háborúba sodortatni, ha a Monarchia nem hallgatja meg tanácsait. Egyben *közvetlen eszmecsere*t ajánl Ausztria-Magyarország és Oroszország között.

Az angolok, miután július 28-án az első flottaosztálynak parancsot adnak, hogy a gyakorlat után maradjon együtt, Németország javaslatával szemben, az ügyet *követi tanácskozás* elé akarják vinni. Ezt azonban elfogadni nem lehetett, mert így a Monarchia Szerbiával együtt európai bíróság elé jutna, ahol Ausztria-Magyarország ellenfelei lettek volna többségben s így Ausztria-Magyarország húzta volna a rövidebbet s ezért Ausztria-Magyarország ennek elejét veendő, *július 28-án Szerbiának megüzeni a háborút*.

Az oszták-magyar-szerb háború ezzel kezdetét veszi. Ebből azonban még nem kellett volna világháborúnak következnie, hacsak Oroszország nem támogatja Szerbiát.

Német-oszták-
magyar orosz
háború kitörése

A központi hatalmak törekvése tehát most az, hogy a háború tisztán csak oszták-magyar-szerb háború legyen.

A német császár ezért ismételen sürgönyileg fordul a cárhoz, hogy Oroszország a mozgósítást hagyja abba. Oroszország válaszol ugyan, hogy a mozgósítás csak védekezés Ausztria-Magyarország ellen, de a mozgósítást a pánszláv háborús párt hatása alatt, mely forradalommal fenyeget, nem szünteti be, sőt július 31-én az általános mozgósítást is megkezdi. A németek, miután az orosz túlerővel csak úgy vehették fel a küzdelmet, ha az orosz még a mozgósítás, illetőleg felvonulás közben, tehát még azelőtt, mielőtt az orosz óriás tömegeit a nyugati határon összpontosította, támadják meg, miután még egy utolsó sürgönyt bocsátanak Oroszországba,

elrendelik július 31-én a mozgósítást és a háborús állapotot, *augusztus 1-én pedig megüzenik a háborút. Ezt a hadüzenetet követi aug. 5-én az osztrák-magyar hadüzenet is.*

Németország törekvése ezekután már csak oda irányul, hogy a háborút keletre lokalizálja. Angliát, Belgiumot és ha lehet, Franciaországot is a háborútól visszatartsa.

2. Törekvések a háborúnak keletre való lokalizálására.

A német és osztrák-magyar-orosz háború kitörése a fennálló európai szerződések értelmében Olaszország, Franciaország, Belgium és Anglia beavatkozását kellett volna maga után vonja. A szerződések holt betűit azonban mindig félre lehet magyarázni. Jól tudták ezt a világháború diplomatái is s így megindult közöttük a világháborút megelőzőleg még egy végső küzdelem. A győztesek az entente diplomatái lettek.

Olaszország
semlegesítése

A diplomaták ebben a harcban arra törekedtek, hogy a saját szövetséges csoporthoz tartozó államokat a szövetségi kötelezettség teljesítésére, az ellenfél szövetségéhez tartozókat pedig semlegességre bírják.

Semlegességre azonban az érdekelt államok közül csak Olaszországot lehetett bírni, mely állam azon ürügy alatt, hogy a hadüzenet Németország részéről történt és így Németország és Ausztria-Magyarország a támadó fél, minek következtében a casus foederis esete nem forog fenn, 1914 augusztus 2-án semlegességi nyilatkozatot tesz.

A nyugati államoknak a világháborútól való távoltartására Németország július 29-én teszi meg az első lépést. Tehát közvetlenül az angoloknak július 28-án az első flottaosztálynak kiadott azon parancsa után, hogy a gyakorlat után maradjon együtt, amidőn Anglia beavatkozásával feltétlenül számolni kellett.

E napon a birodalmi kancellár az *angol követtől semlegességi nyilatkozatot kér* s ennek ellenében kijelenti, hogy : *Anglia és Franciaország semlegesítésére való törekvés*

1. Franciaországból területet nem fog elfoglalni ;

2. Hollandia semlegességét tiszteletben tartja, amíg ellenfelei is így cselekszenek ;

3. Belgium területére való lépést Franciaország eljárásától teszi függővé, de biztosítja Belgium integritását a háború után, ha a belgák nem fordulnak Németország ellen.

Ugyancsak ezen a napon még a birodalmi kancellár figyelmeztette Franciaországot is, hogy háborús előkészületei Németországot hasonló rendszabályokra kényszeríthetnék.

Franciaország bár a háborút nem akarta, de békés szándékát elmulasztotta Oroszországgal közölni s így Oroszországra hatni, Oroszországra bízta tehát a béke vagy háború kérdését.

Oroszországban pedig a háborús kedvű nagyhercegek és tábornokok befolyása következtében, augusztus 31-én elrendelik az általános mozgósítást és így a háború mellett döntenek. Franciaország számára tehát most már nincs más választás, csak a háború, annál is inkább, mert a békepárt vezérét Jaurés-t augusztus 31-én meggyilkolták és így teljesen a háborús-párt kerekedett felül. A többségben levő békepárt különben is passzívise viselkedett. Anglia és Franciaország ugyanis ismerték az olaszok érzelmeit és így azt remélték, hogyha Ausztria-Magyarország és Németország magukra maradnak, úgy vér nélkül, tisztán diplomáciai úton kényszeríthetik térdre Ausztria-Magyarországot és Németországot. Az eseményeknek tehát szabadfolyást engedtek és minden teltükkel csak siettettk a háború kitörését. Franciaország ezek következtében Németország július 29-iki figyelmeztetését figyelmen kívül hagyja.

Anglia a július 29-iki német ajánlat után időt akar nyerni, ezért Grey július 31-én azon kérdéssel fordul Berlinhez és Párizshoz, hogy hajlandók-e magukat Belgium semlegességének tiszteletben tartására kötelezni, addig míg egy másik hatalom azt meg nem sérti?

A franciák „igen“-nel felelnek. A németek azonban kitérő választ adnak, mert haditervüket nem árulhatták el. Jagow külügyi államtitkár ugyanis azt feleli, hogy ez ügyben előbb a császárral és a kancellárral kell beszélnie.

Augusztus 1-én azután Grey már válaszol a németek július 29-iki ajánlatára: „Roppantúl sajnálja, hogy Németországtól nem kapott oly választ, mint Franciaországtól, Belgium semlegessége Anglia érzelmeivel összeforrt. Háború esetére semlegességi nyilatkozatot nem tehet, mert cselekvési szabadságát megakarja őrizni.“

Ugyanekkor hajóhadával elzárja a csatornát, hogy a német hajóhad tüntetését a francia partokon megakadályozza.

A háború tehát már elkerülhetetlen, mert Németország vissza nem vonulhat.

Németország azonban még e nap egy utolsó kísérletet tesz. Megkérdezi egyenesen és őszintén Franciaországtól,

hogy semleges maradna-e egy német-orosz háború esetén? Továbbá a német császár táviratilag fordul az angol királyhoz.

Az angol király nem tehetett semmit, mivel nem volt befolyása az eseményekre. A francia válasz pedig ez volt: „Franciaország saját érdekei szerint fog cselekedni.“

Németország látva, hogy a háborút megakadályozni már nem lehetett, az orosz általános mozgósítás miatt pedig tovább már nem várhatott, még e nap megüzeni a háborút Oroszországnak.

Francia
beavatkozása

A franciák pedig eleget téve szerződésbeli kötelezettségüknek, augusztus 2-án már német területen állanak, minek következtében augusztus 3-án Németország megüzeni a háborút Franciaországnak is.

A német-orosz-francia háború így már megkezdődött. Hátra volt még Anglia, amelynek azonban előbb okot kellett találni a beavatkozásra. Az ok a *belga semlegesség megsértése volt*.

A németeknek ugyanis az augusztus 1-ei angol válasz után az angollal, mint nyugati határait veszélyeztető ellenféllel kellett számolniuk. Azonkívül tudomásul bírtak az 1912. évben Belgiummal kötött titkos katonai egyezményről is s ezért Franciaországra még az angol segítség beérkezte előtt kellett döntő csapást mérniök. Ezt kívánta különben a haditervük értelmében az orosz háború is. A fenyegető orosz túlerő miatt ugyanis, Franciaország haderejét még mielőtt az orosz erők a felvonulásokat befejezték és a hadműveleteket megkezdtek volna, kellett megsemmisíteni. A francia haderőt pedig gyorsan az angol segítség beérkezte és az orosz erők érvényesülése előtt csak Belgiumon át lehetett megsemmisíteni. Angol erők partraszállásának megakadályozását csak a belga és az északnyugati francia partvidék elfoglalása után lehetett remélni. Ez is csak a belga semlegesség megsértése árán volt lehetséges. Németországnak létérdeke forgott itt kockán.

A belga
semlegesség.
Anglia
beavatkozása

Ezenkívül Németországnak bizonyos tekintetben joga is volt hadseregével Belgiumon keresztülvonulni. Az 1818. és 1831. évi egyezmény értelmében, amikor a németalföldi királyságot, illetőleg Belgium önállóságát elismerték, Poroszország megőrizte azt a jogát, hogy Belgium területén csapataival keresztül vonulhasson, mihelyt a Franciaországgal való háborús veszély ezt megköveteli. Politikai és erkölcsi tekintetben azonban igen nagy hátrány volt, hogy Angliának a háborúba való beavatkozására nagyon kedvező okot szolgáltat, mert így Anglia mint „a kis népek oltalmazója“ ránthat kardot

s azonkívül a külvilágtól elzárt Németországot az entente sajtója barbár eljárással vádolhatta meg.

A katonai rendszabályoknak azonban háttérbe kellett szorítaniok a politikai megfontolásokat.

Augusztus 2-án tehát, amikor a francia csapatok több helyen átlépték a német határt és a francia el'enségeskedés már tulajdonkép a kezdetét vette, Németország Belgiumtól szabad átvonulást kér.

Albert belga kirá'y augusztus 3-án erre táviratilag fordult az angol királyhoz védelemért.

Anglia válaszképen Berlinben határozottan követelte a semlegesség tiszteletben tartását. Németország válaszában kijelentette, hogy belga területet semmi szín alatt annektálni nem fog, de nem teheti ki a német hadsereget egy Belgiumon át jövő támadásnak. Hogy ilyet terveznek, arra bizonyítékai vannak.

Anglia ultimátummal válaszolt.

Franciaország öt hadtestet ajánl fel Belgiumnak segítségül, mit azonban a belgák visszautasítanak úgyhogy a francia csapatok a belga semlegesség védelmére tényleg csak azután lépik át a belga határt, amikor a németek ezt már megtették.

Augusztus 3-án lejár a belgáknak Németország részéről a válaszra adott határidő, augusztus 4-én reggel tudtúl adják a belga kormánynak, hogy az átvonulást Belgiumon a német csapatok ki fogják erőszakolni.

E napon a német csapatok át is lépik a határt.

Anglia ekkor Brüsszelbe táviratozott: „Elvárja, hogy Belgium minden eszközzel ellent fog állani.“ Ezzel belekergette az országot, mint az entente szövetségesét a háborúba.

Luxemburg csupán ünnepélyessen tiltakozott semlegességének megsértése ellen.

Anglia augusztus 5-én, mint a belga semlegesség oltalmazója, hadat üzen Németországnak.

3. További hadüzenetek.

Japán

A háború Európában nem áll meg. *Japán*, mint Anglia szövetségese, augusztus 19-én követeli Németországtól hajóinak visszavonását a japán-kinai vizekről és Kiaoesou átadását.

Németország nem válaszol, hanem kiadják a japán követnek az útlevelet.

A következő állam, mely a háborúba beavatkozik, *Törökország*. A nyugati hatalmaknak ugyanis az Oroszországgal való összeköttetés miatt, szükségük volt a Dardanellákra és Boszporusra.

Oroszország ennek következtében követelte a szabad átjárást a szorosokon és hogy a török hadseregből a német tiszteket bocsássák el.

Ezt a törökök visszautasították.

Anglia, Franciaország és Oroszország most titkos szerződést kötnek, melyben az oroszok megkapják Konstantinápolyt és a Dardanellákat.

Törökország november 12-én megüzeni a háborút az ententének.

Következő, a világháborúba beavatkozó nagy hatalom *Olaszország*, aki egész 1915 májusáig semlegesesen viselkedik. Ekkor azonban a központi hatalmak közeli legyőztetésében bízva, nehogy az osztozkodásból kimaradjon, május 4-én felmondja a hármasszövetséget és május 23-án pedig hadat üzen Ausztria-Magyarországnak. Németországgal csak a diplomáciai viszonyt szakítja meg. A háborút Németországnak több mint 1 év múlva, 1916 augusztus 27-én üzeni csak meg.

Macedónia megszerzése *Bulgáriát* is a háborúba sodorja. Miután 1915 szeptember 6-án a Törökország és Bulgária közötti területi ellentéteket sikerül megegyezés folytán elsimítani, 1915 szeptember 21-én elrendeli a mozgósítást, majd október 14-én Szerbiának megüzeni a háborút, mire október 15., 16. és 19-én az entente Bulgáriának üzen hadat.

1916 nyarán az oroszok Luck-nál áttörik a központi hatalmak arcvonalát. Az *oláhok* azon hitben, hogy a háború végét járja s nehogy a nagy osztozkodásból kimaradjanak, a győzelmesnek gondolt entente oldalára állanak, hogy Erdélyt, Bukovinát és Magyarországnak a Tiszáig terjedő részét megszerezzék, 1916 augusztus 27-én Ausztria-Magyarországnak és Németországnak megüzeni a háborút.

1917 február 1-én Németország elrendeli a korlátlan tenger alatti háborút. Az *Egyesült Államok* a tenger alatti harc népjogellenességét és a tengerek szabadságának védelmét hozva fel okul, február 4-én megszakítják Németországgal a diplomáciai viszonyt, mit ápr. 6-án a hadüzenet követ.

Minket közvetlenül érdeklő államok közül a legutolsó hadüzenő *Görögország* volt.

Ez a kis állam a bolgárok mozgósításának elrendelése után, szeptember 24-én mozgósít. Az entente mindent elkövet, hogy az 1913. évi bukaresti béke védelmére Görögország

fegyvert fogjon. Görögországot azonban október 11-én csak a fegyveres semlegesség nyilatkoztatására tudja rá venni. Miután Görögország ellentállásának Konstantin király az oka, ez végre is az entente követelésére a trónról 1917 június 22-én kénytelen lemondani, mire június 29-én Görögország is csatlakozik az ententehez.

További
hadüzenetek

Ezen hadüzeneteken kívül történtek még minket kevésbé érdeklő hadüzenetek is. Így 1914 szeptember 14-én a *Dél-Afrikai Unió* üzent hadat Németországnak.

1916 március 9-én Németország üzen háborút *Portugáliának*.

1917 május 30-án pedig *Brazília* adta át hadüzenetét Németországnak, sőt

1917 augusztus 14-én *Kína* is háborús állapotba lépett a központi hatalmakkal.

1918 augusztus 14-én pedig a hazaáruló *cseh-szlovákokat* ismerte el az entente, mint háborút viselő hatalmat.

A sarajevói gyilkosság által lángralobbant világháború, amint látjuk, kiterjedt tehát mind az öt világrészre és csak kevés önálló állam volt, mely abban nem vett részt.

A világháború katonai előkészítése.

A központi hatalmak.

Általában.

Ausztria-Magyarország, Németország, Törökország és Bulgária közötti szövetség csak a világháború fergetegében született meg.

Egység az előkészületekben

Ennek folytán háború előtti *egységes katonai előkészületekről* nálunk beszélni sem lehet. *Minden állam egyenként és önmagában készült a bekövetkező háborúra.* Ausztria-Magyarország és Németország ugyan már a világháború előtt is szövetségesek voltak, de ezen államok között is mindössze a haditervet állapították meg és ezt is csak nagy vonásokban, a részletek megállapítása nélkül, míg egymás háborús előkészületeire nem igen folytak be.

Egységes vezetés, egységes szervezet és egységes kiképzés ennek következtében nem volt.

El nem tagadható tény azonban, hogy a központi hatalmaknak, különösen Németországnak és Ausztria-Magyarországnak háborús előkészületei, de főképp hadseregei *jobbak és kiválóbbak voltak* az entente-énál. A hibák és mulasztások, amik e téren előfordultak, leginkább politikai okokból fakadtak. A felelősséget érte a politikusoknak kell vállalniok.

Hiányosságok okai

Ezek a hibák és mulasztások ugyanis leginkább onnan eredtek, mert a *hadvezetőségek a háború katonai előkészítéséhez nem rendelkeztek elegendő pénzzel és emberrel.* Nem pedig azért, mert az államférfiak, azaz a politika, ezen fontos háborút előkészítő két eszközt nem bocsátotta elegendő mérvben a hadvezetőségek rendelkezésére. Ennek következménye volt azután az, hogy a háború kitörésének pillanatában a központi hatalmaknak nem állott módjukban államaik összes hatalmi tényezőivel küzdeni a győzelemért. *Részben tehát ez*

A politika szűkeklősége

is oka annak, hogy a háború nem a központi hatalmak diadalával végződött.

A békeszerető
politika

Okát keresve annak, hogy a politikusok, miért nem gondoskodtak idejekorán a háború katonai előkészítéséről és miért nem adták meg a hadvezetőségeknek azon eszközöket, melyek a teljes háborús katonai előkészületekhez szükségesek lettek volna, azt találjuk, hogy azért, mert a *politika túlságosan békeszerető volt. Állandóan a békét igyekezett fenntartani.* Úgy látszik, mintha nem számolt volna, egy reánk kényszerített háború eshetőségével.

Háború ugyanis nemcsak akkor keletkezhetik, ha az állam támadni, avagy hódítani akar. Háború keletkezik általában mindannyiszor, valahányszor az államok között felmerülő érdekellentéteket békésen megoldani nem lehet. Az államférfiaknak, azaz a politikusoknak ezen békés módon meg nem oldható érdekellentéteket fel kell ismerni és ennek a felismerésnek a pillanatától kezdve készülniök kell a háborúra. *El kell szánniok magukat a háborúra, azt akarniök kell!* A politika minden eszközét és fűrfangját ezen háborús akarat szolgálatába kell állítani és a hadvezetőségnek minden eszközt és módot meg kell adni, hogy az állam teljes erejével, egy a politikusok által meghatározott időpontban vagy egy szűkreszabott időszakban a háború megkezdhető legyen (ezen időpont meghatározása azért szükséges, mert az állam összes hatalmi tényezőinek hosszú időn át teljes készenlétben való tartása lehetetlen). *A kezdeményezést, az ellenség megtelepésére való törekvést e téren is magunkhoz kell ragadni, azt meg kell őrizni.*

A központi hatalmak államférfiai azonban a háborút nem akarták, azt mindig kerülni igyekeztek, dacára annak, hogy az egyes államok között felmerült és békés úton meg nem oldható érdekellentéteket csak háborúval lehetett megoldani. A békét csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudták fenntartani 1905-től kezdve. A marokkói kérdés, a Szandzsák vasút, Bosznia-Hercegovina bekebelezése, olasz-török háború, a Balkán háborúk stb. stb. alkalmával a háború már csaknem kitört és bizony, nem a központi hatalmak békeszeretete volt az oka annak, hogy a világháború még ki nem tört, hanem mert az entente háborús előkészületei még kezdetlegesek voltak.

A központi hatalmaknak ez a békeóvó politikája volt az oka, hogy a kedvező alkalmat a háború megkezdésére elmulasztottuk. Pedig ily kedvező alkalom is volt elég. Hogy mást ne említsünk: az angol-búr háború, az orosz-japán

háború, Bosznia és Hercegovina bekebelezése stb. *A siker egyik főtenyezőjét : a kezdeményezést feladtuk.*

A központi hatalmak ezen békés és nem háborús politikája okozta azután azt, hogy a hadsereg nem kapta meg azt, amit meg kellett volna kapnia és hogy azokat, akik a hadsereg fejlesztése érdekében szavukat felemelték, háborús uszítóknak nevezték és hogy helyüket, mint Conrádnak Ausztria-Magyarországban egy alkalommal és Ludendorfnak a német 1913. évi védtörvény alapján Németországban, el kellett hagyniok.

A háborús
uszítók

Ezek után pedig lássuk most a központi hatalmak katonai háborús előkészületeit részleteiben is.

A haderő számereje.

A háború katonai előkészületeinek egyik legfontosabb teendője, hogy az ellenfél haderejével számbelileg is nagyobb és erősebb hadsereget állítsunk szemben.

Alapelv

Ha az entente az összes védképes polgárait katonának mind besorozza és azokat mind ki is képezi, úgy e követelmény teljesítése a központi hatalmak részéről teljes lehetetlenség lett volna. A világháború elején az ententehez tartozó Oroszország, Franciaország, Anglia, Belgium, Szerbia, Montenegró és Japán lakossainak száma ugyanis 309 millió, ha pedig a gyarmatok és a védterületek lakosságát is számítjuk, kb. 750 millió volt. Ezzel szemben Ausztria-Magyarország és Németország lakosainak száma 116 millió a gyarmatok és védterületek lakosságát is számítva, 130 millió.

Nagy hadsereg
voltage volt-e
szükség?

A 3—7-szeres ellenséges túlerőt tekintve, tehát a lakosság véderejének legnagyobb és legszélsőségebbé kihasználása is indokolt. Ez azonban nem történt meg.

A központi hatalmak minden államában ugyan *általános védkötelezettség* volt, de csak papíron. Az *évi újonclétszám* kicsi volt, minek következtében sok oly egyént, ki még hadiszolgálatra alkalmas lett volna, kisebb fogyatkozások miatt nem sorozták be. (Így pl. Magyarország és több állam távgyalogló bajnokát. De Sorgó Miklóst katonai szolgálatra alkalmatlannak osztályozták és csak a háború alatt sorozták be stb.) Ugyancsak az újonclétszám kicsisége miatt a besorozottak nagy számát kiképezni nem lehetett. Ezeket tehát a háború kitörésekor az annyira szükséges túlerő létesítésére nem lehetett felhasználni.

A vérendszer

Ehhez járult még a tényleges szolgálati kötelezettség rövidtartama, mely úgy Németországban, mint Ausztria-Magyarországban csak 2 év volt, míg Oroszországban és Francia-

országban 3 évig tartott. Ennek következménye azután az volt, hogy a 39.5 millió lakossággal rendelkező Franciaországnak 882.500 főnyi békehadereje volt, ezzel szemben pedig a 67 milliós Németországnak csak 761.000, az 51 milliós Ausztria-Magyarországnak pedig csak 436.000 fő katonája teljesített szolgálatot 1914. év nyarán. Azaz más szavakkal, amíg Franciaország lakosságának 2.22 %-át vonta a zászlók alá, addig Ausztria-Magyarország csak 0.85 %-át, Németország pedig 1.16 %-át.

Lehetett volna-e nagyobb haderő?

A lakosság élő harcerejének ez a ki nem használása pedig a központi hatalmakra igen súlyos következményekkel járt. Ha ugyanis Ausztria-Magyarország és Németország ugyanoly mértékben használja ki polgárainak véderejét, mint azt Franciaország tette, akkor a központi hatalmaknak kétszerre nagyobb hadereje lehetett volna a világháború kezdetén, mint volt, *azaz a 3 1/2 milliós haderő helyett 7 milliót számláló haderő vonulhatott volna az entente 6 millió főt kitevő haderejével szembe. Ez esetben pedig talán nemcsak a marnei csata, hanem sok minden másképp történt volna.*

Ezen számítás helyességét bizonyítja az a körülmény is, hogy a világháború kezdetén Németországban több, mint egymillió hadiönkéntes jelentkezett, tehát olyan egyének, kik katonák nem voltak, de katonai szolgálatra alkalmasak lehettek volna. Ausztria-Magyarországon a be nem sorozott és ki nem képzett fegyveres szolgálatra alkalmas polgárok száma aránylag még nagyobb volt, mint Németországban úgyhogy e két állam 1914 augusztusában legalább 2 1/2 millió emberrel többet küldhetett volna a háborúba. Ez esetben is kb. 6 millió katonánk állott volna szembe a világháború kezdetén az entente 6 millió katonájával 3 és 1/2 millió helyett.

A mulasztás okai

Hogy azonban ez nem így történt, annak nem a hadvezetőség volt az oka.

Moltke 1913-ban három új hadtestet akart csak felállítani. A német birodalmi gyűlés elutasította, mert a költség egy milliárdot tett volna ki.

Ausztriában és Magyarországon csaknem másfél évtizedes heves parlamenti küzdelmek után lépett életbe az 1912. évi véderőtörvény, amely pedig az évi újonclétszámot csak kis mérvben emelte. Oka ennek az volt, hogy a magyarság a közös hadsereg létszámát még kis mértékben sem akarta növelni, ha annak magyar részét tovább is németül vezénylik, az uralkodó pedig a magyar nemzet eme nagyon is megérthető és jogos kívánságát nem teljesítette és a magyar vezényszó elől mereven elzárkózott. Csak midőn a magyar

nemzet nagy része a magyar vezényszóért folytatott több évi sikertelen küzdelem után rájött arra, hogy nemzeti kívánságai még valóra nem válhatnak, nehogy a haderő még jobban visszamaradjon a többi államhoz viszonyítva, — szavazta meg 1912-ben az új véderőtörvényt

Ami Törökország és Bulgária haderejének számát illeti, bár ezek az országok a világháború kitörésekor nem voltak még Németország és Ausztria-Magyarország szövetségesei, de már itt meg kell jegyezni, hogy bár a lakosság véderejét nem használták ki teljes mértékben és annyira, mint például azt Franciaország tette, de mégis nagyobb mérvben, mint Ausztria-Magyarország és Németország. (Törökország lakosságának 1·25 % -a, Bulgáriának 1·32 % volt katoná 1914 nyarán.)

A tengeri haderő fejlesztése.

A szárazföldi haderő kifejlesztése mellett, igen nagy fontosságú háborús előkészület a tengeri haderőfejlesztése is. A központi hatalmakra ez annál is nagyobb jelentőségű volt, mert a tengeri haderő feladata lett volna az összeköttetést a külvilággal biztosítani, annál is inkább, mert a szárazföld felől Németországot és Ausztria-Magyarországot nagy részben ellenséges államok fogták körül. A tengeri haderő feladata lett volna azonkívül a német gyarmatokkal való összeköttetés fenntartása is.

Törökország
és Bulgária

A tengeri haderőt oly mértékben kifejleszteni, hogy az entente-nál nagyobb legyen, lehetetlen volt. Németország ugyan nagyarányú hatalmas flottaprogrammot állított fel és meg is kezdte ennek végrehajtását s ezzel kapcsolatban Ausztria-Magyarország, ha nem is oly nagy mértékben, mint Németország, szintén fejlesztette tengeri haderejét.

A tengeri haderő fejlesztésénél a főszínyt főképp a nagy (Dreadnought típusu) csatahajók építésére fektették, ami politikailag a helyzetet mind feszültebbé és feszültebbé tette különösen Anglia és Németország között. Miként azt a háború tapasztalatai mutatják, talán helyesebb lett volna egy hatalmas és nagyszámú tengeralattjáró és cirkáló flottát építeni avagy miután az entent tengeri haderejével szemben a túlsúlyt úgy sem lehetett elérni, talán jobb lett volna az új hajók építésére költött pénzt új hadtestek szervezésére és általában a szárazföldi haderő tökéletesítésére fordítani. Mindenesetre azonban könnyű ezt már a világháború tanulságaiból megállapítani.

A szervezet.

A szervezetet
befolyásoló
tényezők:
1. Háborús
tapasztalatok;

A hadsereg tagozása úgy Ausztria-Magyarországban, mint Németországban az *előző háborúk tapasztalatai* nyomán kifejlődött legújabb hadseregszervezési alapelvek szerint történt.

2. Német szolgálati nyelv;

Ezen hadseregszervezési alapelvek alkalmazását azonban igen hátrányosan befolyásolta az Ausztria-Magyarország sokféle nemzetisége és hogy az osztrák vezető körök görcsösen ragaszkodtak az egységes *német szolgálati és vezényleti nyelvhez*, amelynek következtében sok jó tehetség, úgy a tiszti, mint az altiszti karban nem érvényesülhetett, a legénység pedig tisztjeit gyakran nem értette meg. A hadseregszervezési alakulatokat egy hatalmas egységbe összefűző leghatalmasabb erők egyikét, a nemzeti érzést, teljesen figyelmen kívül hagyták és csak a dinasztikus érzésben voltak egyek.

3. A monarchia
közjogi viszonyai;

A monarchia két államának egymáshoz való *közjogi viszonyából* kifolyólag a szárazföldi haderő 3 nagy részre tagozódott, u. m. közös hadseregére, magyar honvédségre és az osztrák landwehrré. Magyar és osztrák nemzeti hadsereg helyett tehát 3 részre oszlott a haderő. A két állam politikusainak közjogi harca viszont azt eredményezte, hogy a hadsereg nem fejlődhetett ezen szervezet mellett úgy, mintha az csak két részből: egy magyar és egy osztrák nemzeti hadseregből állott volna. Így pl. a honvédség csak 1912-ben kapott úzértséget; műszaki és vonatcsapata és hadseregintézetei pedig egyáltalán nem voltak.

4. A kis létszám;

Az Osztrák-Magyar Monarchiában igen hátrányosan befolyásolta még a szervezetet a *kis létszám*, úgyhogy az osztrák-magyar hadseregnek a háború kitörésekor kimondott keret jellege volt, amelyből azután az a természetes jelenség származott, hogy az első vonalbeli tábori alakulások állományának majdnem $\frac{2}{3}$ -át tartalékosok és póttartalékosok alkották.

5. A pénzhány;

A *csekély újonclétszám és pénzhány miatt*, a csapat és seregtestek számát sem lehet szaporítani. Ennek következménye viszont az volt, hogy a hosszú tartalék szolgálati kötelezettség miatt az egyes ezredeknél tartalékos és póttartalékos legénység száma annyira felszaporodott, hogy ezekből új háborús alakulásokat állítottak fel. Emez új alakulásokban azonban sem a tisztek, sem az altisztek, sem a legénység nem ismerték egymást. A parancsnokok közül csak az ezred-, zászlólj- és néhány századparancsnok volt tényleges tisz. Nem volt elegendő géppuskájuk, tűzértségük és intézetük, úgy-

hogy ezek következtében az új alakulások harcértéke igen k csí volt.

Ami a *seregtestek alakítását* illeti, a haderő hadseregekre, hadtestekre, hadosztályokra és dandárokra tagozódott. A vezetés Németországban a legfelsőbb hadvezetőség (Oberste Heeresleitung) Ausztria-Magyarországban a hadseregfőparancsnokság (Armeeoberkommando) kezében összpontosult. Ezek élén névleg Németországban II. Vilmos császár, valóságban Moltke vezérezredes, a német vezérkar főnöke, Ausztria-Magyarországban névleg Frigyes főherceg és mellette Hötzendorfi Conrád, az osztrák-magyar vezérkar főnöke állottak.

Tagozás

A német haderő 8, az osztrák-magyar 6 hadseregbe tagozódott. Ily sok rendelkezési egységnek döntő és nagy hadműveleteknél vezetése, hol a helyzet gyors áttekintésére és megítélésére és éppoly gyors elhatározásokra van szükség, igen nehéz. Célszerű lett volna tehát 2—3 hadseregből egy magasabb egységet létesíteni. Különösen hátrányos volt ez a marnai csatában.

A hadtestek Németországban 2, Ausztria-Magyarországban 3 hadosztályból állottak. A 3 hadosztályos hadtestek szervezése szintén pénzhiányra vezethető vissza. A háború folyamán azonban Ausztria-Magyarországban is a kéthadosztályos hadtestekre tértek át.

Ami a *tegyvernemeket* illeti, ugyancsak a parlamentek szűkkeblősége miatt a *légjáróművek* és különösen az Osztrák-Magyar Monarchiában a tüzérség igen kis számú volt.

Fegyvernemek

A légjáróművek és pedig elsősorban a repülőgépek hatalmas bombákkal felszerelve, különösen az angol tengeri kikötőkben horgonyozó tengeri hajóhad megsemmisítésére vezethetett volna, karöltve egy hatalmas tengeralattjáró hajóhad támadásával.

A *tüzérség* Németországban számbelileg a háborús államok tüzérségével még arányban állott. Nem így azonban Ausztriában és Magyarországon. A kb. 13 gyalogzászlóaljból álló hadosztálynak csak 42 lövege volt, holott a 12 zászlóaljás német hadosztálynak 72. Összes ellenfeleink tüzérség tekintetében mind fölényben voltak. Oka ennek szintén áldatlan politikai viszonyainkban rejtett. Következménye pedig, hogy gyalogságunk úgyszólván tüzérségi támogatás nélkül kellett, hogy a világháború elején nagy és súlyos feladatait megoldja s hadseregünk színe-virágja: az 1914. évi tényleges katonáink csaknem teljesen elpusztultak.

Fegyverzet, felszerelés.

A gyalogság
fegyverei

A *gyalogság szálfegyverrel* és a többi hatalmakkal egyenértékű *gyalogsági puskával* volt felszerelve. Úgy a német, mint az osztrák-magyar gyalogsági lőfegyverrel szemben, jó ballisztikai követelményeket főképp csak a közeli lőtávolságokon támasztottak, míg erről a nagy- és középtávolságokon lemondottak. Ez a támadó eljárásnak és az előretöréskvés szellemének felelt meg, s annál is inkább helyes volt, mert miként a háború bebizonyította, a gyalogsági tűz 1000 méter távolságon felül, lőszerpocsékolás. Szükséges lett volna azonban a nagyobb tűzgyorsaság kifejtése végett automata lőfegyverekre. Ez a kérdés azonban még ma sincs megoldva.

A *gyalogság* fegyvere volt azonkívül a géppuska, amely azonban a háború kitörése alkalmával még kísérleti állapotban volt és így géppuskásosztatok nem voltak elegendő mennyiségben, dacára annak, hogy már az orosz-japán háború megmutatta ezen fegyver nagy értékét. Miután azonban ezt a hibát az összes hadviselő államok elkövették, különösebb hátrányos következményekkel nem járt.

A *közelharc fegyvere* a gyalogságnak csupán a szurony volt, dacára, hogy úgy az orosz-japán, mint a balkán háborúban kitűnt a közelharc fontossága s ebből kifolyólag a kézigránát jelentősége. Hátrányos következményekkel azonban ez sem járt, mert ez a kérdés is az összes hadviselő államokban kísérleti állapotban volt csak.

A lovasság
fegyverei

A *lovasság* főképp lóháton való harc vívására szolgáló fegyverekkel volt felszerelve. A gyalog vívandó harchoz csak lőfegyvere volt, szuronya azonban nem, miért is a gyalog végrehajtott rohamokban igen nagy veszteségei voltak, mint pl. a limanovi csatában.

A tüzérség
fegyverei

A *tüzérséget* illetőleg úgy a német, mint az osztrák-magyar tábori ágyúk a hordtávolságot tekintve, messze alatta állottak ellenségeinknek. A németeknél a könnyű és nehéz tábori tarackok a hadtesten belül még valahogy kiegyenlítették ezt a tüzérségi hátrányt a franciákkal szemben. Nálunk az osztrák-magyar hadseregben azonban nem, mert a mi nehézkes 15 cm-es tábori tarackunk csak 5000 m-ig hordott, holott pl. a szerbek mozgékony és teljesen modern 12 és 15 cm-es tarackjai 8000 m-en felül vittek. Eme körülmény következtében csapatainknak minden tüzérségi tűz támogatása nélkül kellett előnyomulni ellenséges tüzérségi tűzben, ami természetesen igen nagy vérvesztiséget jelentett.

Ehhez járult még, hogy tüzérségünknek főképp srapelje volt, granátja pedig aránylag kevés. Fedett terepen és a beásott ellenséggel szemben pedig a főlövedékem, — éppen megfordítva, — a granát. Emiatt azután a tüzérségi hatás igen kicsi volt, akkor is, amikor már a tüzérségünk a tüzelést megkezdette.

Tüzérségi lőszer különben is igen kevés volt. A háború kezdetén lövegenként kb. 600 lövésünk volt. Ezzel szemben pl. a Monarchia fő ellenségének, Oroszországnak, lövegenként 2000 drb lövedéke volt készenlétben. Ezt a kevés löszert tüzérségünk csakhamar el lőtte, úgyhogy már a háború első heteiben a legnagyobb lövedékhiány keletkezett annál is inkább, mert a lövedékek tömeges gyártásának megkezdéséről a mozgósítási terv nem intézkedett.

Óka ennek a pénzhiánynon kívül még az is, hogy a jövő háború tartamát rövidnek gondolták.

Ez azonban csak az első vonalbeli csapatoknál volt így.

A II. és III. vonalbeli alakítások már Németországban is rosszabb volt a helyzet a politikusok hibás takarékosági elveiből kifolyólag. Az Osztrák-Magyar Monarchiában pedig egyenesen siralmas volt e tekintetben a kép. II. és III. vonalbeli alakítások

A népfölkelésnek nagyrésztben már csak a teljesen elavult mintájú és 25 évvel ezelőtt használaton kívül helyezett egyes töltésű és fekete lőporral tölthető Werndl-féle pusákák jutottak és a régi elavult 75. M. Uchatius tábori ágyúk, amelyeknek legnagyobb hordtávolsága 4500 m. És mindez a gyorstüzelő ágyúk korszakában!

A népfölkelés fegyverzetéhez felszerelése és ruházata is hasonló volt. A népfelkelés első vonalának egyenruha ugyan még jutott, de nem csukaszürke, mint az első vonalnak, hanem a régi, még a boszniai megszálláskor használt sötétkék ruha. A népfölkelés második vonalának azonban már ez sem jutott. Ez kénytelen volt megelégedni saját civil ruhájával, melynek a karján egy karkötő jelezte, hogy a viselője katona.

A háború katonai előkészítésének mindeme hiányosságaival szemben azonban kivétel is volt. Ez pedig az Osztrák-Magyar Monarchiában az eleinte csak a várak megtámadására tervezett, gépkocsizó 30.5 cm. mozsár, amely mozgékonyágát és hatóképességét tekintve, valóságos tüzérségi csoda. Németországban pedig a nehéz és a legnehezebb ostromló tüzérség, közte a 42 cm-es tarackok. A nehéz tüzérségnek ez a nagyarányú fejlesztése Németországban Schlieffen gróf érdeme. Az osztrák-magyar viszonyokra pedig jellemző, hogy a 30.5 Nehéz tüzérség

cm-es mozsarak parlamenti engedély nélkül való megrendelése miatt a hadügyminisztert a delegációban vád alá akarták helyezni és az indítványt pusztán azért nem terjesztették elő, mert a Balkán-háború kitöréséről közvetlenül az indítvány megtétele előtt érkezett a hír.

A kiképzés.

Altalában

Mindazokat a hiányosságokat, melyeket az előbb mondotakban láttunk és amelyeket leginkább a politikai rövidlátás okozott, pótolta az, hogy a világháború előtti hosszú béke időszakot úgy az osztrák-magyar, mint a német hadvezetőség, a háború igazi előkészítő iskolájává varázsolta át. A katona anyag, kivéve a csehet, különösen a magyar, német, horvát és a tót, kiváló volt. A hadsereg kiképzése kitűnő, menet és hadifáradalmakhoz való szoktatása mintaszerű. Ennek következménye azután, hogy úgy az osztrák-magyar, mint a német haderő harcértéke messze felülmulta ellenségeink hadseregeit és hogy dacára az ellenséges túlerőnek, a világháború kevés kivétellel nem más, mint a központi hatalmak győzelmének sorozata és hogy a központi hatalmak hadseregeit az ellenfél leverni nem tudta.

Kisebb hibák mindenesetre a kiképzés terén is előfordultak, mert hisz emberi munka tökéletes sohasem lehet. Ezeket a hibákat előre látni nem is lehetett. Azokat csak a világháború tükre tárta elénk. Ha tehát ezeket a hibákat most felsoroljuk, azt nem azért tesszük, hogy a hadvezetőségek e téren kifejtett munkásságát gáncsoljuk és kritizáljuk, hanem, hogy a háború tapasztalataiból a tanulságokat levonva, azokból tanuljunk.

Ezek a kisebb hibák, melyek a kiképzés terén előfordultak, a következők:

A támadásra való kiképzésből keletkezett hibák

Mindenekelőtt nem méltatták eléggé a tűzhatást. Ennek következménye volt azután úgy a németeknél, mint nálunk a *sűrű rajvonallal* és hogy a csapatoknak támadás közben *beásni* magukat csak parancsra volt szabad és hogy így a *gyalogsági ást* alig használták. Ugyancsak azért, mert a tűzhatást nem becsülték annyira, mint ahogy kellett volna, a tűzérségtől a közvetlen tüzelést igen gyakran, sőt a németek a döntés előidézésénél csaknem mindig követelték. Mindezek következménye a világháború első nagy csatáinak talán kissé túl nagy emberáldozata.

Miután a háborút támadólag kellett viselni és ezt természetesen már a világháború előtt tudtuk, a csapatokat úgy a

németek, mint mi, *támadó szellemben képezték ki*. „A feltartóztatlan előrenyomulás“ vagy a németeknél a „furor teutonicus“ jellemezte ezt. Ez a túlságba vitt *támadási láz* okozta azután azt, hogy a gyalogság támadott anélkül, hogy a tűzérség a győzelemhez vezető utat megteremtette volna.

Hiányzott továbbá a *fegyvernemek közötti összeműködés*. A békegyakorlatoknál az egyes fegyvernemek nem egymással együtt, hanem egymás mellett működtek. Azt hittük, hogy a vezető parancsaival egyedül meglehet teremteni az annyira szükséges összműködést. Az egyes fegyvernemek tisztjei alig ismerték a másik fegyvernemet, ennek következménye volt, hogy a magasabb parancsnokoknak az előttük ismeretlen fegyvernemmel való intézkedés nehézséget okozott. Helyes lett volna nálunk is, a németeknél is, a francia rendszert behozni. Franciaországban a tiszteket ugyanis mielőtt magasabb állásba jutottak, az egyes fegyvernemeiktől, a másikhoz helyezték át és pedig hosszabb időre és így ott egységes tisztikar keletkezett, amely előtt egy fegyvernem sem volt idegen.

Ezen körülmények következménye volt azután, hogy a gyalogság a tulajdonképeni csatát egymagában hajtotta végre és hogy állandóan panaszkodott a tűzérségi támogatás hiányáról, bár viszont sok esetben azt nem is kívánta, mert amiatt, hogy az *összeköttetés a gyalogság és tűzérség között* csak kis mértékben volt meg, a tűzérség az ellenség helyett néha a saját gyalogságot lőtte.

A *tisztikar kiképzése* kiváló volt. A továbbképző tanfolyamok, ugymint kerületi és hadtesttishti iskolák, törzstiszti tanfolyam, hadsereglőiskola, állandó hadijátékok stb. stb. a tisztikart teljesen egységessé kovácsolta össze, katonai képzettségét magas fokra emelte. A tisztikar jellemző tulajdonsága volt még a lehető legnagyobb kötelességtudás és a csapattal való összeforrottság. Hiányos volt azonban a *tartalékos tisztikar* kiképzése, mert az egyévi önkéntesi év ehhez nem volt elegendő.

A *magasabb vezetők* és ezek segédközegei csakis a vezérkarból kerültek ki. Ezeket nagy elméleti tudás jellemezte.

Mulasztást követett el azonban bizonyos tekintetben a vezérkar, hogy a közös és egységes vezetést nem készítette elő és nem teremtette meg már békében:

1. az osztrák-magyar és német hadvezetőség között;
2. a flotta és szárazföldi hadsereg között;
3. a katonai és politikai vezetőség között a hadüzenet és hadicélok tekintetében.

A tisztikar
kiképzése

Ennek következménye volt azután az, hogy egységes vezetés nem volt sem Francia-, sem Keletporoszországban, sem Galiciában, sem Szerbiában, sem a szárazföldön, sem kifelé a külpolitikában, sem befelé a belpolitikában.

Egészen véve azonban a *világon még soha olyan kiképzett és olyan kiváló hadsereg nem volt, mint a mi magyar csapataink és anémet hadsereg.* Magasabb vezetőink nevét is Clió aranybetűkkel írta fel a hadtörténelem dicsőséges lapjaira?

Utánpótlás. A háború gazdasági előkészítése.

A háborút Moltkéval szemben Schlieffen gróf *rövidnek* gondolta. Schlieffen nézetét vallották az összes nagyhatalmak vezető körei. Azt hitték, hogy már pénzügyi szempontból is lehetetlen egy hosszú ideig tartó háború.

Emberanyag-
bani pótlás

Ennek következménye lett azután, hogy *el maradt a tényleges tisztek beosztása*, hogy az egész háború folyamán rendelkezésre álljanak. Ugyancsak ennek következménye volt, hogy nem gondoskodtak előre a háborúokozta veszteségek pótlására szükséges *emberanyag idejében való kiképzéséről*, ami miatt azután az első utánszállítás emberben későn érkezik be. Így pl. a németeknél az első emberbeni utánszállítás csak a Yserhez és a téli mazuri csatához érkezik meg, hollott Antwerpent és Maubeuget már ezeknek kellett volna körülzárniok.

Fegyverzet, lő-
szer stb. után-
pótlása

Ugyancsak főképp amiatt, mert a háborút rövid tartamúnak gondolták, *nem halmoztak fel elegendő löszert, fegyvert, anyagot.*

A háború gazda-
sági előkészí-
tése

Ugyancsak ezen ok miatt *elmaradt a háború gazdasági előkészítése* is. (Élelmi készleteknek, fegyvereknek, lőszernek, ruházatnak és az összes felszerelési cikkeknek gyártásához szükséges anyag felhalmozása. Gyárak megszervezése, hogy azok a hadifegyverek, lőszer stb. gyártását azonnal megkezdhesék. Az általános munkakötelezettség behozatala stb.)

A háború gazdasági előkészítésének eszméje a német vezérkarban felmerült ugyan, de az indítványt elvetették. Oka ennek azonkívül, hogy a háborút rövidnek gondolták, még az is, *hogy ez sok pénzbe került volna*, mit a német birodalmi gyűlés nem igen szavazott volna meg.

Azonkívül *a börze befolyása is szerepet játszott*, amennyiben nagy élelmikészletek felhalmozása esetén a kereskedelmi körök nyereségét egy szűkös aratás idején egy ily élelmikészletlábor nagyon könnyen illuzóriussá tehetné volna.

A haderők összege.

1914. év nyarán Németország és Ausztria-Magyarország hadereje a következő volt:

I.

	Békeállomány					
	fő (tisztok is)	gylg. zli.	lov. szd.	könnyű üteg	nehéz üteg	lakosság ‰a
Ausztria-Magyaror.	436.000	684	353	413	28	0.85 ‰
Németor.	761.000	669	547	633	210	1.16 ‰
Összesen	1,197.000	1353	900	1046	238	1.03 ‰

II.

	Hadiállomány					
	összál- lomány	tábori hads.	gyl. h. o.	lov. h. o.	kocsizó és lovagló üteg	nehéz lőveg
Ausztria-Magyaror.	2,560.000	1,470.000	57 ¹	11	2370	168
Németor.	3,900.000	2,019.500	85 ²	11	3816	1064
Összesen	6,400.000	3,489.500	142	22	6186	1232

¹ Közte 14 menet ddr. = 7 h. o.

² Tábori és tartalékesapatok és 6 pót-ho.

Törökország és Bulgária haderejét itt nem tüntettük fel azért, mert ők csak később léptek be a világháborúba.

Haditerv.

(Lásd a 3. számú vázlatot.)

A haditerv alapját a jövő háborúban Németország és Ausztria-Magyarország ellen fellépő ellenséges államok száma adta meg. Az egységes
haditerv hiánya

Ez alapon a hármas szövetséget alkotó Ausztria-Magyarország, Németország és Olaszország vezérkarának főnökei

lőbbszörösen beható eszmecserét folytattak. Ezek a tárgyalások főképp a háború viselésének módjára és az egyes államok által rendelkezésre bocsátandó haderők erejére vonatkoztak. Itt azonban mindjárt megkell jegyeznünk, hogy Olaszország ígéreteiben bízni nem igen lehetett. Olaszország ugyanis megígérte, hogy azonkívül, hogy a határt képező Alpeseiken át támad Franciaországra, még 5 hadtestet és 2 lovas hadosztályt vonultat fel a Felső-Rajnáánál gyülekező német haderők megerősítésére. Ezen ígéretét 1913-ban a belpolitikai viszonyokra való hivatkozással, visszavonta. Ugyanez év őszén a Rómában megtartott tanácskozáson ugyan újból kötelező ígéretet tett azzal a különbséggel, hogy a Felső-Rajnáához csak 3 hadtest és két lovashadosztály felvonultatására kötelezte magát. Bár Olaszország ezen ígéretét 1913 decemberében Bécsben megismételte, 1914 március 10-én pedig Berlinben erre vonatkozólag egy feltétlenül kötelező egyezményt kötött, a német felvonulási előkészületekben nem számítottak teljes bizonyossággal az olaszok közreműködésére. Az események bebizonyították, hogy a vezérkar bizalmatlansága az olaszokkal szemben teljesen jogosult volt.

Az eddig rendelkezésre álló adatokból és az eseményekből következtetve, a *haditerv* a következő:

1. Célja

A központi hatalmak a saját államterületük megvédése és a jövőendő fejlődésük biztósítása végett *az ellenséges haderőket részletekben egymásután megsemmisíteni* akarják és pedig *legelőször a nyugati erőket.*

2. A háború viselésének módja

Ezért: *nyugaton támadó hadjárat*, hogy Belgiumot és Franciaországot gyors békére kényszerítsék, lehetőleg még mielőtt Oroszország felvonulását és támadását megkezdené.

Keleten és délen védelmi háború.

3. Erőelosztás és hadszínhelyek

Főerő: 34 német hadtest, (76 gyalog-, tartalék- és póthadosztály, 17 landwehr dandár, 10 lovas hadosztály, megfelelő számú nehéz tüzérség és utászszereg) *felvonul a francia és belga határon és megsemmisíti a francia haderőt.*

Az orosz határon 4 $\frac{1}{2}$ német, 13 osztrák-magyar és 1 német landwehr hadtest (50 hadosztály és 12 lovashadosztály) *feltartóztatja az orosz támadásokat.*

A szerb-montenegrói határon 4 osztrák-magyar hadtest, 3 $\frac{1}{2}$ gyalog hadosztály, 1 hegyi dandár (összesen 10 $\frac{1}{2}$ gyalog hadosztály, 1 gyalog és 5 hegyi dandár) *pedig a szerbek és montenegróiak támadását tartóztatja fel.*

Schleswig-Holsteinban az esetleges angol partraszállás megakadályozására egyelőre a német IX. tartalék hadtest visszamaradt.

(Megjegyzés: ezen csapatokon kívül még a hadtáp és egyéb szolgálatra, továbbá a veszteségek pótlására szánt népfölkelő, osztrák-magyar menet és német Landwehr alakítások is fel kellett, hogy vonuljanak.)

A német és az osztrák-magyar *tengeri haderőt* védőlegesen magatartásra utasították. *Főfeladat: az ellenséges partraszállás megakadályozása* volt német és osztrák-magyar területen.

Indokolás:

Az Osztrák-Magyar Monarchiának, továbbá Németországnak támadó céljai nem voltak. Az ententenak volt hódító szándéka. Ezért a háború célja védelem.

A legbiztosabb védelem, ha az entente haderőket megsemmisítik. Tekintettel az entente óriási túlerejére, ezt a feladatot a német és osztrák-magyar haderők az összes hadszínhelyeken egyszerre nem oldhatták volna meg. Erre csak úgy lehetett remény, ha az ellenséget részletekben, egyiket a másik után támadják meg. A francia és orosz erők egymástól való nagy távolsága reményt nyújtott, hogy a központi hatalmak a belső vonal előnyeit kihasználva, részletekben, egymásután megsemmisíthetik a nyugati és keleti ellenséges erőket.

Azon elhatározásnak eszméje, hogy a döntést előbb a nyugati ellenféllel kell keresni, gróf Schlieffentől származik.

Az 1870/71. évi háború után Moltke gróf vezértábornagy azon az állásponton volt, hogy Orosz- és Franciaország ellen viselendő háború esetén, a háborút nyugaton védőleg, keleten pedig támadólag kell viselni.

Ezen az állásponton volt Moltke utóda Waldersee gróf is.

Először Schlieffen gróf mutatott rá arra a körülményre, hogy a 70/71-es vereségéből felépült *Franciaország a veszélyesebb ellentele Németországnak* és ezért ezt kell először támadó eljárással leverni, még az esetben is, ha keleten Németország területének egy részét az orosz haderők el is foglalják.

Schlieffen utóda: Moltke ezt a tervet a magáévá teszi.

Általános hadművelleti elv ugyanis az, hogy legelőször a veszedelmesebb ellenfél kell megsemmisíteni. A nyugati ellenfél pedig valóban veszélyesebb ellenfél, mint az orosz. Veszélyesebb pedig azért, mert

1. a háború elején *erősebb*, mint az orosz és így nagyobb erővel támadhat. A német vezérkar ugyanis 82 hadosztályra becsülte a francia tábori hadsereg erejét, amihez még 6 angol

Cél

A háború viselésének módja

Miért kell nyugaton keresni a döntést?

és 6 belga hadosztályt kellett számítani. Ebből leszámították még a kb. 10–12 hadosztályerős alpesi hadsereget, amelyet Olaszországgal szemben az alpesi határ védelmére vissza kellett hagyni. Ezzel szemben az oroszok haderejét a szibériai és turkesztáni hadtesteken kívül 118^{1/2} hadosztályra becsülték, amelyből azonban 48 hadosztályt számítottak a kaukázusi, az oláh és a svéd határ megszállására, továbbá az esetleges forradalmi mozgalmakkal szemben az ország belsejében való alkalmazásra. Azonkívül úgy a német, mint az osztrák-magyar vezérkar azt hitte, hogy ezen fenmardó 70 orosz hadosztály *csak húzamosabb idő múlva lesz hadműveletekre kész*, mert az orosz mozgósítás és felvonulás sok időt kívánt meg.

2. Veszélyesebb volt továbbá a nyugati ellenfél azért is, mert a Németországnak a háború viseléséhez feltétlenül szükséges *Rajnamelléki ipar- és bányatelepeket* veszélyeztette, míg a keleti ellenfél által fenyegetett Berlin elvesztése még nem jelentette volna a háború végét. A Rajna-vidék elvesztése azonban igen, mert elvesztek volna a legfontosabb fegyvert és felszerelést gyártó gyárak legtöbbje, továbbá az ezek előállításához szükséges nyersanyag.

Erőcsoporthoz
tartozás

Az erőelosztásnál a *viszonylagos túlerő létesítése* volt a fontos. Hogy ezt a legelőször megtámadandó nyugati ellenféllel szemben megteremteni lehessen keleten és délen, csak éppenannyi erőt lehetett alkalmazni, amennyi az itt támadó ellenség előnyomulását éppenhogy feltartóztatni képes, addig, míg a nyugaton várt döntés a lehető legrövidebb idő alatt bekövetkezik.

Tengeri haderő

A *tengeri haderőt* illetőleg úgy a német, mint az osztrák-magyar hadihajóhad feladata a partvédelem volt, tekintettel az ellenség túlerejére. A német flotta feladata lehetett volna még: megghiúsítani azt, hogy az angolok csapatokat szállítsanak partra Franciaországban és Belgiumban, továbbá az angol hajók blokádjának megtörése, hogy a központi hatalmak kiheztetésének tervét ily módon megghiúsítsák és hogy a gyarmatokkal az összeköttetést fenn lehessen tartani. Ezen feladatok megoldásához szükséges lett volna az angol hajóhadat megtámadni. Egyesek véleménye szerint az sikerrel is járt volna. Így pl. Sir Percy Scott admirális a következőket írja: „Komoly támadás esetén az angol flotta hátrányban lett volna“. Az angoloknál ugyanis a háború elején hiányzott a központi tűzvezetés az egyes hajókon, hiányzottak továbbá a védelmi berendezések, aknák és tengeralattjárókkal szemben, hiányos volt a légi felderítés. A német tengerész legénység

kiképzése jobb volt, a német páncéltörő gránátok borzalmas hatása ellen a hajók védtelenek voltak. „Ha a németek támadtak volna, úgy most Anglia német gyarmat lenne“ folytatja tovább Sír Percy Scott.

Annak, hogy a német flotta tisztán védőlegesen feladatot kapott, noha Tirpitz tengernagy ellenkező véleményen volt, oka az angol flotta számbeli fölényén kívül még az is hogy a birodalmi kancellár egyrészt nem akarta egy flottatámadással az angolokat izgatni, azon hitben, hogy az angolok visszafognak rövidesen vonulni a háborútól, másrészt, hogy a békekötésnél az épen maradt hadiflottával nyomást lehessen gyakorolni az angolokra. Ennek következménye volt azután, hogy a német flottának csakis a császár előzetes engedélyével volt szabad csatába bocsátkoznia.

Erődítések, várak.

(Lásd a 4., 5. és 6. számú vázlatot.)

Az eddig elmondottakból látható, hogy úgy Ausztria-Magyarország, mint Németország a számbelileg túlerőben levő ellenséggel szemben, csak úgy remélhetett döntő sikert, — ha miként azt tervezte — részletekben igyekszik a külső vonalon álló ellenséges haderőt megsemmisíteni. Egyszerre csak egy hadszínhelyen lehetett nagyobb erővel fellépni s ezért a többi hadszínhelyeken az élő erőkkel lehetőleg takarékoskodni kellett. Az élő erőkkel való minél nagyobb takarékoságot nagyon elősegíti, ha másodrangú hadszínhelyeken egymással összefüggő támpontokból álló állandó jellegű erődítések vannak, mintegy lánc-sort alkotva, melyek a földrajzilag jellegzetes ellentállási vonalakon telepítve megerősített arcvonalat alkotnak s amelyet azután csekély számú élő erővel lehet tartani. A központi hatalmak haditerve szerint ily másodrangú hadszínhelyek voltak a háború kezdetén az orosz és szerb hadszínhely, továbbá, miután a főtámadást nyugaton Metztől északra Belgiumon át tervezték Elzász területe is. Ezen hadszínhelyeken ily védelemre alkalmas, földrajzilag jellegzetes védelmi vonalak:

Galiciában a Visztula-San-Dnjeszter vonal, továbbá a Kárpátok vonala.

Szerbiával szemben a Drina-Száva-Duna vonala.

Kelet-Poroszországban a tavak vonala.

Elzászban a Vogések gerince és hátrább a Rajna mente.

Ezzel szemben a következő erődítések voltak:

Galiciában a 80-as évekből származó és már azóta meglehetősen elavult Przemyśl és Krakkó övvárak. Továbbá

Az erődítések
jelentősége

Ausztria-
Magyarország
erődítései

Lembergnek régi, kisegítésszerűen épült erődítései. Ezenkívül a tábori erődítés eszközeivel kiépített Dnyeszter és San hídfők Halicnál, Mikolajownál, Jaroslaunál és Sieniawánál.

Szerbiával szemben meg volt erődítve Sarajevo és Zwornik. *Montenegróval szemben* Cattaro, Trebinje, Bilek, Kalinovik, Mostar.

Az olaszhatáron az Alpések hágóit erődök sora zárta el. *Erdély* megerődítve nem volt.

Németország erődítései össze a kis Boyen erőd állott Lötzennél. Ellentállási vonal gyanánt Breslau-Pozen-Thorn-Graudenz-Marienburg-Königsberg szolgált.

Nyugaton: Diedenhofen-Metz-Strassburg erősen kiépített várak a Kaiser Wilhelm II. Neubreissach és a Felső Rajna-i erődök védték Dél-Németországot. Mint második vonal egyszersmind, mint hídfők, részben a háború alatt kellett, hogy kiépíttessenek Wesel, Köln, Coblenz, Mainz, Gernersheim. Még hátrább Ulm és Ingolstadt.

Hadikikötők

A flotta részére támpontok voltak a Monarchiában Pola és Cattaro s innen, mint kirohanó kapukból kellett ellátnia a partvéde met. Németország partvédelme szintén a támadó hadviselés jegyében állott. Wilhelmshaven az előtte fekvő Helgolanddal és Kiel hadikikötők szolgáltak a flotta részére kitorési kapukul.

Hianyosságok okai

Látjuk tehát, hogy úgy a Monarchia, mint Németország sokkal többet tehettek volna országaik megerődítése terén. Az igaz, hogy a belga és az észak francia várak nem tudtak ellentállani a német támadásnak, de viszont a modernnek nem nevezhető Przemysl hosszú ideig dacolt az oroszokkal; valószínű tehát, hogy legalább is az oroszokkal, az oláhokkal és a szerbekkel szemben jó szolgálatokat tehettek volna a várak s tekintélyes élő erőt lehetett volna megtakarítani.

Oka ennek megint csak a pénzhány, különösen Ausztriában és Magyarországon. Ez utóbbi államra különösen jellemző például, hogy az 1910. évi költségvetés 15 millió koronát szabott ki erődítésekre, amelyet azonban öt évre kellett elosztani. Olaszországban ugyanekkor erődítési célokra 30 millió lírát szavaztak meg két évre.

Ezen pénzhány okozta azután, hogy a sok pénzt igénylő erődítéseket építeni alig lehetett. Ami pénz volt, azt az olaszok lázas erődítési munkálatai miatt főképp az olasz határ megerődítésére, továbbá Szerbia és Montenegró ellenséges magatartása miatt a boszniai-hercegovinai és dalmáciai erődökre, továbbá Polára költötték el. Galiciára és Erdélyre így nem maradt semmi.

Mozgósítás és felvonulás előkészítése.

Az előbbieken ismertetett haditerv alapján készítették elő a központi hatalmak országaiban a haderőnek mielőbbi gyors készenlétbe helyezését. Természetes azonban, hogy nem csupán egy orosz-francia-angol-belga-szerb és montenegrói háború esetére készítették elő a mozgósítást és felvonulást, hanem minden állam külön-külön minden lehetséges háborúra előkészült. Így pl. Ausztriában és Magyarországon három, ille őleg négy állam ellen történtek mozgósítási és felvonulási előkészületek. Előkészültek ugyanis egy Oroszország ellen vívandó háborúra, amit „*R háború*”-nak, egy Olaszország elleni háborúra, amit „*I háború*”-nak és végül Szerb-Montenegró elleni háborúra, amit pedig „*B háború*”-nak hívtak. (R = Russland; I = Italien; B = Balkán.)

Mely államok
ellen történt
előkészület?

Feltűnő, hogy Oláhország ellen, dacára annak, hogy különösen 1913 óta Ausztria-Magyarország és az oláhok között a viszony mind élesebb lesz, háborús előkészület nem történt.

1914-ben *mindhárom* (R., I. és B.) *állam* ellen *egyidejű* háborús előkészület nem történt. Ezt a legkedvezőtlenebb esetet a diplomáciának kellett megakadályozni.

Szerbiának feltűnően ellenséges magatartása miatt (különösen 1908 és 1912/13-ban) biztosra vette a vezérkar, hogy az esetben, ha bárhol vagy bárkivel is háborúba elegyedünk, abba Szerbia feltétlen beleavatkozik. Ennek következtében úgy az „R”, mint az „I” háború esetén, „B” háborúra is elkészültek. Ilyenformán azután 1914-ben a következő háborus előkészületei voltak:

1. tisztán „B” eset;
2. „R”, és „B háború”;
3. „I” és „B háború”.

Ezen esetekből kifolyólag az osztrák-magyar haderőt három részre osztották fel.

A haderő zöme 9 hadtest és 10 lovas hadosztály, képezte azt „*A lépcső*”-t, amelynek „R háború” esetén, Oroszország ellen kellett felvonulni. Egy kis része a haderőnek 3 hadtest „*Minimal Balkán csoport*”-nak nevezve, Szerbia és Montenegro ellen kellett, hogy felvonuljon. A fennmaradó 4 hadtest és 1 lovas hadosztály alakította a „*B lépcsőt*”-t, amely tisztán „B háború” esetén a „*Minimal Balkán csoporttal*” és az „*A lépcső*” 2 lovas hadosztályával együtt Szerbia Montenegro elleni hadműveleteket kellett, hogy megkezdje. Ha azonban a „B háború”-val egyidejűleg „R háború” esete is bekövetkezett volna, úgy ez esetben az „A lépcső” után a „B lépcső”-nek is Galiciába Oroszország ellen kellett felvonulni.

A Szerbia-Montenegró elleni hadműveletekre alkalmazni szánt „Minimal Balkán csoport” 3 hadteste a Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában és Dalmáciában állomásozó hadtestek lettek volna, tehát a Szerbia-Montenegróhoz legközelebb eső 3 hadtest. A többi erőt kivéve, a „B lépcső” hadtesteit Oroszország ellen akarták alkalmazni. A „B lépcső” 4 hadteste a közép és délmagyarországi (Budapest, Temesvár) és 2 csehországi hadtest (Prága. Leitmeritz) lett volna. A „B lépcső” hadtesteit tehát úgy választották ki, hogy az orosz, olasz és oláh határról csapatokat ne vonjanak el és hogy a Szerbia-Montenegró elleni részleges mozgósításnál lehetőleg egyenlő mértékben vegyék igénybe a magyar és osztrák hadosztályokat.

A haderő mielőbbi gyülekeztetése és hadműveletekre kész állapotba való helyezése végett úgy a mozgósítást, mint a felvonulást a legapróbb részletekig a legalaposabban előkészítették úgy a Monarchiában, mint Németországban. Hátrányosan itt megint a pénzhány hatott, amely miatt a felvonulási vasútvonalakat kiépíteni elegendő számban nem lehetett.

Felvonulási
vonalak.

Felvonulási vonalakul Oroszország ellen 7 vasúti vonal, Szerbia ellen 4 vasúti vonal és a Duna volt kombinálható. Ezek azonban egymást többször keresztezték s vonalaik több helyen hosszabb ideig közösek. A Galiciába vezetőik közül csak kettő volt két vágányú, (1. Bécs-Krakkó-Przemysl-Lemberg és 2. a Budapest-Mezőlaborcz-Sambor-Lemberg) míg ezzel szemben az oroszoknak a galíciai határon 4 kettős vágányú vasúti vonala vezetett.

Németország részéről a nyugati hadszíntérre 12 kettős vágányú vasútvonal, az oroszokkal szembe pedig 2 kettős vágányú vonal vezetett. Viszont a franciáknak 15, az oroszoknak meg 4 kettős vágányú vasútvonala volt a német határra. Ennek következménye azután, hogy a francia hadsereg felvonulása 3—4 nappal hamarabb befejeződhetett volna, mint a német.

2. Az entente.

Általában.

Az egység.

Az entente hatalmaknál éppúgy, mint a központi hatalmaknál szintén *minden állam külön-külön készült elő a háborúra*. Tekintettel azonban arra, hogy az egyes államok egymással katonai szerződéseket is kötöttek (orosz-francia

egyezmény, entente cordiale titkos pontja, a belga katonai egyezmény) az egyes államoknak egymáshoz való viszonya katonai szempontból sokkal szorosabbá vált, mint a központi hatalmaknál és az egyes államok sokkal erősebben és hatásosabban befolytak a másik állam háborús katonai előkészületeire, mint ez a központi hatalmaknál történt.

Azok között a katonai egyezmények között, melyek az entente államai között a viszonyt szorosabbá fűzték és amelyek a katonai háborús előkészületekre leginkább befolyással voltak, — a legrégebb az 1892 augusztus 7-én kötött francia-orosz katonai konvenció. (A francia-orosz alliancet 1891 augusztus 22-én kötötték.) Ennek értelmében (a bolsevisták által közzétett szöveg szerint) *mindkét állam kölcsönösen kötelezte magát arra, hogy azonnal mozgósítsák és a határon felvonultatják a haderőket*, mihamar a hármasszövetség valamelyik tagja a szövetségesek valamelyike ellen mozgósít. Valószínű azonban, hogy ehhez voltak még kiegészítő határozványok is, közte az 1912 augusztusban megkötött tengerészeti egyezmény, amelyek szerint a szervezés, kiképzés és a háborús előkészületek fokozása céljából, nemcsak az államfők, hanem a vezérkarok főnökei és magasrangú katonák, különösen 1911-től kezdve, sűrűn látogatták a szövetséges hadseregeket s résztvettek egymás hadsereg és tengerészeti gyakorlatain, tanulmányozták a mozgósítási és felvonulási terveket és az erősítéseket.

Ezen látogatásokon kívül, bár az azok alkalmával kötött megállapodásokat nem ismerjük, még nagyban hozzájárult az orosz háború előkészítéséhez az a nagy pénzbeli segítség, amelyben Oroszországot Franciaország részesítette és magához kötötte. Ezen kölcsön 1913-ig 17 milliárdot tett ki, amely évben újból 2—3 milliárdnyi kölcsönt bocsátottak félmilliárdos évi részletekben Oroszország rendelkezésére, ama kötelezettséggel, hogy Oroszország a francia vezérkar kívánságai szerint építi ki vasúthálózatát a felvonulás mielőbbi lebonyolíthatása végett.

Mindezekből a még ezidőszerint nagyon is hiányos adatokból is megállapítható, hogy Franciaország sokkal nagyobb befolyást gyakorolt Oroszország háborús előkészületeire, mint azt Németország, avagy Ausztria-Magyarország tette a hármasszövetség keretében, félvén attól, hogy a másik állam belügyeibe avatkozik.

Franciaország és Anglia között az 1904 ápr. 8-án megkötött entente cordialenak a titkos pontja révén szintén katonai egyezmény jellege volt. E titkos pont szerint ugyanis

Katonai
egyezmények és
megbeszélések

Pénzbeli
segítség

Francia és
Oroszok

Francia és
Anglia

német támadás esetén az angol hajóknak kellett átvenni Franciaország nyugati partjainak védelmé', azonkívül Schleswig-Holsteint 100.000 emberrel meg is kellett Angliának szállni. Ennek valamint az 1911-től mind sűrűbbé váló tanácskozássoknak eredménye volt azután, hogy a francia kormány 1912. nov. 19-én összes csatahajóit a Földközítengeren egyesítette, míg az Atlanti Óceánban és a Csatornában az angol flotta csaknem teljes egészében egyedül maradt. Amíg azonban ez főképp az angol befolyás érvényesülését jelentette s a francia partvédelem így angol vezetés alá került, addig viszont a francia befolyás érvényesülését is láthatjuk, mert főképp a francia nyomásra szervezte át Haldane angol hadügyminiszter az 1906. és 1907. években az angol szárazföldi hadsereget.

Angolok-belgák
és a franciák

Végül az angolok és belgák, valamint a franciák között kötött belga katonai egyezmény Belgiumot csaknem teljesen megfosztotta minden hadművelleti szabadságtól, amennyiben az angolok minden előkészített belga háborús tevékenységet teljesen ismertek s a háború katonai előkészítése az angol, belga és a francia vezérkar közös munkája volt.

Látható tehát, hogy bár politikailag az entente nem oly szoros szövetség, mint a hármas szövetség, — mert hisz pl. Oroszország és Anglia között formális szövetség nem is volt — legalább ilyenről mind a mai napig nem tudunk, de különböző katonai egyezmények által csaknem minden állam szorosan egymáshoz volt fűzve, — sokkal szorosabban, mint a hármas szövetség államai s egymást a háborús katonai előkészületekben hathatósan támogatták és segítették.

A politika és a
katonai elő-
készületek

Egy másik lényeges és döntő körülmény, amely az entente háborús katonai előkészületeire nagy befolyással volt és ami lényegesen megkülönbözteti a központi hatalmak háborús előkészületeitől az, hogy az *entente politikusai a haderő fejlesztésére mindent megtettek*. A haderőnek adtak elegendő embert és pénzt, sőt Franciaország az ország erejét csaknem felülmúló mértékben. Tették ezt pedig azért, mert idejében felismerték azokat a békés úton meg nem oldható érdekellentéteket, melyek következménye feltétlenül háború kellett, hogy legyen. Ezért azután *még idejekorán elhatározták magukat az ügyis elkerülhetetlen háborúra és teljes akaratukat a háború szolgálatába állították*. És hogy ne a véletlentől, avagy az ellenfél akaratától függjön a háború kitörésének időpontja — bár erre őszinte beismerő adat még nem áll rendelkezésre, az entente katonai háborús előkészületeiből következtetve azonban úgylátszik, hogy — *egy időpontot, illetőleg oly rövid időközt jelöltek meg, amelyben a háborút*

megkezdik és amikor az államaik harcerezét a győzelem elérhetése végett a kellő mértékig kifejlesztik. Ez az időpont pedig úgy látszik, hogy 1914. és 1916. évek közötti időköz. A siker egyik legfőbb tényezőjét: — a kezdeményezést e téren is ily módon a maguk számára igyekeztek biztosítani.

A haderő számereje.

Az összes entente államok között leginkább *Franciaország* az, mely mindent megtesz, hogy minél erősebb és minél nagyobb számú haderőt állítson fel. Már az 1880-as évektől kezdve az egész francia népnek egyöntetű kívánsága, hogy dacára a sokkal kisebb számú népességnek (39·5 millió francia, szemben 67 millió némettel) úgy, számbelileg, mint jószágban legalább is a németekkel teljesen egyenlő hadsereget teremtsenek. Ennek következménye azután, hogy lakosságának 1·5 % -át fegyver alatt tartotta. (Németország 1 % -át, Ausztria-Magyarország 0·85 % -át.) Amidőn pedig 1912. év körül az entente kormányai elhatározták a háborút és hogy rövid időn belül leszámolnak Németországgal, 1913. őszén ezen számot 2 % -ra emelik fel s azonkívül a gyarmatok színes lakosságát is fegyver alá vonják, hogy így mentől erősebb és nagyobb hadsereget teremtsenek. Miután pedig a németeknél sokkal kevesebb lakossággal rendelkező Franciaország még így is csak nehezen tarthatott lépést Németországgal, ugyancsak 1913. évi védtörvénnyel újból áttértek a 3 éves tényleges szolgálati időre. (Németországban 1893 óta 2 év, Ausztria-Magyarországban 1912 óta 2 év.) Azonkívül, hogy minden fegyverképes egyén tényleg fegyveres szolgálatot teljesítsen és hogy a fegyveres szolgálattól senkit se vonjanak el, a fegyvernélküli szolgálatra (service auxiliaire) (irodákba egészségügyi szolgálatra, vonathoz, tisztiszolgának stb. stb.) katonai szolgálatra kevésbé alkalmasokat soroztak be, mi által tényleg elérték, hogy az összes fegyverképes egyéneket, mind az első vonalban lehetett alkalmazni. A 3 éves tényleges szolgálati kötelezettség pedig módot nyújtott arra, hogy 3 kiképzett és tényleges szolgálatban álló évfolyammal kezdhették meg 1914. évben a világháborút és hogy úgy a béke, mint a hadiállomány számbelileg jóval fölülmulta a németekét. (Békelétszám: francia 882.500, német 761.000, hadiállomány francia 4.364.000, német 3.900.000.)

Természetesen az ország ezen legmagasabb mértékben való igénybevétele hosszú ideig nem tarthatott volna. Néhány év múlva már vagy az alacsonyabb létszámra kellett volna

áttérni, vagy pedig a németekkel való nagy leszámolást rövid időközön belül meg kellett ejteni. Az 1913. évi védtörvényre való áttérés módja arra a feltevésre készítet, hogy a háborúnak legkésőbb 1915 őszéig vagy ki kellett törnie, vagy pedig Franciaországnak a revanche gondolatáról hosszabb időre le kellett volna mondania.

1913 őszén az új védtörvényre való áttérése alkalmával ugyanis két újoncévfolym vonult be: a régi védtörvény szerint a 21-ik életévet betöltöttek és az új védtörvény szerint a 20 évesek. A 21 éveseket két év múlva, azaz 1915 őszén tartalékba kellett helyezni, miután ezek még a régi védtörvény értelmében szolgáltak. Amíg a 20 évesek az új védtörvény értelmében 3 évi tényleges szolgálatra lévén kötelezve, még egy évre vissza kellett, hogy maradjanak. Ez azt jelenti, hogy az 1913. év őszén bevonuló katonákat nem egyszerre szabadságolják. Egyik részüket 1915-ben, másik részüket 1916-ban. 1915-ben tehát kétféle törvény lesz még életben. Azoknak a katonáknak, akiknek az új törvény szerint még egy évig katonának kell maradni, fájni fog, hogy ők nem mehetnek haza és nehezen is lehet lesz velők megértetni, hogy miért kell nekik még egy 3-ik évet szolgálni, míg a velük egyszerre bevonult katonák nagy része már haza mehet. Ezt igen nagy igazságtalanságnak fogják tartani. Tehát tulajdonképpen csak ekkor, 1915 őszén következett volna be a 3 évi tényleges szolgálati kötelezettség, amit félő volt, hogy a törvényt nem lehet majd végrehajtani. — 1913 őszétől 1915 őszéig azonban minden nehézség nélkül lehetett tartani mind a három évfolyamot. 1915 ősze azonban nagyon kritikus időpont volt. Eddig az időpontig vagy háborúnak kellett lenni, vagy pedig esetleg lemondani a 3 éves tényleges szolgálatról, — amely az országban feltétlenül zavargásokat vont volna maga után, amely előbb-utóbb a kormányt a 2 éves szolgálati idő újbóli visszaállítására kényszerítette volna. A helyzetet jellemzi Guillaume belga követnek kormányához 1914 május 8-án küldött jelentése:

„A jelenlegi helyzetben a legveszélyesebb pillanat, amidőn Franciaország végrehajtja a 3 évi tényleges szolgálatról szóló törvényt. Ezt a katonai párt könnyelműen törvényerőre emelte, az ország azonban ezt nem bírja elviselni. *Két éven belül vagy le kell mondani erről, vagy pedig háborút kell kezdeni.*“

Oroszország

Oroszország lakosságának csak 0.93 %-át tartotta állandóan fegyverbe, dacára óriási haderejének. Aránylag tehát sokkal többet, mint Ausztria-Magyarország, ki mint láttuk,

lakosságának csak 0.85 %-át és aránylag majdnem annyit, mint Németország, amely állam 1913-ig a lakosság nem egész 1 %-át szolgáltatta fegyver alá és csak 1913 óta a lakoságnak 1.16 %-át. Ennek következménye volt azután, hogy az orosz haderő békeállománya csaknem egy félmillióval múlta felül együttvéve a németet és az osztrák-magyart (a békelétszám Oroszországban: 1,581.000, Németországban és Ausztria-Magyarországban összesen: 1,197.000 fő).

A hadsereg állományát Oroszországban nem törvény útján emelték, miként az más államban szokásos, hanem olyképen, hogy 1912-től kezdve az utolsó évfolyamot csaknem egy félévnel tovább a törvény ellenére fegyver alatt tartották, 1914. év tavaszán pedig, amikor ezen utolsó évfolyamot részben szabadságolták, a fegyvergyakorlatra többet hívtak be, mint amennyit kellett volna, azonkívül 1913 őszén a törvényben megszabott számon felül 50.000-el több újoncot hívtak be. Ennek következménye volt azután, hogy Oroszország a valóságban 1914. év nyarán titokban kb. 1 1/2 millióval több embert tartott fegyver alatt, mint ahogy azt a nyilvánosság előtt bevallotta és mint ahogy azt a központi hatalmak vezérkarai sejtették. Ezen körülmény is különben azt mutatja, hogy az orosz hadvezetőség éppúgy, mint a francia, egy közeli háború eshetőségével komolyan számolt.

Belgium 1912-ben (megint ez a dátum) az általános védkötelezettséget hozza be a régi „un file par famille“ (családonként egy fiú) védrendszer helyett. Ily képen a belga hadsereg hadiállománya 340.000 főt tett volna ki. Tekintettel azonban az idő rövidségére, a háború kitörésekor ezt a létszámot még nem sikerült elérni.

Belgium

Anglia a fősúlyt a tengeri haderejére fordította. Szárazföldi hadserege főképp csak gyarmatháborúkra volt alkalmas. 1906-tól 1908-ig terjedő időszakban azonban Haldane hadügy-miniszter ezen haderőt teljesen átszervezi 6 modernül felszerelt és felfegyverzett hadosztályba, amelyek az „Expeditionary Force“ (expedíciós) hadtestek elnevezést kapják s az anyaországon kívüli hadműveletekre voltak alkalmazandók.

Anglia

Ezzel egyidejűleg Haldane még egy területi hadsereget is szervezett, amely olyan önkéntesekből állott, kik a haza védelmére az anyaországban vállalkoztak s ily módon azután a hadsereg bárcsak milicszerűen kiképzett tartalék legénységet nyert. Ezenkívül Haldane még egy 7-ik expedíciós hadosztály felállítására is előkészületeket tett, amely a Földközi tenger helyőrségeiből volt összeállítandó.

A szárazföldi haderő további kiépítését jelentették az 1907., 1909. és 1911. években megtartott gyarmat- és birodalmi konferenciák, amelyeken az a gondolat öltött testet, hogy a dominiumok ne csak saját magukat, hanem egymást és az anyaországot is támogassák háború esetén kölcsönösen. Ennek következtében elhatározták, hogy a gyarmatsapatokat az illető kormányok beleegyezésével a birodalom védelmére egészben vagy részben fel lehet használni, azonkívül egy birodalmi vezérkart szerveztek. Ennek volt azután következménye, hogy India, Dél-Afrika, Kanada, Ausztrália, Neuseeland a háborúban tetemes és jól kiképzett csapatokkal tudtak az európai hadszínhelyeken megjelenni.

Amint látható tehát: Anglia bár pénzügyi erejét legelső sorban haditengerészetének fejlesztésére fordította és dacára a francia sajtó hangos kívánságának, az általános védkötelezettséget nem hozta be, mégis arra törekedett, hogy egy európai szárazföldi háború esetén, minél nagyobb szárazföldi haderővel vehessen részt.

Szerbia

Szerbia, mely a világháború megindulását a legtürelmetlenebbül leste, tőle telhetőleg mindent megtett, hogy abban minél nagyobb erővel vehessen részt. A második balkán háború befejezése után, az új területekre azonnal kiterjesztette az általános védkötelezettséget, úgyhogy a világháború kitörésekor 11 első és második vonalbeli és 5 harmadik vonalbeli hadosztálya összesen kb. 500.000 főt kitevő hadereje volt.

Montenegró

Montenegró csak milic hadsereggel rendelkezett, amely 4 hadosztályba tagozódott s kb. 40.000 főt számlált.

Látható tehát, hogy az entente államok tőlük telhetőleg mindent elkövettek, hogy minél nagyobb haderő álljon rendelkezésükre a nagy leszámolásra. Sikert is nekik csaknem kétszeres túlerőt teremteni. (Az entente államok hadiállománya 1914. év nyarán 11,052.500 fő, a központi hatalmaké 6,400.000 fő.)

Ezt pedig köszönhetik annak, hogy politikusaink idejekorán megállapították, hogy békés úton meg nem oldható érdekellentétek vonják be sötét háborús fellegekkel Európa egét és hogy a villám bármely pillanatban lesújthat. És épen azért, mert ezt felismerték, engedelmeskedtek a természet örök törvényeinek s a megváltozhatatlant megváltoztatni nem akarták, mint a központi hatalmaknak a békét minden áron fenntartani akaró államférfiai.

Tengeri haderő.

Az entente számbeli fölénye az 1914 májusi állományt feltüntető alábbi táblázatból vehető ki:

Állam	Csatahajó	Páncélos cirkáló	Dreadnought tip. ezek között	Partvédő páncélos-hajó	Védett cirkáló	Nagy torpedó- hajó	Kisebb torpedó hajó	Fengeralatt- láro	Megjegyzés
Anglia	60	43	29	—	73	256	33	77	
Franciaország	24	22	10	—	12	84	150	55	
Oroszország	12	6	—	—	8	103	22	28	
Összesen :	96	71	39	—	93	443	205	160	
Németország	35	13	17	8	41	149	70	28	
Ausztr.-Magyarország	15	3	3	—	9	33	53	6	
Összesen :	50	16	20	8	50	182	123	34	
Olaszország	17	10	4	—	11	63	58	20	
É p í t é s a l a t t									
Anglia	16	1	17	—	21	30	—	28	
Franciaország	12	—	12	—	3	3	—	20	
Oroszország	8	4	12	—	8	40	—	22	
Összesen :	36	5	41	—	32	73	—	70	
Németország	7	4	11	—	6	17	—	6	
Ausztr.-Magyarország	5	—	5	—	5	25	—	6	
Összesen :	12	4	16	—	11	42	—	12	
Olaszország	6	—	6	—	2	40	2	30	

Szervezet, fegyverzet, felszerelés, kiképzés.

Az entente hadereje a központi hatalmakéhoz hasonlóan **Szervezet**
több *hadsergre tagozódott*, kivéve Belgiumét, Angliáét és Montenegróét, mely államok kicsiny hadereje csak egy-egy hadsereget alkotott.

Egységes vezérlet az ententenál sem volt. **Felső vezetés**
Közös tanácskozások és megbeszélések alapján döntöttek az egyes államok haderejének feladatairól és a végrehajtandó hadműveletekről.

A hadsereg főparancsnoka Oroszországban Nikolajevics Miklós nagyherceg, vezérkari főnöke Januszkiewicz tábornok volt.

Franciaországban az összes haderők főnöke : Poincaré köztársasági elnök ; — a főparancsnok : a hadügyminisz-

ter, a civil Millerand; — a németek ellen működő haderők „generalissimus“-a, vagy a „commandant en chef“: Joffre tábornok, vezérkari főnöke pedig Pau tábornok.

Anglia tábori hadseregének (expeditionary force) parancsnoka: French marsal, a *belga* hadsereg főparancsnoka: I. Albert belga király, a *szerb* hadsereg főparancsnoka: Sándor szerb trónörökös, vezérkari főnöke Putnik vajda és végül *Montenegró* hadseregének parancsnoka: Danilo trónörökös volt.

Tagozás

A *hadseregeket*, hadtestek, Montenegróban és Belgiumban pedig hadosztályok alkották.

A hadtestek kevés kivétellel két hadosztályra, ezek viszont két dandárra tagozódtak, megfelelő lovassággal, tüzérséggel, műszaki csapatokkal és vonattal ellátva.

A fölös számú legénységből tartalékseregtesteket állítottak fel, úgyszintén a második és harmadik vonalbeli alakításokból is, különösen Franciaországban, több területi hadosztályt a tábori hadsereghez vontak.

Fegyvernemek

Az egyes fegyvernemek szervezete hasonló volt a központi hatalmakéhoz. Megjegyzendő azonban, hogy Franciaországban a légjáróművekre igen nagy gondot fordítottak és sok pénzt áldoztak, úgyhogy Franciaország különösen a repülőgépek tekintetében vezetett a világháború előtt az összes nagyhatalmak között.

Fegyverzet

Fegyverzet tekintetében megemlítésre méltó a francia tábori löveg, amely ballisztikailag jóval fölényben volt a német fölött, bár nagy súlya miatt nem volt oly mozgékony, mint a német és emiatt a „vágta“-ban való mozgásról le is kellett mondani. A háborúban azután újra igaznak bizonyult a régi hadi tapasztalat, hogy a háború előtt főképp mozgékony lövegeket kívánnak, míg a háborúban a mozgékonyaságnál többet ér a minél jobb ballisztikai teljesítmény. Viszont a nehéz tüzérség a franciáknál csak a fejlődés kezdetén állott.

Fegyverzet tekintetében egyedül Montenegró volt az, mely nem állott a kor színvonalán. Úgy gyalogságának, mint tüzérségének elavult régi mintájú, főképp az oroszoktól származó löfegyvere és lövegei voltak.

Felszerelés
Ruházat

Felszerelés és ruházat tekintetében megemlítendő, hogy míg csaknem az összes hadviselő államok a terepszínéhez hasonló khaki vagy táboriszürke, csukaszürke stb. színű ruházatot rendszerezítettek, addig Franciaországban a gyalogság a régi és messzire látszó veres nadrágban, veres sapkával és kék kabátban vonult a háborúba, ami sok véráldozatot követelt. Oka ennek, hogy a parlament még a hadsereg egyenruházati kérdését is magának tartotta fenn. A parlament pedig lassú

és időpocsékoló tanácskozásaiban nem ért rá ezen kérdéssel foglalkozni, de kellő szaktudásuk a képviselőknek katonai dolgokban nem is volt és e kérdés nagy horderejét kellőleg nem méltányolták. Azonkívül a régi színű egyenruhához is ragaszkodtak.

A kiképzést illetőleg az entente hadseregei kiválóan voltak kiképezve, s ezenkívül a katonák nagyrésze haditapasztalatokkal is rendelkezett, mint az oroszok, szerbek, montenegróiak.

Kiképzés

A kiképzést nagyon megkönnyítette, hogy különösen a *franciák a revanche vágyából* kifolyólag, melyet már az iskolában minden gyerek lelkébe mélyen bevészték, azonkívül a szerbek halálosan gyűlölték ellenfeleiket.

A francia vezetők különösen ragaszkodtak a *napoleoni iskolához*: „On s'engage partout et on voit“. Azaz, előre-küldött seregrészeknek fel kellett deríteni az ellenséges helyzetet, különösen a gyenge pontokat. Ennek megtörténte után a készenlétben tartott főerőket az ellenség gyenge pontjai ellen alkalmazták.

Harc kiképzés

A franciák tehát a *támadásnál* is különösen a mélységbe tagozódtak. Még feltűnőbb volt ez a mélységbe tagozódás a *védelemnél*. A fővédelmi állás elé előretolt erőknek kellett az ellenség szándékát megállapítani. A fővédelmi állás mögött készenlétbe tar ott főtartalékok pedig az ellentámadást kellett, hogy végrehajtsák. A francia szabályzat ezenkívül ismert még egy visszavonulási mozdulattal összekötött ellentámadást is, a „*manoeuvre de retraite*“ is. Ennél az előretolt erők idejekorán félbeszakított harc árán a támadót olyan terepre csalták, mely az ellentámadásos védelemre különösen kedvező volt, ahol azután az üldöző előnyomulás következtében kifáradt és meggyengült támadót, készenlétben tartott, teljes erőben levő, új csapatokkal meglepőleg támadták meg.

Az oroszok szintén a védelemre hajoltak, bár az újabb orosz szabályzatok a német szabályzatokkal egyeztek meg, de még ezek szellemébe az oroszok nem tudták teljesen beleélni magukat.

A franciák különben különös gondot fordítottak a tűzharcra, a gyalogságnak tűzzel való támogatására, a tüzelésnek nagy erkölcsi hatására és az egyes fegyvernemek közötti összműködésre.

A kiképzésnél ki kell még emelni azt a különös gondot, melyet a franciák a *tartalékos tiszté váló kiképzésre* fordítottak. Már az 1905. évi védtörvény megszüntette az egyévi önkéntesi intézményt és mindenkinek kivétel nélkül 2 évig

Tartalékos tiszt kiképzés

kellett szolgálni. A magasabb iskolai képzettséggel rendelkezők, akik eddig mint egyéves önkéntesek szolgáltak, azután ha vizsgát tettek, úgy a második szolgálati évben altisztekké és tartalékos tisztekké voltak kiképezhetők és előléptethetők. Amikor pedig az 1913. évi védtörvény lépett életbe, a 3 évi szolgálati kötelezettség szintén mindenkre kiterjedt. Azoknak is, akik tartalékos tisztek akartak lenni, egy évig a csapatnál kellett szolgálniok, a második évben azután tartalékos tisztekké képezték ki őket, a harmadik évet pedig, mint tartalékos tisztjelöltek (kb. nálunk az alhadnagy rangnak megfelelő rangban) szolgálták végig. Ennek következménye volt, hogy a tartalékalakulások is, ahol különben a századparancsnoktól felfelé csakis tényleges tisztek voltak, kitűnő tartalékos tisztikart kaptak s így a tábori csapatokkal csaknem egyenértékűekké váltak.

Ami a *francia tényleges tisztikart* illeti, úgy meg kell állapítanunk még, hogy a francia tisztikar kiegészítése nem volt egyseges, ami az összetartozandóság érzetére igen hátrányos volt.

A kiképzésnél meg kell még emlékeznünk Ausztria-Magyarország fő ellenségéről: *Oroszországról* is.

Az orosz haderők az orosz-japán háború tanulságai alapján akarták kiképezni. A kiképzést azonban nagyban gátolta egyrészt az, hogy az orosz nép nagy része — lehet mondani, — az orosz hadsereget gyűlölte és hogy katonai szolgálat alatt tanultakat maradandóvá nem igen lehetett tenni. Ezek okai voltak: Oroszország visszamaradt alkotmánya, az orosz nép szellemi elmaradottsága, elszigeteltsége, az oroszországi mérhetetlen nagy távolságok, a sokféle nemzetiség. A hazaszeretet úgyszólván ismeretlen fogalom volt. Nem volt egységes nemzeti érzés, lelkesültség a hadsereg iránt. Csupán a vak fegyelemre lehetett tehát építeni. A szellemi intelligencia és a munkásosztály pedig a kormány vak eszközeinek tekintette a hadsereget. Természetes tehát, hogy ily körülmények között a kiképzés eredményes nem lehetett.

Hozzájárult ehhez, hogy az újoncjutalék aránylag kicsi volt és emiatt kevés volt a kiképzett katona. A fegyvergyakorlatokat nem rendszeren és mindig tartották meg. Az emberek tehát a tanultakat ellefejtették.

Ez állapotoknak tehát az volt a következménye, hogy az orosz legénység nagy része nem tudta, hogy miért harcol, hogy az orosz hadsereg sikereket a világháborúban alig tud felmutatni és hogy a forradalmi propaganda könnyen hozzá férközhett.

A haderők összege.

Állam	B é k e á l l o m á n y					H a d i á l l o m á n y					Megjegyzés
	Fő (tisztek is)	gy/sg. zlj.	lov. szd.	ü t e g könnyű	ü t e g lakos- ság 0/0-a	Fő	tábori hadseregek	gy/sg. hadoszt	lov. hado.	ü t e g kocsizó nehéz	
Franciaország	882.500 ¹	673	378	705	148 2 22/0	4.364.000 ¹	2.033.000	75	10	4 316	232
Oroszország	1.581.000	1.344	724	622	24 0 93/0	körülbelül 5.000.000	3.341.000	115	25	6.812	360
Anglia $\left\{ \begin{array}{l} \text{anya-} \\ \text{ország} \end{array} \right.$	138.500 ²				0 33/0	549.000	132 000 ³	6 1 és	1 és	462	24
	109.500 ⁵	157	93	172	107		72 000 ⁴	4 1 ádr		288	(?)
Belgium	61.700	61	49	87	0 07/0	109.500	—	—	—	—	—
Szerbia	51.500	100	16	45	16 1 25/0	körülbelül 400.000 ⁶	200.000	6	1	468	24
Montenegró	—	62	—	15 (?)	(?) —	(?)	körülbelül 250.000	16	1	380	50
Összesen :	2.824.000	2.397	1.260	1.646 (?)	295 (?)	körülbelül 11.000.000	6.038.000	226	39	12.741	690

Anglia $\left\{ \begin{array}{l} \text{Földközi-} \\ \text{tenger és} \\ \text{gyarmatok} \end{array} \right.$

¹ Színesekek
együtt
² Csak tenger
³ Exped. hds.
⁴ Földk. teng. és
⁵ indiai és ar. ho.
⁶ Fekvérek és
15.400 indiai,
39.000 gyarmati
benschüft

⁶ 11 I. és II. vo-
nalbeli, 5 III. vo-
nalbeli hadoszt.

Hadíterv.

(Lásd 7. számú vázlatot)

Általában

Az entente államait a különféle katonai szerződések és egyezmények szorosabb kötelékkel fűzték egymáshoz katonai tekintetben, mint a központi hatalmakat. Az egyes vezérek gyakori tanácskozásain valószínűleg egy egységes hadítervet meg is állapítottak, amely hadíterv keretén belül minden állam hadereje megkapta a maga feladatát. Erre vonatkozólag azonban még pontos adatok nem állnak rendelkezésre. A lejátszódott hadműveletekből visszafelé következtetve lehet az entente hadítervét csak megállapítani, amely így valószínűleg a következő volt:

Cél

Cél: Ausztria-Magyarország felosztása és Németország gazdasági fejlődésének tönkretétele, valamint területi megcsonkítása, ezért

*a haderő megsemmisítése és
a lakosság ellenálló képességének összeroppantása kiéheztetéssel,
szóval az állam összes hatalmi tényezőinek megsemmisítése.*

A háború viselésének módja

A háború viselésének módja: támadó és pedig
a szárazföldi haderők három oldalról támadnak központiasan Berlin irányába;

Erő-
csoportosítás.

a tengeri haderő a központi hatalmaknak blokirozását kellett, hogy végrehajtsa ezek kiéheztetése végett, amihez járult még az ellenséges háborús akarat megtörése végett *a propaganda.*

Hadszínhelyek

Haderők és hadszínhelyek:

Nyugaton a francia és belga hadsereg zöme, valamint az angol expeditio hadsereg kierőszakolja a döntést, míg *keleten* az orosz haderő egyrésze Kelet-Poroszországon át, másik része Galiciába betörve részben Szilézia és Morván át, részben pedig a Nagy Magyar Alföldön át előnyomulva egyesül a *délről* előnyomuló szerb-montenegrói haderőkkel s azután Budapest-Bécsen át Berlin irányába a nyugati államok haderejével összműködésben központiasan törnek elő.

Olaszország megfigyelésére a franciák a haderejük kis részét: az Alpesi hadtestet, míg *Románia* és Svédország ellen továbbá esetleges meglepetésekkel szemben az oroszok csak egyes hadtesteket hagytak vissza az ország belsejében.

A tengeri haderőből csaknem az egész angol flotta az Északi tengerben maradt vissza, míg a francia tengeri haderő a Földközi tengerben egyesített.

Indokolás.

Az entente, hogy a német gazdasági fellendülés, a keleti kérdés és a francia revanche nyomán fakadó érdekelletéket saját előnyére oldhassa meg, Ausztria-Magyarország és Németország hatalmának letörését és területi megcsonkítását kellett, hogy célul tűzze ki magának; a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontja miatt pedig Ausztria-Magyarország teljes felosztására és Németország megcsonkítására kellett törekednie. Ezen politikai célokat, amelyekért a világháború megindult, csak úgy lehetett elérni, ha Németország és Ausztria-Magyarország összes élő hatalmi tényezőit megsemmisítik, azaz a küzdő és harcoló haderőket harc képtelenné teszik, a lakosság ellentálló képességét pedig összeroppantják.

A haderők megsemmisítését csak támadó háborúval lehetett elérni. A támadás leggyorsabban és legbiztosabban úgy hoz sikert, ha az több arcvonalból történik. Különben a helyzet is a több arcvonalból való támadást parancsolta és a külső vonal előnyeit akarva, nem akarva ki kellett használni.

A három oldalról való támadást az entente minden félelem és aggodás nélkül elhatározhatta túlereje miatt. Nyugaton a franciák, az angol és belga hadsereg nélkül is számbelileg előnyben voltak az egész német haderő fölött (hadiállomány 3,900.000 német, 4,364.000 francia) keleten az orosz haderő békelétszáma nagyobb volt, mint a német és osztrák-magyar haderő együttvéve (1,581.000 orosz és 1,197.000 német és osztrák-magyar) és így remélhető volt, hogy a hadiállomány is tetemesen nagyobb. Délen a szerbek és montenegróiak félmillió haderejével szemben az osztrák-magyar haderők szintén kisebb számban kellett, hogy legyenek, ha az orosz is támad.

A teljes megsemmisítéshez azonban nem elegendő az ellenséges hadseregek megsemmisítése. Az ország lakosságának erőteljes háborús akarata új hadseregeket állíthat fel, mint azt az 1870/71 német-francia háború is mutatta; azonkívül a hadseregek ellentálló képessége nagyban függ a határország anyagi erejétől és a háborús lelkesedésétől is. A siker megkívánta tehát, hogy a lakosság ellentálló képességét, elsősorban háborús akaratát megtörjék, háborús lelkesedését lelohasszák és a hadsereg ellátását, az utánpótlást megnehezítsék. Ezt célozta a központi hatalmak éléskamrájának, a Nagy Magyar Alföldnek, az oroszok által való elfoglalása, a központi hatalmaknak tengeri blokádnál a külvilágtól való elzárása, hogy ily módon beálló élelem- és nyers-

Hadicélok

A háború viselésének módja

Eszközök

anyaghiány az ellentálló képesség mielőbbi összeroppanását sietesse, az írásban és szóban kifejtendő propaganda pedig a szükségét szenvedő és éhező lakosságnál és a hadseregben sztrájkokat és forradalmakat szüljön és végeredménykép Ausztra-Magyarország és Németország állami életének összeomlását előidézze.

Országérodítés.

(Lásd 8. és 9. számú vázlatot.)

Általában

Az entente államai a haditerv értelmében lehetőleg egyszerre akartak támadni. Ezen egyöntetű és minden irányból meginduló támadás kezdetéig az ellenséges erők támadó előnyomulásának feltartására és egy esetleges ellentámadásnál az élő erők megtakarítására kitűnő szolgálatot tehettek a várak. Az oroszoknál viszont az országérodítés elsősorban a mozgósítás és felvonulás zavartalan végrehajtását kellett, hogy biztosítsa.

Franciaország

Ezek alapján *Franciaország* semmi költséget nem kimélt a német-francia határ megerődítésére. Amíg azonban az olasz és belga határ felé megelégedett a már elavult régi erődítési művekkel (mint Nizza, Briançon és Grenoble az olaszokkal szemben; — Longwy, Montmédy, Les-Ayvelles, Givet, Hirson és Lille a belga határon), addig a német-francia határ mentén Belfort és Verdun között a Mosel és Maas vonalat hatalmasan kiépítette. Délen Belfort volt igen erős, mely ötvár Besançon, Épinal, Langres és Dijon-nal együtt várörszöveget alkot. A Toul-Verdun vonal szintén igen erős. Toultól keletre fekszik a modern nancy-i és lunneville-i erődeszöveg. Toul és Verdun között pedig több zárómű. E hatalmas várak láncolatában Épinal és Toul között, a charmes-i horpadásban egy kb. 70 km. széles terület, mint valami csapda egy esetleges német előnyomulás esetére megerődítetlen maradt. A francia haderőknek a várak oltalma alatt kellett a lehető legrövidebb idő alatt gyülekezni és miként a tigris ugrásra készen várniok, míg az oroszok hatalmas tömegei előnyomulásukat megkezdik, hogy azután a francia hadseregek a várak vonala mögül Németországra vethessék magukat.

Belgium

A *belgák* és *angolok* számára mint támpont Maubeuge épült ki. A belga Maas menti várak: Liège, Namur és a kis Huy záróerőd, mint a francia erődítési láncolat egyenes folytatása, a belga hadsereg felvonulásának biztosítására szolgált, amely mögül a franciákkal egyidejűleg a belga hadseregnek francia és angol csapatokkal megerősítve kellett előretörni.

Az angol csapatok partraszállításának biztosítására Le Havre, Boulogne, Calais és különösen Dünkirchen kikötőket építtették ki a legmodernebb elvek szerint. Belgium védelmének főtámpontja különben Antwerpen volt, melyet 1908-tól a legújabb elvek szerint erősítettek meg.

Oroszország szintén nagy gondot fordított az ország erősítésére. Erre annál is inkább szükség volt, mert az országterület nagy távolságai miatt a haderő felvonulása hosszú ideig tartott és így a felvonulást nemcsak azáltal kellett biztosítani, hogy a felvonulási területet hátra helyezték és számoltak azzal, hogy az ország egy részét és pedig a Niemen-Bohr-Narew-Visztula vonaltól nyugatra eső részt az ellenségnek esetleg átengedik, hanem az említett vonalat a felvonulás biztosítása végett meg is kellett erősíteni. Így építtették ki azután északon: a Niemen mellett Kowno, Olita és Grodno várakat, a Bohr mentén Ossowiecz-et, a Narew-en Lomza, Ostrolenka-Rozan, Pultusk-ot, a Bug-nak a Visztulába való torkolásánál pedig Nowogeorgiewsk várát. Középen Varsó, Iwangorod és Brest-Litowsk, délen pedig a várháromszög Luck, Dubnó és Rowno biztosította az orosz hadseregnek felvonulását.

Szerbia és Montenegró az ország szűkös anyagi viszonyai miatt, várak építésére nem gondolhatott, bár mindkét országban voltak elavult és nagyjából már karban nem tartott erősítések. (Szerbiában: Ausztria-Magyarországgal szemben: Belgrád, Semendria, Bulgáriával szemben: Zajecar, Pirot, Nis; Montenegróban: Niksič-Spuz-Podgorica-Sutorman-Kolasin).

Mozgósítás, felvonulás.

Mozgósítás és felvonulás az entente összes országaiban a legalaposabban elő volt készítve. Erre különben szükség is volt, mert s haditerv támadó lévén, a támadást mielőbb meg kellett kezdeni már a kezdeményezés biztosítása végett is.

Franciaországban a mozgósítás és felvonulás mielőbbi gyors lefolyását olyképen készítették elő, hogy az 1913. évi védtörvény alapján a békeállományt magasra emelték és behozták a 3 évi szolgálati kötelezettséget. A kiképzett legénység és tartalékos tisztek nagy száma lehetővé tette, hogy a tartalékalakulások számára törzseket az úgynevezett „cadres complémentaires“-eket szaporítsák és megerősítsék. A felemelt békelétszám pedig lehetővé tette, hogy az összes csapatrészeket, különösen a német határon elhelyezettek,

Oroszország

Általában

Franciaország

különféle új kötelékekkel: nehéz tűzérsséggel, utászokkal, stb. lássák el.

A felvonulás gyors lebonyolítása végett a vasútvonalak számát tetemesen megnövelték. Amíg 1870-ben tulajdonképen csak 3 felvonuló vasútvonaluk volt a franciáknak, a németeknek pedig 9, addig 1886-ban ezen arány alaposan megváltozott. Ekkor már a franciáknak 12 vasútvonaluk vezetett a határra, a németeknek pedig még mindig csak 9. A világháború kezdetén 15 francia vasútvonal és pedig valamennyi kettősvágányú, szállította a francia hadseregeket a határra, míg a németeket csak 12.

Ezen előkészületek következménye volt azután, hogy a német haderő felvonulásánál a francia hadseregek felvonulását 3—4 nappal hamarabb lehetett befejezni.

Oroszország

Oroszország. A mozgósítás és felvonulás gyorsaságának döntő jelentőségét az oroszok teljes mértékben átérték. Ez pedig annál nagyobb jelentőségű volt, mert részben ettől függött a központi hatalmak haditervének sikere. A haditerv szerint ugyanis nyugaton a döntést lehetőleg még az orosz mozgósítás és felvonulás befejezése előtt kellett kierőszakolni. Ez azonban nem úgy történt, miként azt a központi hatalmak gondolták, mert az oroszok a mozgósítást és a felvonulást sokkal hamarabb befejezték, mint azt sejteni lehetett.

Ezt pedig dacára a nagy nehézségeknek, a következőkép érték el.

Mindenekelőtt a nyugati határon álló századok *legénységi állományát* 116 főről 158-ra *emelték*, a lovasság és lovagló tűzérsség pedig csaknem egészen *hadiállományon* volt, éppúgy az 5 1/2 szibériai hadtest is, minek következtében ezeket minden különösebb előkészület nélkül lehetett bármely pillanatban a határra felvonultatni. A szibériai hadtestek szállítása már július 31-ike és augusztus 2-ika közötti időben meg is kezdődött, míg a Monarchiában az 1-ső mozgósítási nap csak augusztus 4-ike, Németországban pedig augusztus 2-ika volt.

Ezenkívül a háború előtti években igen gyakran voltak „*próba*“ és „*ellenőrző*“ *mozgósítások*, melyek segítségével az orosz haderő jelentékeny részét észrevétlenül és feltűnés nélkül lehetett hadiállományra emelni. Ilyen próbamozgósítás volt 1914 július havában, több tartalékalakulásnál, amit 1914 július 28-án fejeztek be.

Jelentékenyen hozzájárul az orosz haderő titkos mozgósításának gyorsításához, hogy egy egész évfolyamot a törvényes szolgálati időnél félévvel tovább tartottak fegyver alatt, ezek egyrészét ugyan 1914 tavaszán szabadságolták, helyettük

azonban fegyvergyakorlat címén tartalékosokat hívtak be titokban. Ezenkívül 1913 ősszén a törvénybe előírtnál 50,000-el több újoncot hívtak be titokban. Ennek következtében 1914 nyarán a békeállomány a törvényesnél félmillióval több volt.

A mozgósítás részleteit az orosz cár által 1913 március 2-án szentesített titkos „rendelet a háborús időszakok”-ról szabályozta. Ez a rendelet a mozgósítási tevékenységeket több csoportra osztotta. A tevékenységek első részét már 1914 tavaszán megkezdették. 1914 július 26-án pedig elrendelték „a háborús előkészületi időszak”-ot egész Oroszországra, amelynek következtében az egész tényleges haderőt hadiállományra emelték, a várak háborús felfegyverzését megkezdették, a felvonulás megkezdésére az előkészületeket megtették, a határokat szigorúan lezárták. 1914 július 29-én pedig elrendelték Dél-Oroszország tartalékosainak behívását, a teljes hadiállományhoz lovak és járművek beszerzését. Ezzel a tartalékalakulatok felállítása is kezdetét vette.

Július 30-án pedig elrendelték az általános mozgósítást. Első mozgósítási nap július 31.

A felvonulás gyorsítása végett a franciáktól kapott milliárdok nagy részét vasútépítésre használták fel. Ilymódon sikerült elérni, hogy a német határra négy kettősvágányú vasút vezetett, négy kettősvágányú pedig a galíciai határra. Ezzel szemben úgy a németeknek, mint az osztrákoknak és magyaroknak csak 2—2. felvonulási kettősvágányú vonaluk volt. A felvonulás gyorsítását lényegesen elősegítette, hogy megkezdve a szibériai nagy vasútvonalnak kétvágányúvá való kiépítését azt annyira sietteték, hogy ez 1914. év elejére ki is épült. Végül kizárólag katonai szempontból a lengyel születésű vasúti hivatalnokokat mindenütt megbízható orosz hivatalnokokkal cserélték ki.

A háború gazdasági előkészítése végett nagyszabású ló, élelmikészlet és mindenféle hadianyag bevásárlásokat eszközöltek. A szállítmányokat hamis szállító levéllel, pl. a fegyvereket, mint csöveket, a lövegeket, mint gépalkatrészeket stb. szállították.

1914 március 27-én lókviteli tilalom lépett életbe.

1914 július közepén csaknem teljesen beszüntették a gabonakivitelt.

1913-tól kezdve az aranyat fokozatosan kivonták a magánforgalomból.

Angliának a mozgósításra nagyobb előkészületeket tenni nem kellett, mert hisz toborzott hadsereg lévén, csapatai béke

Anglia

és hadiállománya között nem volt különbség. Annál nagyobb előkészületek történtek a csapatok *partraszállítására*.

Ennek biztosítására és gyors lebonyolítására a *franciákkal és belgákkal közösen* történtek intézkedések.

Mindenekelőtt *Dünkirchen, Calais, Boulogne és Le Havre kikötőket rendezték be* és építették ki. Különösen nagyszabású intézkedések történtek Dünkirchen és Calaisban.

Azután a *felvonulási vonalakat* úgy Franciaországban, mint Belgiumban pontosan meghatározták. A vonatok összeállítására a legapróbb részletekig az előkészületeket megtették (pl. mely vasúti kocsikat és lokomotivokat adják a belgák és a franciák stb.). A szállítmányokat előre összeállították. Az elszállásolásra az intézkedéseket megtették, tolmácsokról, térképekről stb. gondoskodtak.

Szerbia

Mindezekből látható, hogy az entente országaiban a leglázasabb előkészületek folytak. Még a kis *Szerbia* is mindent elkövetett, hogy a háború kezdetén minél nagyobb haderőt tudjon mozgósítani. Rögtön a bukaresti béke megkötése után, még 1913-ban hozzáfogott a Balkán-háborúban szerzett területek katonai megszervezéséhez, ezen országrészekben öt új hadosztályt állítva fel. Azonkívül ezek mozgósítását és felvonulását is a legalaposabban előkészítette, úgyhogy már 1914 nyarán a legrövidebb idő alatt összesen 16 hadosztállyal vonulhatott fel.

A világháború eseményeinek rövid ismertetése és beosztása időszakokra.

Bár a világháborúnak legnagyobb és a népek sorsát eldöntő hadműveletei Európában zajlottak le, mégis a világháború szintere úgyszólván az egész világ. A világháborúban részt vett mind az öt földrész: Európa, Ázsia, Amerika, Afrika és Ausztrália. Innen a név: „Világháború“.

A világháború neve

A világháború hadműveletei igen számosak. Azokat áttekinteni nem egy könnyen lehet. Hisz ez nagyon természetes. A több mint négy évig tartó hatalmas és óriási méretű küzdelemben, hacsak Európát vesszük is, soha egy pillanatra sem szünetelt a harcizaj.

Szemponthoz, mely szerint az időszakokra való beosztás történt

A világháború hadműveleteinek áttekinthetése végett szükséges tehát a világháborút időszakokra osztani. Viszont ez az időszakokra való beosztás megint nehéz, mert a világháború kezdetétől fogva végéig, egy a részletekben is egymással szorosan összefüggő, egységes küzdelem.

Ezt a nagy és óriási méretű küzdelmet időszakokra felosztani a hadviselő felek haditervei alapján mégis lehet. Az igaz, hogy ezek a haditervek is a világháború kezdetétől fogva, egész végéig, alapjában véve ugyanazok maradtak. A katonai és politikai helyzetben azonban idővel természetesen változások állottak be. Ezen változások azután a haditervek kisebb-nagyobb módosítását kényszerítették ki.

A haditerveknek kisebb-nagyobb módosítását alapul véve, a világháborút hat időszakra oszthatjuk fel. Ez a hat időszak a következő:

A világháború beosztása időszakokra

első időszak, vagy a marne-i csata időszaka, 1914 augusztus havától 1914 december haváig;

második időszak, vagy a kárpáti csaták időszaka, 1914 december havától 1915 májusáig;

harmadik időszak, vagy a gorlice-i csatának, a szerbiai hadjáratnak, a verdun-i csatának és a déltiroli támadásnak időszaka, 1915 májusától 1916 június haváig;

negyedik időszak, vagy az entente nyugati nagy támadó csatáinak és az oláhországi hadjárat, valamint a korlátlan tengeralattjáró háború időszaka, 1916 június havától 1917 év végéig;

ötödik időszak, vagy a németek nyugati nagy támadásának időszaka, 1917. év végétől 1918 július hó 18-ig;

hatodik időszak, vagy a központi hatalmak ellentállásának összeomlása, 1918 július 18-tól a háború végéig.

Első időszak, vagy a marne-i csata időszaka.

1914 augusztusától 1914 december haváig.

(Lásd a 10., 11. és 12. számú vázlatot.)

Helyzet
és tervek

Mindkét fél helyzete és haditerve az előző fejezetekből már ismeretes és tudjuk, hogy a belső vonalon álló, úgy politikailag, mint katonailag a háborúra nem teljesen felkészült központi hatalmakat három oldalról fenyegeti a kétszeresnél is erősebb ellenségnek: az entente-nak központias támadása. A központi hatalmak egyedüli reménye, hogy az oroszok mozgósítása és felvonulása hosszú időbe fog kerülni. *Viszonylagos túlerőt akarnak tehát létesíteni*, hogy legelőször a nyugati ellenséget támadva, *részletekben semmisítsék meg az ellenséget.*

Ebben az időszakban tehát a központi hatalmak mindenütt igyekeznek megragadni a *kezdeményezést és hadászati támadásba mennek át.*

Az időszak *főhadszínhelye a nyugati hadszínhely*, (lásd a 10. számú vázlatot), hol a német hadvezetőség *Belgiumon keresztül törve akarja a német-francia határ mentén felvonuló francia főerőt átkarolni* és azt Párizstól el, a svájci határra szorítva, a döntést kikényszeríteni. Ez idő alatt a *többi hadszínhelyen* az osztrák-magyar haderőknek, — az északkeleti hadszínhelyen gyenge német erőkkel támogatva, — kellett az *ellenség támadását támadó szellemben* vezetett hadműveletekkel *feltartóztatni.*

Események
a nyugati had-
színhelyen.
Belgium
megszállása

A központi hatalmaknak ez a nagyszabású merész terve kezdetben úgy látszott, hogy sikerül is. Még a német haderőknek a nyugati határon történő felvonulása közben *Emmich* tábornok 6 békebeli gyalog dandárral megnyitja az utat a belga határvárakon át azáltal, hogy augusztus 6. és 17-e közötti időben *elfoglalja* a német 42-esek és az osztrák-magyar 30 1/2-esek segítségével *Lüttich* (Liége) várát. Ennek követ-

keztében a *Belgiumon át vezető út szabaddá válik* és a német főerőt alkotó 1—5. német hadsereg megkezdheti rögtön a felvonulás befejezése után hatalmas átkaroló mozdulatát. A kicsiny belga hadsereg magára hagyatva, az augusztus 19-iki *Gette-menti* vagy a *tirlemont-i* ütközet után, kénytelen visszavonulni *Antwerpen*-be, míg a németek előnyomulásukat tovább folytatva, a *belga-francia határ mentén vívott csatákban* augusztus 22. és 25-ike közti időben a francia haderő közepét és balszárnyát, továbbá a francia haderők balszárnyán küzdő angol expedíciós hadsereget megverik és visszavonulásra kényszerítik. Ezek a belga-francia határmentén vívott csaták a következők:

a német 1-ső hadsereg és az angol hadsereg között játszódik le augusztus 23-án a *mons-i*, majd augusztus 24-én a *Cambrai-Le Cateau Landrecies* vonalban vívott csata;

A határmenti csaták

a német 2-ik hadsereg és a francia 5-ik hadsereg között augusztus 22—23-án a *charleroi-i*, vagy a *namur-i*, vagy a *Sambre-menti* csata;

a német 3-ik hadsereg és a francia 5-ik hadsereg egy kis része között augusztus 23-án a *dinant-i* csata;

a német 4-ik hadsereg és a francia 4-ik hadsereg között augusztus 22—23-án a *neufchâteau-i*, vagy a *Semois-menti* csata;

a német 5-ik és a francia 3-ik hadseregek között pedig az augusztus 22—25-ig vívott *longwy-i*, vagy az *Othain-menti* csata;

végül a belgáknak *Antwerpenből* való kitörése következtében keletkezik augusztus 25-én a *mecheln-i* ütközet és a *löwen-i* lázadás.

A belga-francia határmentén vívott csatákban a francia-angol haderők nyugati szárnya súlyos vereséget szenved ugyan, de meg nem semmisül, sőt Joffre, a francia fővezér megkísérli, hogy az előnyomuló német jobbszárnyat győzelmes útjában feltartóztassa és azt egy újonnan felállított hadsereggel, a 6-ikkal, nyugat felől oldalba támadja. Ez eredményezi azután a *Maas-menti* csatát augusztus 25—31-ig a német 5., 4. és 3-ik hadseregek és a francia 3—4-ik hadseregek között, a *st. quentin-guise-i* csatát a német 2-ik és a francia 5-ik hadsereg között augusztus 29—30-án és augusztus 28-án a német 1-ső hadsereg és a francia 6-ik hadsereg között a *Péronne* körüli harcokat. Ezek után Joffre kénytelen Verdun és Párizs közé a Marne-tól délre elrendelni a visszavonulást, minek következtében a francia kormány szeptember 3-án *Bordeauxba* menekül.

Ezekkel a csatákkal csaknem egyidejűleg a német-francia határ mentén vívja a német 6—7-ik hadsereg, valamint a francia 1—2-ik hadsereg a *lotharingiai* vagy a *saarbrückeni* vagy másképp a *saarburg-mörchingen-i* csatát augusztus 14—22-ike között. Joffre ugyanis még augusztus 14-én az 1—2-ik hadsereggel megkezdte az előnyomulást Lotharingiába, miután előbb egy tüntető francia csoport a legdélibb szárnyon betört Elzászba, amelynek következtében keletkezik augusztus 8—10-ike között az 1-ső, majd miután ez a franciákra szerencsétlen kimenetelű, augusztus 17—19-én a második *mülhaseni*-i ütközet.

A lotharingiai csatában a németek visszavetik a franciákat az Épinál-Toul-Verdun vár vonalra, minek következtében a német hadvezetőség a 6—7-ik hadsereggel a Toul és Épinál közötti áttörést rendeli el.

Közben azonban a központi hatalmakat egy nagy csalódás éri. Az orosz haderő mozgósítása és felvonulása befejezést nyer. Az orosz hadvezetőség ugyanis még 1914 tavaszán több évfolyamot fegyver alatt visszatartott fegyvergyakorlatok címén, miáltal a mozgósítást lényegesen megkönnyítette, majd pedig ellenőrző és próbamozgósításokat rendelt el és miután a központi hatalmak a sarajevói gyilkosság után több mint egy hónapig, azaz június 28-tól egész augusztus 1-ig, az orosz hadüzenetig, Oroszország ellen nem tesznek semmit, az orosz hadsereg nemcsak a mozgósítást, hanem a felvonulást is sokkal hamarabb fejezi be, min ahog az a központi hatalmak gondolták. Augusztus 18-án már az 1-ső orosz hadsereg Kelet-Poroszországban támad. (Lásd a 11. számú vázlatot.)

Így keletkezik a *gumbinnen*i ütközet, amelyből Prittwitz a 8-ik német hadsereg parancsnoka, tekintettel arra, hogy a 2-ik orosz hadsereg déli irányból nyomul elő Kelet-Poroszországba és így visszavonulását fenyegeti, elrendeli a visszavonulást a Visztula mögé.

A német hadvezetőség ugyan még a Visztula előtt megállítja a visszavonuló német 8-ik hadsereget, amelynek Prittwitz helyett Hindenburgot nevezi ki, de félti az oroszoktól Kelet-Poroszországot és ezért a nyugati hadszínhelyről éppen a támadó német jobbszárnyról, amely különben is Antwerpen és más várak ostroma, meg a hosszú összeköttetési vonalak miatt máris érezhetően meggyengült, két hadtestet tol el a keleti hadszínhelyre a 8-ik hadsereg megerősítésére.

A németek azután így az erősen meggyengült jobb szárnyal üldözik és akarják Párizstól elszorítani az ellenséget.

Helyzet
a marnet csata
előtt.
Események
kelet Porosz-
országban

A *st. guentin-guise-i*, valamint a Maas-menti csaták után Joffre-nak sikerül hadseregeit az ellenségtől nemcsak elválasztani, hanem azokat a Marnetől délre újra rendezni és kiegészíteni, sőt két teljesen új hadsereget: a 9-ik és 6-ikat is felállítani. (Lásd a 10. számú vázlatot.) Ily módon újból támadásra képesíti a francia-angol haderőket s ezekkel szeptember 6-án támadásba megy át. Így keletkezik a *marnei csata* szeptember 6-tól szeptember 10-ig, amelyből a németek a német 1-ső és 2-ik hadseregnek veszélyeztetett helyzetére való tekintettel, a döntés bevárása nélkül visszavonják csapataikat az Aisne mögé, hogy itt a marnei csatában elvesztett kezdeményezést újból magukhoz ragadják és hogy a francia-angol haderők északi szárnyát átkarolják. Ez azonban nem sikerül, mert Joffre, kinek rövidebb és jobb összekötő vonalak állanak rendelkezésére, megtartja a kezdeményezést és miután ő is a német nyugati szárny átkarolására törekszik, a szárnyak meghosszabbodnak egész a tengerig.

Így keletkezik a szeptember 12—19-ig tartó *Aisne-menti csata*, amelyben Joffre a német 1-ső és 2-ik hadsereg közötti, még a marnei csata miatt támadt hézagba igyekszik Craonnál betörni. Ezen hézagot azonban a németek a déli szárnyról idevont 7-ik hadsereggel betömik. A Craon-i sikertelen áttörési kísérlet után Joffre a Noyon-nál levő nyugati szárnyat igyekszik átkarolni, de ez sem sikerül.

Ezután Joffre a *st. quentin-i* csatát kezdi szeptember 21—26-ig, amelyben az Elzászból és Lotharingiából átvont 2-ik hadsereggel akarja a német jobbszárnyat átkarolni. A németek ezt a francia nyugati szárny átkarolására szánt újonnan felállított 6-ik hadsereggel akadályozzák meg. A németek ezzel egyidejűleg arcban is támadnak és szeptember 25-én sikerül nekik elfoglalni *St. Mihielnél* a *Camp des Romains* nevű Maas menti erődöt.

Szeptember 28-tól október 8-ig tart az *arras-i csata*, amelyben egy teljesen újonnan felállított francia hadsereg, a 10-ik hadsereg akarja a német nyugati szárnyat átkarolni, de sikertelenül.

Október 11-től 19-ig vívják a *lille-i csatát* az időközben a tenger partra áttolt angol hadsereg és a német 6-ik hadsereg, hogy egymás szárnyát átkarolják, de sikertelenül. A németek elfoglalják Lille városát.

Közben a németek szeptember 28-án megkezdik *Antwerpen* ostromát és azt október 9-én el is foglalják, de a belga hadsereg zömének sikerül a francia-angol erők északi szárnyára elvonulni.

A marnei csata

Az Aisne menti csata

Versenyfutás a tengerig

Az Antwerpent ostromló seregből, továbbá Németország belsejéből szállított új hadtestekből a német hadvezetőség egy új 4-ik hadsereget állít fel, hogy ezzel intézzen új támadást az Iseren át. Így keletkezik a *flandriai*, vagy az *Iser* menti, vagy az *Ypern*-i csata október 21-től november 20-ig a német 4-ik és 6-ik hadsereg, valamint az angol és belga hadsereg, továbbá, az újonnan felállított francia 8-ik hadsereg között, melyet a franciák az angol és belga hadsereg közzé toltak be. A németek, miután az ellenséges vonalat nem tudják áttörni, november végén itt is beássák magukat, a további támadásokat beszüntetve, a súlypontot áthelyezik az orosz hadszínhelyre, oda mind több és több erőt eltolva, nyugaton pedig kezdetét veszi az *állásharc*.

A nyugati hadszínhelyen, dacára a folytonos győzelmeknek, nem tudják megoldani feladatukat a német hadseregek, melyeket kezdetben *Moltke*, majd a marnei csata után *Falkenhayn* vezérkari főnökök vezetnek. — A többi hadszínhelyen ezzel ellentétben, dacára a nagy áldozatoknak, sikerül a számbelileg sokkal erősebb ellenség előnyomulásának gátat vetni.

Események
az északi had-
színhelyen.
Keletporosz-
országi hadjárat

Az *északkeleti hadszínhelyen* úgy Conrád osztrák-magyar vezérkari főnök, mint a Prittwitz helyét elfoglaló Hindenburg támadó hadműveletekkel igyekeztek védelmi feladatukat megoldani (lásd a 11. számú vázlatot).

Ez Hindenburgnak sikerül is, amennyiben előbb augusztus 26—28-ig a *tannenbergi* csatában megsemmisíti a Kelet-Poroszországba délről betörő orosz 2-ik hadsereget, majd pedig a szeptember 8-tól—11-ig tartó *mazuri tavak csatájában*, vagy másképp az *angerburgi*, vagy a *goldappi* csatában a kelet felől előnyomuló orosz 1-ső hadsereget veri meg és kergeti vissza Oroszországba.

A lemerbergi
hadjárat

Az osztrák-magyar 1-ső hadsereg is Dankl vezérlete alatt augusztus 23—25-ig a *krasniki* csatában is visszavonulásra kényszerítik az orosz 4-ik hadsereget, az Aufenberg vezetése alatt álló osztrák-magyar 4-ik hadsereg pedig az augusztus 26-tól szeptember 1-ig vívott *komarow-zamosc*-i csatában arat diadalt az orosz 5-ik hadsereg felett. Ezen győzelmeket kihasználni azonban nem lehet, mert az osztrák-magyar 3-ik hadsereg nem tudja feltartóztatni a kelet felől előnyomuló két orosz hadsereget és az augusztus 26—27-iki *zloczów*-i, majd az augusztus 29—30-iki *przemyslany*-i csata után, amely két csatát egy néven *első lemerbergi* csatának is neveznek (augusztus 26—30-ig) — kénytelen visszavonulni. Hiába erősíti meg azonban Conrád a 4-ik és a szerb hadszínhelyről idevont

2-ik hadsereggel a visszavonult 3-ik hadsereget. A szeptember 6—11-ig tartó 2-ik *lebergi*, vagy a *grodek-rowaruska*-i csatát ugyanis a kezdetben győzelmes osztrák-magyar hadseregeink kénytelenek félbeszakítani és visszavonulniok a Kárpátok gerincére, mert a magára maradt és a kezdetben szintén győzelmes 1-ső osztrák-magyar hadsereget az augusztus 26-tól szeptember 10-ig tartó *lublini* csatában orosz túlerők karolták át és kényszerítették a San mögé való visszavonulásra.

Az oroszok további előnyomulását megállítandó Hindenburg a német 8-ik hadsereg egy részével, mint új 9-ik hadsereggel Kelet-Poroszországból az osztrák-magyar haderő közvetlen segítségére s a Visztulától északra Varsó irányába nyomul elő, amely előnyomuláshoz csatlakoznak a Visztulától délre az osztrák-magyar hadseregek is. Így keletkezik a *San és Visztula menti őszi hadjárat* szeptember 28-tól november 2-ig, amelynek folyamán sikerül ugyan Sziléziát és Magyarországot a fenyegető orosz betörés veszélyétől megszabadítani; *Przemysl* várának első ostromát október 9-én megszüntetni, továbbá a szeptember 29-iki *uzsoki*, október 6-iki *vereekei*, október 7-iki *Beszkid-hágói*, az október 5-iki *kalocsalázi*, október 7-iki *ökörmezői*, október 5-iki *hosszúmezői*, október 8-iki *szurdok-szorosi* és az október 19-iki *körösmezői* ütközetek után a Munkács felé előnyomuló, az Uzsoki szorost és Máramaros-szigetet elfoglaló oroszokat Magyarországból kivenni. Az október második felében vívott *varsói*, *ivangorodi*, *San menti* és *chyrowi* csaták után azonban, miután az orosz fővezér: Nikolájevics Miklós nagyherceg Varsónál átkarolja Hindenburg hadseregének balszárnyát, kénytelenek a német és az osztrák-magyar hadseregek visszavonulni Krakkóra és a Kárpátok gerincére.

November kezdetén azonban Nikolájevics Miklós nagyherceg megindítja Szilézia, Morva- és Magyarország felé hatalmas haderejét, a híres orosz gőzhengert. A lassan hőmpolygó óriási tömeget ekkor Hindenburg váratlanul északról oldalba támadja a november 16—24-ig tartó *első lodzi* csatában, az osztrák-magyar 1-ső és 4-ik hadsereg pedig ugyanekkor délről igyekszik átkarolni a november 16-tól december 2-ig tartó *Krakkó-czenstochowa-i* csatában. Eredmény, hogy az orosz gőzhenger megállni kényszerül. Amidőn pedig a nyugati arcvonalról november végén a flandriai csata befejeztével nagyobb német erők érkeznek be, Hindenburg és Conrád tovább folytatja a támadást s a németek a december 1—10-ig tartó *második lodzi* csatában, az osztrák-magyar csapatok pedig a december 3—14-ig tartó *limanowa-lapanow-i* csatában az

A San- és
Visztula-menti
őszi hadjárat

A lodzi
és limanowai
hadjárat

oroszoikat a *Bzura-Rawka-Pilica-Nida-Dunajec-Biala* és a *Kárpátok vonalára* kényszerítik visszavonulni, ahol azután mindkét fél beássa magát s ezen a hadszínhelyen is kezdetét veszti az *állásharc*.

Események
a délkeleti had-
színhelyen

A *délkeleti hadszínhelyen* eleinte csak tisztán osztrák-magyar-serb háború van (lásd a 12. számú vázlatot.). Az osztrák-magyar diplomácia ama hitben van, hogy sikerülni fog Oroszországot távoltartani a háborútól, ezért az osztrák-magyar hadvezetőség az oroszok ellen szánt második hadsereget is Szerbia ellen vonultatja fel. Amidőn azután a helyzet tisztázódik, Potiorek a Balkán főerők parancsnoka, parancsot kap, hogy a második hadsereget a Szerbiába való előnyomulásra ne használja fel, mert ennek augusztus 18-án az északkeleti hadszínhelyre megkezdendő elszállításhoz készen kellett állania.

Az első osztrák-
magyar támadás
Szerbia ellen

A délkeleti hadszínhelyen különben Potiorek tábornagy feladatát, azaz Bosznia és Hercegovina védelmét, támadó hadműveletekkel akarta megoldani s ezen célból a második hadseregnek a Száván át tüntetni s a szerbek figyelmét és főerejét magára vonni kellett, míg az 5–6-ik hadseregnek, a Drinán átkelve, Valjevo és Užice felé kellett előnyomulni. Így keletkezett azután az augusztus 12–21-ig tartó első *Drina menti* és az augusztus 13–24-ig vívott *sabáci csata*, amely csatákban a szerbek nemcsak hogy túlerővel léptek fel, hanem azonkívül még az ötödik hadsereg északi szárnyán levő cseh csapatokat is megverik, úgyhogy Potiorek a további támadásokat abba hagyni és hadseregeit a Drina mögé visszavonni kényszerül.

Szerb-
montenegrói
támadás

Szept. 6-án a marnei és a leMBERGI második csatával egyidőben, tehát a nagy entente támadással egyidejűleg, a szerbek és montenegróiak is általános támadást kezdenek. A szerbek főerejükkel a Száván és Dunán három helyen átkelve, északi irányba nyomulnak elő, míg a montenegrói és szerb erők a Drinán ugyancsak több helyütt átlépve, Bosznia belsejébe előnyomulnak s főerejükkel magát a fővárost, Sarajevot veszélyeztették.

A Magyarországba betört szerb erők közül a Mitrovitzánál átkelt szerb hadosztályt szeptember 7-én a *mitrovitza-jarak-i* ütközetben csaknem teljesen megsemmisíti Krausz altábornagy az Obrenovac környékén átkelt kb. két szerb hadosztályt a szeptember 10–14-ig tartó *ó- és új-pázua-i* ütközetben kényszeríti ugyancsak Krausz altábornagy a visszavonulásra. Ugyancsak a szerbek Magyarországra való berörését egyen-súlyozandó, Potiorek tábornagy egy nagyszabású ellen-

támadást is kezd az ötödik és hatodik hadsereggel a Drinán át Szerbia belseje felé, amelynek következtében keletkezik a szeptember 8—25-ig tartó *második Drina menti* csata, melynek eredménye, hogy a Krupanj körüli magaslatok a hatodik hadsereg birtokába kerülnek, amelyet mint fontos hídfőt meg is tart. A Bosznia belsejébe betört erőket szeptember és október hónapokban vívott több kisebb harc után végül az október 18—22-ig tartó *romanja-planina*-i csatában sikerül Boszniából kivenni.

Potiorek tábornagya ezután a szerbek ellen egy újabb támadó hadjáratot kezd. Miután az ötödik hadsereg a szeptember 29-től november 3-ig tartó *mačva*-i harcokban a Száván és az Alsó-Drinán át kel, Sabácot elfoglalja és a Mačvában a lábát megvéti, megkezdődik a november 5—10-ig tartó *harmadik Drina menti csata* s az ötödik és hatodik hadsereg a szerbeket visszanyomja. Folytonos üldöző harcok között november 15-én a hatodik hadsereg bevonul *Valjevóba*. A Kolubara és Ljig mentén a szerbek új ellenállást akarnak kifejteni, de a november 16—29-ig tartó *Kolubara és Ljig menti csatában* újabb vereséget szenvednek. Az ötödik hadsereg ezután minden nagyobb nehézség nélkül *szállja meg* december 2-án *Belgrádot* míg a szerbek Arangjelovac és Gornji-Milanovac vonalába húzódnak vissza. Itt folyik le a december 3—8-ig tartó *arangjelovac-gornji-milanovaci* csata, amely az osztrák-magyar hatodik hadsereg vereségével végződik, minek következtében Potiorek csapatai Sabácnál és Belgrádnál a Száva és Duna északi partjára mennek vissza. A visszavonulás december 15-én ér véget, ezután ezen a hadszínhelyen is a Duna-Száva-Drina mentén megkezdődik szintén az *állásharc*.

Az első időszak fontos eseményei közé tartozik, hogy *Japán* augusztus 23-án Németországnak hadat üzen és nyíltan az entente oldalára lép és november 7-ig hősies védelem után elfoglalja *Csingtaut*.

A *Csendes Óceán német gyarmatát képező szigeteit* különben mindjárt a világháború kezdetén minden nagyobb harc nélkül elfoglalják az angolok, japánok és az ausztráliaiak. *Uj-Guinea* erdeiben azonban Detzner kapitány egész a világháború végéig tartotta magát. Az afrikai gyarmatok közül még 1914 augusztusában veszendőbe megy *Togo* is. Kamerun, Délnyugat és Kelet-Afrika azonban tartja magát.

Október 28-án *Törökország* csatlakozik a központi hatalmakhoz. Ennek következtében újabb távoli, igen nehéz és kevés összkötővonalakkal rendelkező, segélyforrásokban

A Potiorek-féle, vagy a második osztrák-magyar támadás Szerbia ellen

Japán háborúba lépése és a gyarmatok

Törökország háborúba lépése

szegény hadszínhelyek keletkeznek a *Dardaneliáknál, Palesztinában, Mezopotámiában és Örményországban.*

Tengeri
események

A tengeren ezen időszakban a legjelentősebb események : október végén Anglia az egész északi tengert haditerületnek nyilvánítja és megkezdi a központi hatalmak kiéhez-
tetését célzó távoli blokádot ;

december 8-án egy német cirkáló hajórajt, miután ez előtt még november 1-én egy angol hajóraj fölött a *coronel*-i ütközetben fényes győzelmet arat, az angolok a Falkland szigetek melletti tengeri csatában teljesen megsemmisítik. Ezután már az entente tengeri főllénye erősen kezdi éreztetni a hatását, minek következtében a központi hatalmak országaiban az élelmiszerek, továbbá a hadieszközök gyártásához szükséges nyersanyagok szállítása abba marad és így a központi hatalmak kiéheztetésére szolgáló blokádnak teljesen hatásossá válik.

A propaganda

Propaganda terén a lelkek megmételyezése, de különösen a semleges államok közhangulatának megnyerése végett, az entente részéről a világháború kezdetétől fogva a legraffináltabb rágalom-hadjárat kezdődik.

Második időszak, vagy a kárpáti csaták időszaka.

1914 december havától — 1915 májusig.

(Lásd a 2., 6. sz. térképvázlatot és a 13., 14. sz. vázlatot.)

Helyzet
és tervek

A központi hatalmak *haditervének* alappillére, azaz, hogy gyors és merész támadással nyugaton minél előbb döntést idéznek elő az entente óriási túlereje és az oroszoknak nem várt és előrehaladt katonai felkészültsége miatt nem sikerült. A nyugati hadszínhelyen a nagy mozgó háború már november végén, az északkeleti és délkeleti hadszínhelyen pedig decemberben *állásharccá* változik át. Ausztria-Magyarország és Németország egy óriási, szárazon és vizen túlerejű ellenség által teljesen körülfárt, erősen ostromlott várhoz hasonló, melynek kapuit legerősebben az orosz dönteti. A háború súlypontja tehát nyugatról keletre helyeződik át s *főhadszínhellyé az orosz hadszínhely változik.*

Eltekintve az entente óriási túlerejétől, a központi hatalmak az eddigi harcokban igen nagy veszteséget is szenvedtek. Úgy Ausztria-Magyarország, mint Németország had-

seregének színe-virágát: az 1914. évi tényleges legénységet és a tényleges tisztikar nagy részét elvesztette.

Egyedüli erőtöbblet a központi hatalmak számára Törökország, amely az izlam hívók között szent háborút hirdet s így India és Afrika mohamedánjai esetleg nagyon is megbénítják az entente, de különösen Anglia erejét. Ez azonban egyelőre még csak a jövő reménysége, mely kitartásra buzdítja csak a központi hatalmakat. Ezzel ellentétben az entente ugyan szintén, még pedig nagyságban úgyszólván a központi hatalmakhoz nem is hasonlítható óriási nagy veszteséget szenvedett, de Oroszország szinte kimeríthetetlen emberanyaga, Anglia és Franciaország gyarmatai, az összes földrészekről bőven ontották a katonanyagot. Emellett a hadászati támadás harcászati és hadászati, azonkívül technikai tekintetben oly sok nehézséget állított a központi hatalmak elé, hogy azokat legyőzni, a külvilág segélyforrásaitól elzárt, teljesen magára utalt központi hatalmaknak megoldani szinte lehetetlen. Falkenhayn a *hadászati támadásról most teljesen a hadászati védelemre* tér át, az ellenség megsemmisítése helyett egyelőre annak kifárasztására törekszik. Az eddigi megsemmisítő hadászat (Vernichtungs-strategie) helyére a kifárasztó hadászat (Ermattung strategie) lép.

Ezzel szemben az *entente hatalmak* eddigi tervükhöz híek maradnak és minden irányból megindítandó hatalmas támadással akarják összeroppantani a központi hatalmak ellentálló erejét.

Az entente első *nagy támadása* december második felében indul meg, még pedig egy időben minden hadszínhelyen. Résztvesznek benne az oroszok és a franciák. Nikolajevics Miklós nagyherceg az orosz fővezér a Kárpátokon akar áttörni a Nagy Magyar Alföld felé. Így keletkezik az 1914 december 16-tól 1915 január 19-ig tartó *karácsonyi kárpáti csata*, amelyben ugyan az oroszok az Északkeleti Kárpátok átjáróinak a birtokába jutnak, de az osztrák-magyar arcvonalat áttörniök nem sikerül. Ezen csatával egyidejűleg 1914 december 17-én Joffre is kiad egy paracsot a támadásra, ez az 1914. évi *decemberi általános támadás*, amely támadásnak súlypontja nem lévén sehol, részletharcokra oszlik szét s még decemberben minden nagyobb eredmény nélkül véget ér.

Események.
Az entente első
támadása

A központi hatalmak a karácsonyi kárpáti csata után a nagyon is fenyegetett Nagy Magyar Alföld védelmére és az osztrák-magyar arcvonal megszilárdítására, valamint Przemysl várának felmentésére a keleti hadszínhelyen nagyszabású

A központi
hatalmak ellen-
támadása

kettős szárnytámadást kezdenek. Ez eredményezi a déli szárnyon a január 19-től március 15-ig tartó *téli kárpáti csatát*, melyben az osztrák-magyar hadseregek német csapatokkal támogatva, elfoglalják Bukovinát, az orosz, a duklai hágó kivételével, a Kárpátok lábához lenyomják. Az északi szárnyon pedig Hindenburg a február 7—21-ig tartó *téli mazuri csatában* az orosz 10-ik hadsereget teljesen körülkeríti és megsemmisíti. Ezekkel a nagy csatákkal egyidejűleg a németek a nyugati hadszínhelyen is tüntetés és állásaik megjavítása végett kisebb harcokat kezdenek, melyek között a január 13-iki *soissons-i* és a január 25-iki *craonne-i* támadások a legeredményesebbek.

A francia-angol csapatok részben az oroszok tehermentesítésére nagyobbszabású áttörési hadműveletet kezdenek, amely február 15-től március 15-ig tartó *champagne-i téli csatát* és a január—február—márciusi *voges-i harcokat* eredményezi a *Reichsackerkopf* és a *Hartmannsweilerkopf* birtokáért.

Az entente második támadása

Március közepén megint az orosz támad. Nikolajevics Miklós nagyherceg mindenáron kiakarja erőszakolni az áttörést a Nagy Magyar Alföld felé. Óriási tömegekkel támad a duklai horpadásban és az uzsoki szorosnál. Így keletkezik a március 15-től április 25-ig tartó *húsvéti kárpáti csata*. Dacára azonban az óriási véráldozatoknak, az áttörés nem sikerül. *Przemysl* vára ugyan, kiéheztetés folytán hősies védelem s a március 19-iki örökké emlékezetes kitörés után, március 22-én orosz kézbe kerül, de a duklai horpadásban mindössze egy keskeny sáv kerül csak az oroszok birtokába. A húsvéti kárpáti csatával egyidejűleg a franciák az április 5—14-ig tartó harcokban megkísérlik a német vonalak áttörését a *St. Mihiel*-éknél, azonban eredménytelenül. Azonkívül a *Vogesekben* a *Hartmannsweilerkopf* és a *Reichsackerkopf* birtokáért a harcok áprilisban is tovább tartanak.

Olaszország csatlakozása az ententehez

A húsvéti kárpáti csata különben az ententenak új szövetségést szerez. *Przemysl* eleste után *Olaszország* mind élesebben fordul az Osztrák-Magyar-Monarchia ellen s végül is április 24-én megegyezik az entente-val. A megegyezés úgy szól, hogy a hármas szövetséget felbontja és hogy Ausztria-Magyarországnak mielőbb megüzeni a háborút.

Események a szerb hadszínhelyen

A *szerb hadszínhelyen* ezen időszakban nem történik semmi. A szerbek a Potiorek féle november—decemberi támadó hadjárat után — bármily szerencsétlenül végződött is ez, Potiorekre nézve, — oly gyengék és annyira kimerültek, hogy támadásra képtelenek.

A *török hadszínhely* mindenekelőtt megkezdődik a *Dardanellák ostroma*, s tetemes hajó- és vérveszteség után, április végén, sikerül az ententenak francia-angol csapatokat a Gallipoli félszigeten partra szállítani. *Örményországban* veszteségteljes ide és oda húzódó harcok folynak a Kaukázusi, örmény és perzsiai határterületekért és várakért. *Mezopotámiában* az angolok megkezdik az előnyomulást Bagdad ellen. A *Suez-csatorna* ellen februárban egy török hadseregcsoport tartósabb eredmény nélküli előretörést kísérel meg, április folyamán azonban a törökök ismét a török határra vonulnak vissza. — Ázsia és Afrika mohamedánjait nem lehet Anglia ellen szent háborúra feltüzelni. Ennek reménye már most szerte foszlik.

Események
a török hadszí-
helyeken

A *légiháború* kezd jelentőségre szert tenni, amennyiben Zeppelinek jelennek meg március hóban Párizs felett és bombákat dobnak.

Légiháború

Tengeren az osztrák-magyar hadiflotta a világháború kezdetén *Montenegró blokádját* vezette be. Augusz us közepén azonban a francia hajóhad az Adrián túlerővel lép fel, minek következtében hadiflottánk Montenegró blokádjával felhagy.

Tengeri háború

1914. év vége felé kezdődő *tengeralattjáró hajókkal végrehajtott vállalatok* eredményezik, hogy a francia flotta nagyobb veszteségeket szenved, úgyhogy a montenegrói partok megfigyelését újból meg lehet kezdeni és hajóhadunk mozgási szabadsága is megnagyobbodik.

Hajóhadunk ez időbeni hőse tette, hogy 3 német tengeralattjáró hajót a „*Novara*“ és a „*Trigláv*“ egész Korfu szigetéig kísérenk és így lehetővé teszik, hogy eme tengeralattjárók a Dardanellákhoz eljussanak.

A tengeren igen jelentős esemény továbbá az, hogy február 18-án a németek megkezdik a tengeralattjáró harcot kereskedelmi hajók ellen s Németország az Angliát környező vizeket haditerületnek nyilvánítja ki.

A *propaganda terén* az entente sajtója mindent elkövet, hogy saját országaiban a háborús lelkesedést fokozza, a semleges világban, a németek ellen minél nagyobb gyűlöletet szítson s a központi hatalmak országaiban a nemzetiségek és a munkásosztály lelkületét megmérgezze. A németeknek a világháború alatt született rablót és gyilkosokat jelentő gúnyneve a „boche“ eme propaganda következtében az egész világon szájról-szájra jár.

Propaganda

Harmadik időszak, vagy a gorlicei csatának, a szerbiai hadjáratnak, a verduni csatának és a déltiroli támadásnak időszaka.

1915 május havától — 1915 júniusáig.

(Lásd 2., 3., 6. sz. térkép-vázlatot és a 15., 16., 11., 18. sz. vázlatot.)

Helyzet

Az eddig lezajlott harcokban Oroszországnak igen nagy ember- és anyagvesztesége van. Oroszország az eddigi harcokban kb. 2 millió főt veszített. Oroszország óriási emberanyagára való tekintettel, a legénységbeni veszteséget még csak pótolni lehet. Tisztekben és altisztekben azonban nem, mert ezeknek kiképzése időt kíván. Az eddigi harcokban elhasznált és tönkrement anyagnak, különösen a lőszernek, lövegeknek és fegyvereknek pótlása az entente többi államából és a semleges országokból a Dardanellák elzárása miatt szintén igen sok időt vesz igénybe. A nyugati hadszínhelyen a franciák és az angolok szintén nagy veszteségeket szenvedtek, úgyhogy az oroszok nélkül sikerre nem igen lenne kilátásuk. A szerbek még mindig nem tértek magukhoz s azonkívül soraikat a ragály is pusztítja. Így tehát — bár az ententenak ez időben is körülbelül 600 zászlóalj a számbeli túlsúlya, — egyelőre nem igen támadhatnak. Idő múltán azonban az orosz veszteségeket pótolni lehet. A nyugati hadszínhelyen az angol Kitchener-féle hadsereg beérkezése után az entente szintén óriási számbeli fölényre fog szert tenni. Lord Kitchener hadügyminiszter ugyanis lázas gyorsasággal több milliós hadsereget szervez és ennek szállítását meg is kezdi a nyugati hadszínhelyre. Azonkívül Olaszország is kötelezte magát, hogy az entente-hoz csatlakozik s Olaszország csatlakozása pedig valószínűleg maga után fogja vonni Oláhországot is úgyhogy az entente a háborút továbbra is óriási számbeli és anyagi túlerővel folytathatja a központi hatalmak ellen, bár a támadást, miután arra még csak előkészül, egyelőre még nem kezdheti meg.

A központi hatalmak az eddigi harcokban ugyan szintén nagy veszteségeket szenvedtek, de ennek dacára nemcsak hogy győzelmesen visszaverték az entente támadásait, hanem még a keleti hadszínhelyen sikerült is ideiglenesen rövid időre az oroszok nagy túlerójét úgy ahogy kiegyenlíteni. Emellett azonban a központi hatalmak nem számíthatnak arra, hogy hadseregeik erejét a jövőben lényegesen növelhetik, mert hisz embertartalékaik nincsenek. Így tehát a veszteségeket is csak a katonának már kevésbé alkalmas öreg, vagy túlságosan fiatal korosztályokkal lehet pótolni.

A helyzet alapján az *entente* a további nagy támadásra alaposan előkészülni akar. Mindenekelőtt azért, hogy az orosz hadihídayaggal elláthassa és hogy az orosz emberanyagot a nyugati hadszínhelyen ő is igénybe vehesse, a török tengerszorosokat akarja mindenáron elfoglalni. A támadásra való felkészülés után pedig eddigi tervét: a minden irányból való egyöntetű támadást akarja végrehajtani.

A központi hatalmak részéről Falkenhayn a német vezérkar főnöke az oroszok gyengeségét kiakarja használni és az eredetileg Conrádtól osztrák-magyar vezérkar főnökétől származó azt a tervet akarja végrehajtani, hogy az orosz arcvonalat Gorlicénél áttöri és az orosz hadseregeket a Kárpátokról visszaszorítja, még mielőtt azok egy újabb támadásra felkészülhetnének. Falkenhayn, tehát nem az orosz hadseregek megsemmisítését tűzi célul, hanem csak a kárpáti arcvonal megszilárdítását, mert az orosz hadseregek megsemmisítését nem reméli.

Így keletkezik május 2-án a *gorlicei áttörési csata, melyben* Mackensen tábornok az osztrák-magyar és német erők vállvetett küzdelmével az oroszok arcvonalát áttöri és az oroszokat május 15-ig egész a San vonalig szorítja vissza. Ehhez a csatához tartozik a németek *tüntető támadása Ypernnél* április 22-én; *Hindenburg tüntető előnyomulása Kurland-ba* április 27-től május 15-ig, mely a német északi szárny előretolását eredményezi a Windau-Dubissa vonalig, továbbá az osztrák-magyar 7-ik hadsereg tüntető támadása a *Dnieszter mentén* ugyanezen időben. Az oroszok Gorlice ellensúlyozására ugyancsak a *Dnieszter* mellett nagy ellentámadást kezdenek és a május 9—7-ig tartó véres küzdelem után, a 7-ik hadsereget a Pruth mögé szorítják vissza. A gorlicei csata után az osztrák-magyar 2., 3. és a Mackensen-féle 11-ik hadsereg a május 24-től június 2-ig tartó *przemysli-i* csatában elfoglalják Przemysl-t, míg a május 24-től—június 15-ig tartó *stryji-i csatában* az osztrák-magyar 7-ik és a Linsingen-féle hadseregek az orosz a Dnieszterig szorítják vissza. Az oroszok tehermentesítésére és a német vonalak áttörése végett, az *entente* nyugaton egy nagy támadást kezd, mely a május 2—20-ig tartó sikertelen *artois-i tavaszi csatát* eredményezi, továbbá Olaszország május 23-án megüzeni a *hadat* Ausztria-Magyarországnak.

A központi hatalmak, azonban — dacára annak, hogy az olaszok már június 5—20-ig tartó sikertelen *első általános támadásukban* az egész olasz határ mentén támadják Ausztriát és Magyarországot, — nem állanak meg a San-Dnieszter

Események.
A gorlicei áttörés

A leMBERGI
HADJÁRAT

vonaltól mentén, hanem tovább folytatják a Gorlicenél megkezdett támadásukat Lemberg felé. Ez eredményezi azután a június 12—15-ig tartó *lubaczow-i* és *mosciska-i*, majd a június 16—19-ig vívott *magierow-i* és *grodek-i*, továbbá a június 20—22-ig tartó *harmadik lemergi* csatákat, mely csaták következtében, az oroszok elveszítik Galiciát Lemberggel együtt, bár a teljes megsemmisülés előtt még idejekorán visszavonulnak. Ugyancsak ez időben indul meg az oroszok tehermentesítésére a június 23-tól július 14-ig tartó *első Isonzó csata*, amelyben azonban az olaszok eredményt nem érnek el.

Az oroszországi
nyári nagy
támadó hadjárat

Július közepén a központi hatalmak folytatják az oroszok elleni támadást. Ez eredményezi az *oroszországi nyári nagy támadó hadjáratot*, melyben Falkenhayn az oroszoknak még a Visztulától nyugatra levő hadseregeit akarta megsemmisíteni. Ennek következtében július 13-án *Prasznicz-nál*, július 15-én *Krasnostaw-nál*, július 30—31-én pedig *Lublin-nál* és *Cholm-nál* a központi hatalmak áttörnek az oroszok állásait smiután augusztus hóban a *Narev-Visztula-vonal várait* elfoglalják s a *Kovno-Brest-Litovsk-Luck* várakat is hatalmukba ejtik, az oroszokat igen erősen meggyengítik és mélyen Oroszország belsejébe szorítják vissza. A hadműveleteket az északi és déli szárnyon Hindenburg és Conrád által egyidejűleg végrehajtott támadás fejezi be. Az északi szárnyon Hindenburg támad. Ez a *vilnai támadás*, mely Minsk ellen, a fontos vasúti csomópont ellen irányul. Délen Conrád támad *Rovno ellen*, mely szintén igen fontos vasúti csomópont. Ez az úgynevezett *osztrák-magyar támadás a volhyniai várháromszögre*. Ezeket a támadásokat azonban az orosz visszautasítja s szeptember végén újból állásharc kezdődik a Riga-Dünaburg-Narocstó-Baranovicsi-Pinsk-Dubno-Tarnopol-Szereth-Csernovicz vonalban, miután az orosz hadseregek fölött szeptemberben az orosz cárral veszi át a főparancsnokságot s Nikolajevics Miklós nagyherceget a kaukázusi hadszínhelyre küldi parancsnoknak.

A Dardanellák
ostroma

Az oroszországi nyári nagy támadó hadjárat ideje alatt az oroszok támogatására csak az olaszok tudnak egy nagy támadást indítani. Ez az úgynevezett *második Isonzó-csata*, mely július 18-tól augusztus 10-ig tart. Eredménye azonban nincs.

Ezalatt viszont az entente a *Dardanellák* birtokába akar jutni s miután április végén sikerült nekik a Gallipoli félsziget déli részén a lábukat megvetni, június 4-én, majd 24-én az *első és második krithiai-i csatában* igyekeznek a törökök arcvonalát áttörni. Miután azonban ez nem sikerül, az augusztus 7-től egész október 27-ig tartó *anafortai-i csatá-*

ban kísérlik meg a török arcvonalat északról átkarolni. Bár ez sem sikerül, a törökök ereje mégis már nagyon fogytán van és különösen lőszerben és fegyverben szenvednek igen nagy szükségét.

A központi hatalmak ezért a Törökországgal való közvetlen kapcsolat létesítése végett Szerbia elfoglalására határozzák el magukat, annál is inkább, mert ezzel Bulgária szövetségét és háborúba való lépését is megszerezhetik. Így keletkezik azután az *1915. évi szerbiai hadjárat*. Ezt a hadjáratot Mackensen vezetése mellett az osztrák-magyar 3-ik hadsereg Kövess parancsnoksága alatt, továbbá a német 11-ik és a bolgár 1-ső és 2-ik hadsereg hajtja végre.

A szerbiai
hadjárat

A hadjárat a 3-ik és 11-ik hadseregeknek a *Száván* és a *Dunán* október 5–10-ig tartó átkelésével kezdődik s miután Belgrád csapataink birtokába esik és a nagy folyamakadályon az átkelés mindenütt sikerül, a 3-ik és 11-ik hadsereg mindennapi folytonos harcok között megkezdí előnyomulását déli irányba, amit a szerbek, dacára hősie ellentállásuknak, nem tudnak feltartóztatni. Ennek következtében a szerbek keleti, a bolgárokkal szembeni arcvonala is tarthatatlanná válik, úgyhogy a szerbek feladják a Negotin-Pirot vonalát. Közben a 2-ik bolgár hadsereg is előnyomul a Morava és a Vardar völgyig és így a szerbek összeköttetését *Szalónikivel* elvágja. A szerbek azonban a *Kragujevac-Nis-Leskovac* vonalat sem tudják tartani. A szerbek Kragujevacot október 31-én kiűritik, a november 2–8-ika közti időben pedig a *Nyugati Morava* völgyében a szerbek északi arcvonala teljesen összeomlik, mire a szerbek *Nist* is feladják.

A szerb hadsereg egy része ezekután a Rigómező felé vonul vissza, másik része pedig déli irányba, Leskovác felé, hogy Szalóniki felé áttörjön. Így keletkezik a november 9–20-ig tartó *leskovác-i* csata, melyben a dél felé áttörni akaró szerb hadsereg, miután minden lőszere és elesége elfogyott, lerakja a fegyvert. A délnyugati irányba visszavonult erők a november 20–23-ig tartó *rigómezői csatában* ugyan a teljes megsemmisüléstől megmenekülnek, de azért mégis csak körülbelül 50.000 főnyi szerb tud úgyszólván csaknem fegyvertelenül a november 27–29-iki *prizrend-i* ütközet után Albániába menekülni. Az ily módon ugyancsak megfogyatkozott szerb hadsereg, hosszú ideig hadműveletekre teljesen alkalmatlan. Maradványa Albániából azután áthajózik Korfú szigetére.

Az entente, hogy a szerbeket megsegítse, kénytelen a Dardanellák ostromát abbahagyni s a szárazföldi csapatokat

A macedóniai
hadjárat

a Gallipoli félszigetről Szalonikihez hajózza át. Ez a Sarraill tábornok parancsnoksága alatt álló hadsereg azonban, tekintettel a hátában levő bizonytalan görög államra, csak Strumica-Krivolak-Prilep vonalig nyomul elő. Ebben a helyzetben támadja meg azután Sarraillt a szerb hadjárat után a 2-ik bolgár hadsereg s a november 22-től december 12-ig tartó harcokban a Sarraill hadsereget a határon túlra veti vissza. Közben a bolgár 2-ik hadsereg megszállja egész Macedóniát. Miután azonban a központi hatalmak Görögország semlegességét megsérteni nem akarták, Mackensen a görög határon megállítja csapatait, megelégedve Macedónia megszállásával, itt azután állásharcok kezdődnek.

A montenegrói
hadjárat

A prizrendi ütközet után a Kövess parancsnoksága alatt álló osztrák-magyar harmadik hadsereg három irányból nyomul be január 9-én Montenegróba. A főtámadás a *Lovcen*-en át történik, amely január 11-én, *Cetinje* a főváros pedig január 13-án jut csapataink birtokába. A többi irányból is csapataink győzelmesen nyomulnak elő. Így tehát teljes bekerítés fenyegeti a montenegrói hadsereget, minek következtében a montenegrói hadseregpáncsnokság békét és az ellenségeskedés beszüntetését kéri. Az ellenségeskedés beszüntetése meg is történik január 17-én, miután csapataink megszállják az egész országot, a montenegrói hadsereg a fegyvert leteszi, Nikita montenegrói királynak azonban sikerül Olaszországba szökni. Ezután pedig békekötésre már nem volt Nikita hajlandó s ezért Montenegró, mint meghódított ország, a háború végéig megszállva maradt.

Az albániai
hadjárat

A montenegrói hadjárat után az osztrák-magyar harmadik hadsereg a bolgárokkal együttesen Észak-Albániát szállja meg, ami február közepéig befejezést is nyer. Csapataink a Vojusa alsó folyásáig nyomulnak elő a macedóniai arcvonal meghosszabbításaképen. Nagyobb harcok az albán hadjárat alatt, főképp Durazzo birtokáért voltak, melyet olaszok és az entente barát Essád pasának csekély számú hívei védelmeznek.

A szerbiai hadjárat alatt a szerbek megsegítésére az entente a nyugati hadszínhelyen támad. Ezt hívják a szeptember 22-től október 20-ig tartó *champagne-i* és a szeptember 21-től október 13-ig tartó *artois-i őszi csatának*. Eredményt elérni azonban az entente nem tud. Ugyancsak a szerbek megsegítésére indítják meg az olaszok az október 18-tól november 4-ig tartó *harmadik* és a november 10-től december 11-ig tartó *negyedik Isonzó csatát*. A még magukhoz nem tért oroszok október 20-án szintén támadást kezdenek. Ez eredményezi a két napos *baranovicsi csatát*. Majd a montenegróiak meg-

segítésére kezdik az oroszok a december 24-től január 15-ig tartó *keletgalíciai újévi* és a január 19–31-ig tartó *keletgalíciai januári csatát*. Eredményt azonban egyikben sem tudnak felmutatni.

A Balkánon vívott szerencsés hadjáratok után a német ^{A verduni csata} és osztrák-magyar hadvezetőség a nyugati és délnyugati arc-vonal megszilárdítása végett két nagy támadást indít, de nem együttesen, hanem külön-külön. A németek 1916 február 21-én kezdik meglepően a támadást. Ez eredményezi az augusztusig tartó *verduni csatát*, mely bár kezdetben igen nagy sikereket mutat fel, de tekintettel arra, hogy a rendelkezésre álló erők nem elég erősek, célját nem éri el.

A verduni csatával egyidejűleg a franciák tehermentesítésére az oroszok is és az olaszok is támadnak. Az oroszok támadását *márciusi orosz offenzívának* hívják, mely március 16-tól március végéig tart, míg az olaszok támadásának következménye a március 13-tól március végéig tartó *ötödik Isonzó csata*. Úgy az oroszok, mint az olaszok támadása azonban eredménytelen.

Az osztrák-magyar hadvezetőség pedig Dél-Tirolban kezd támadást. Ez az úgynevezett *dél-tiroli offenzíva* mely május 17-én kezdődik, de már 24-én a támadás, dacára a kezdő nagy sikereknek, megakad a támadó erők gyengesége és a rossz időjárás miatt. Június 6-án pedig a megindult orosz támadás miatt a hadműveleteket beszüntetik.

A déltiroli
osztrák-magyar
támadás

Ebben az időszakban a török hadszínhelyek közül a törökök *Mezopotámiában* 1915 november 23-án a csaknem Bagdadig előnyomult angolokat *Ktesiphon*-nál megverik és *Kut el Amarába* szorítják be, ahol azután 1916 április 25-én az angolok kénytelenek kapitulálni. A *kaukázusi* hadszínhelyen viszont a törökök elvesztik *Erzerum*-ot és *Trapezunt*-ot és csaknem egész *Örményországot* elfoglalják az oroszok. A *Suez-csatorna* ellen a törökök egy második sikertelen előretörést hajtanak végre, az angolok pedig Hedzsas arab törzseit lázítják fel a törökök ellen. Ennek következtében Arábiában angol pénz-segítséggel önálló királyság keletkezik, melynek uralkodója Hussein beduinfőnök lesz. Itt és Mezopotámiában azután az angolok nagy és hatalmas támadásra készülnek fel a törökök ellen.

A török
hadszínhelyek
eseményei

A gyarmatok közül ebben az időszakban megy veszen-dőbe *Német Délnyugat Afrika és Kamerun*.

Német Délnyugat Afrikát a délafrikai Unió csapatai foglalják el. Itt a hadműveletek csak 1914 októberben kezdődtek, mert kezdetben az Unió csapatait a búroknak egy

Események
a gyarmatokon

felkelési mozgalma foglalkoztatta. Amint azonban ez a veszély elmúlt, kb. 65.000 fő vonult a német gyarmat ellen, melyet csak 5.000 német védelmezett. Az óriási túlerővel szemben a németek lassanként a gyarmat legészakkeletibb csücskébe szorúlnak, ahol azután *Korale*-nál 1915 június 9-én megadják magukat.

Kamerun egész 1916 január haváig tartja magát. Kamerun kevés számú védő csapatát belga, angol és francia csapatok támadják, amelyek minden oldalról benyomulnak a gyarmat belsejébe. A döntő harcokat a gyarmat déli részében *Duala* és *Jaunde*-nél vívják, amelyek után a német csapatok a spanyol *Muni*-ba, vagy másképp a spanyol Guineába kénytelenek visszavonulni, ahol azután lefegyverzik őket.

A német gyarmatok közül tehát egyedül még *Német-Kelet Afrika* tartja magát.

Tengeri háború

Az olaszok hadüzenetére válaszul az *osztrák-magyar hajóhad 1925 május 24-én hatalmas támadást kezd az olasz adriai tengerpart ellen*, hogy az Apennini félsziget keleti partja mentén a forgalmat megbénítsa és hogy az olasz szárazföldi haderőnek a határon való felvonulását késleltesse.

A támadás a kitűzött célt teljesen eléri. Az erkölcsi hatás igen nagy és maradandó. Az olasz partvidék lakosságának hangulata az egész háború alatt igen nyomottá vált. Az olasz partihajózás teljesen abbamaradt és Olaszország keleti partjainak védelmére az olasz hadvezetőség nagyszabású védelmi rendszabályokat volt kénytelen életbeléptetni, amelyek a harcoló szárazföldi hadseregektől tetemes előerőt és harceszközt vontak el.

E sikeres támadásban különösen kitűnt nagybányai Horthy Miklós vezetése alatt támadó „Novara” csoport.

Az olasz keleti part bombázását a következő hónapokban *több kisebb méretű bombázás* követte, amelyek a hatás állandósításához nagyban hozzájárultak.

Az 1915. évi szerbia elleni támadó hadjáratral kapcsolatban az olaszok mindent elkövetnek, hogy szerbiát az utolsó pillanatig tengeren áti szállítmányokkal támogassák.

1915 december 1-én azonhan a „Novara” cirkálónk San Giovanni Medua kikötőt megtámadja, számos olasz szállítóhajót elsüllyeszt, szétrombolja a laktanyát és a lőszerraktárt. Ennek következménye azután az, hogy az olaszok a montenegrói kikötőket többé nem merik felkeresni, ami nagyban hozzájárult Montenegró meghódításához.

1915 december 30-án játszódik le a *durazzó-i tengeri harc*, melyben hadiflottánk újból bebizonyítja az olaszok felett való fölényét.

A *Lovcen ellen* 1916 január 7-én kezdődő támadásnál a Boche-ban lévő hajóegységek szintén szerepet játszanak, amennyiben tüzükkal támogatják a támadást.

A következő időkben hajóhadunk kevésbé szerencsés, mert nem tudják megakadályozni, hogy az olaszok a menekülő szerb hadseregnek és a magukkal vitt hadianyagnak maradványát veszteség nélkül rendeltetési helyeikre szállítsák.

Észak Albánia elfoglalása után az osztrák-magyar hadiflottának még az a feladat is osztályrészül jutott, hogy a *tengert, mint utánszállítási vonalat a központi hatalmak részére biztosítja*. Ezt a feladatot hajóhadunk egész a háború végéig sikeresen oldja meg, bár a főhajózási út igen hosszú volt, mert az Fiuméből indult ki.

Megemlítendő még, hogy az Atlanti-Oceánon a német tengeralattjárók ezidőszakban elsüllyesztk a *Lusitaniát*, melynek fedélzetén amerikai állampolgárok is utaztak. Emiatt az Amerikai Egyesült Államok elnöke igen éles és ellenséges hangú jegyzéket intéz Németországhoz, mire Németország augusztus 27-én lemond a tengeralattjárók korlátlan alkalmazásáról.

Az időszak végén, azaz 1916 május 31-én játszódik le ezenkívül még a világháború legnagyobb tengeri csatája a *skagerrak-i tengeri csata* is, amelyet az ellenfelek nem vívnak végig egész a döntésig, de az angolok úgy hajóterben, mint emberben még egyszer annyit veszítenek, mint a németek.

A légi háború mindkét oldalon ebben az időszakban mind nagyobb és nagyobb fejlődést mutat. Különösen nagy izgatottságot okozott az entente-nál a német bombázó léghajóraj, amely különösen Anglia nagyobb kereskedelmi és ipari gőcpontjait s katonailag fontos helyeit és Londont szabálytalan időközökben többször bombázta, amely ellen azonban az entente csakhamar nagyszabású védelmi intézkedéseket léptet életbe, minek következtében nagyobb eredményt elérni nem tud.

A légiháború

Negyedik időszak, vagy az entente nyugati támadó csatáinak és az oláhországi hadjárat, valamint a korlátlan tengeralattjáró háború időszaka.

1916 június hótól — 1917. év végéig.

(Lásd a 3., 4., 6. sz. térképvázlatot és a 19., 20., 21., 22., 23. sz. vázlatot.)

Helyzet

Az előző időszak hatalmas és nagyarányú küzdelmei nemcsak győzelmi babért fontak a *központi hatalmak* győzelmes fegyverei köré, hanem igen *nagy veszteséget* is okoztak úgy emberben, mint anyagban, aminek pótlása szinte lehetetlen. Emellett a *döntést nem sikerült kierőszakolni* sem keleten az oroszokkal szemben, sem a Balkánon, hol az entente új erőket vonultatott fel. Az előző időszak legnagyobb eredménye, hogy a *központi hatalmak* hadseregei messze az ellenséges országok szívébe tölték előre arcvonalait, ami azonban azzal a hátránnyal járt, hogy az arcvonalak még jobban megnövekedtek. A *háborús hangulat* lelkesedése is mindjobban és jobban kezdett alább szállni az *entente blokádja* következtében keletkező nélkülözések és a mind erősebben dolgozó *entente propaganda* miatt.

Az *entente* ezzel ellentétben óriási ember- és anyagvesztését nemcsak *pótolni tudta*, hanem még egy új, minden irányban megindítandó hatalmas és egyöntetű *támadásra is elő tud készülni*. Mindehhez rendelkezésére állott szinte kimeríthetetlen embertartaléka és úgyszólván az egész világ nyers anyaga és ipara. Ezek következtében az előző időszakban erősen megrendült orosz arcvonal megszilárdul és támadóképessé válik. Nyugaton *Anglia* új hadseregeket teremt elő és a franciákkal együttesen eddig szinte elképzelhetetlen mennyiségű *hadianyagot*: löveget, lőszert, repülőgépet stb. halmoz fel a döntés előkészítésére. A Dardanellák-tól csapatait *Szaloniki*-hez szállítja s Görögországra óriási nyomást gyakorol, hogy az entente oldalán fegyvert fogjon.

Tervek

Az *entente terve*, hogy az összes hadszínhelyeken egyszerre megindítandó támadással a *központi hatalmak* haderejét megsemmisítse. Ezenkívül a semleges államok hajózására gyakorlandó nyomással a blokád hatathatósabbá tenni, továbbá erős propagandával a *központi hatalmak* háborús akaratát végleg megtörni és őket békére kényszeríteni szándékozik.

A *központi hatalmak* — bár látják, az entente nagy támadó előkészületeit, bíznak csapataik és állásaik jóságában, a verduni és a déltiroli támadás folytatását határozzák el.

Az entente-támadást az oroszok kezdik. Ez az úgynevezett *Brussilow-féle nyári offenzíva*, vagy lucki áttörés, amely június hó 4-én kezdődik s augusztus közepén ér véget. Ebben az oroszok kezdetben áttörnek a déltiroli támadás miatt meggyengített osztrák-magyar arcvonalat.

Események
1918-ban.
A lucki áttörés
és a Somme-
csata

A központi hatalmak ugyan a Tirolból és Verduntól sietve idevont tartalékokkal megállítják az orosz, de elvesz Luck és csaknem egész Bukovina. Az entente azonban csakhamar nyugaton is támad. Itt június 22-én kezdetét veszi az óriás méretű Somme-csata, mely egész november 18-ig tart. Ebben a csatában hét napig tartó pergőtűz után a jelentékenyen megerősödött angol és francia haderő egyrésze egyesült erővel támad, hogy óriási élő, de különösen anyagi túlerejére támaszkodva, áttörje a Somme mentén az arcvonalat.

Ámbár a fehér és színes emberhullámoknak a legnagyobb eréllyel végrehajtott egymásutáni rohamai öt hónapon át folyton tartanak és rengeteg löveget, lőszert, repülőgépet dobnak harcba a németek ellen, a német hősiesség és kitartás a teljesen szétlőtt fedezékekben az erkölcsi erő túlereje, az óriási ember és anyagi túlsúllyal szemben megállja a helyét. Az entente az arcvonalat áttörni nem tudja és csak semmi, döntő jelentőséggel nem bíró kisebb területsávot nyer nagy anyagi és véráldozatok árán. Az igaz, hogy rengeteg német vér is ömlött. A nagy veszteségek és az entente élő és anyagi harceszközeinek nagy túlsúlya miatt, a németek támadásra nem is gondolhatnak. Ezt a csatát jellemzi különben, hogy az entente óriási anyagi felkészültséggel kezdte meg (*ezért hívják anyagi csatának is*). Az egész világ, de főképp az Amerikai Egyesült Államok szállítottak rengeteg hadianyagot és hadiszert és itt jelennek meg először a tankok is.

A Somme-csata kedvezőtlen és erőt szípoló hatása Verdun-i harcok elsősorban abban nyilvánul, hogy az oroszok ellen nagyobb szabású ellentámadásra egyelőre gondolni sem lehet s bele kell nyugodni a területvesztésbe. További hatása, hogy a nagy verduni támadást is be kell szüntetni. Itt ugyan még júliusban a németek tovább folytatják támadásaikat, hogy a franciákat elvonják a Sommetől, sikerül is nekik a francia haderő 2/5-ét Verdunnél továbbra is lekötve tartani. A német támadások megszüntével a franciák kezdenek Verdunnél támadásokat, hogy a németeket a vártól mentől hátrább szorítsák. Így keletkezik az október 21-től november 2-ig tartó Nivelle-féle támadás, melyben Douaumont és Vaux erődket foglalják vissza a franciák és a december 15—18-ig tartó Mangin-féle támadás, amelyben a németek kissé hátrább kénytelenek vonulni.

Az oroszok lucki nagy sikerei, karöltve a Somme és a hatodik Isonzó csatával (lásd lejjebb), az oláhokat is az entente oldalára csábítja.

Az oláh had-
járat

Az oláhok abban a hitben, hogy a központi hatalmak végleges veresége küszöbön áll és hogy a nagy osztozkodásból ki ne maradjanak, 1916 augusztus 27-én Ausztria-Magyarországnak hadat üzenve, még e napon meglepően átlépik a magyar határt és *Szászrégen, Székelyudvarhely-Fogarás-Nagy-Szeben-Petrozsény vonaláig* nyomulnak elő. A központi hatalmak sürgősen két hadsereget küldenek Erdélybe és pedig az Arz parancsnoksága alatt álló 1-ső és a Falkenhayn parancsnoksága alatt álló 9-dik hadsereget. Ezekkel a hadseregekkel azután mindenekelőtt Erdélyt szabadítják meg az oláh betörőktől olykép, hogy míg az 1-ső és 9-ik hadsereg az oláhoknak Erbélyből való kiverésére a Marostól délre felvonul, Mackensen Bulgáriából a Dobrudzsába tör, hogy Bukarestnek déli irányból való veszélyeztetése által mennél több oláh erőt vonjon magára és az oláhoknak erdélyi hadműveleteit lassítsa. Mackensen erős balszárnnyal támad, hogy az oláhokat a Dunától el, — a Fekete tengerbe szorítsa. Szeptember 4-én a dobrici ütközet következtében az oláh balszárnny visszavonul, szeptember 6-án Mackensen Tutrakánt, szeptember 9-én Silistriát foglalja el, szeptember 15-én pedig az Oltina-tó—Kara Omer vonalban vívott csatában az oláhokat előkészített és jól kiépített védelmi állásuk elhagyására és visszavonulására kényszeríti.

Közben az 1-ső és 9-ik hadsereg is befejezi felvonulását és megkezdik támadásukat Erdély felszabadításáért.

A döntő csaták: a *szeptember 26—29-ig tartó nagyszombeni* és az október 7—9-ig tartó *brassói csaták*. A központi hatalmak Erdély felszabadítása után tovább folytatják támadásaikat. A Falkenhayn-hadsereg Erdély déli határhegységén, míg Mackensen a Dobrudsából és a Dunán át Bulgáriából támad. A támadást megint Mackensen kezdi, miután előbb még október 2-án az oláhoknak Rahovánál egy átkelelési kísérletét akadályozza meg s az átkelelést megkísérülő oláh csapatokat a Duna flotilla segítségével teljesen megsemmisíti.

Mackensen támadásának eredménye az, hogy Mackensen csapatai az oláhoknak Rasova—Tuzla vonalban kiépített erős védelmi állását alapos előkészület után áttörik október 21-én Topraisarnál és Cobadinunál. Az oláhok most Cernavoda—Constanza vonalat kísérlik megvédeni. Azonban hasztalan. Október 23-án Mackensen csapatai elfoglalják Constanzát és Medzidiet, október 25-én pedig Cernavodát. Mackensen ezután

arra készül fel, hogy ha a 9-ik hadsereg csapatai északról törnek majd Bukarest irányába elő, úgy ő akkor csapatai egyrészével a Dunán átkelve, déli irányból támadhassa meg őket. A főtámadás az erdélyi déli határ Kárpátokon át meg is indul. November 11-én a 9-ik hadsereg főereje a *Szurdok-szorosban* áttöri az oláhok védővonalát és a november 17-iki *targu-jiu-i* csata után Bukarest felé kanyarodik. Majd miután november 23—24-én Mackensen csapatai is *Sistovnál* átkelnek a Dunán, a december 3—6-ig tartó *bukaresti* vagy *argesi* csata után, Bukarestet az oláhok feladják. Az oláhok ezután még a december 8—12-ig vívott *Jalomnica-menti*, a december 15-iki *buzeu-i*, a december 25-iki *calmatuju-i* és a december 22—27-ig vívott *rimnicul—sarat-i* csatákban próbálják feltartóztatni a központi hatalmak győztes csapatait, azonban sikertelenül és az oláhok kénytelenek a *Putna—Sereth—Duna* mögé visszavonulni, ahol azután állásharc kezdődik.

A központi hatalmak ellen azonban nemcsak az oroszok, Az olasz támadás franciák, angolok, belgák és oláhok támadnak, hanem az olaszok is. Egy kissé ugyan elkésve. Az olasz támadás csak augusztus 4-én kezdődik s egész november 3-ig tart. Ez a hatalmas olasz offenzíva négy nagy egységes támadásra tagozódik s ezeket a *hat, hét, nyolc és kilencedik Isonzó csatáknak* hívják. A négy csatának főbb eredménye a következő:

1. Görzöt az olaszok elfoglalják;
2. az olaszoknak Tolmein kivételével sikerül mindenütt az Isonzó keleti partjára átjutni;
3. a Doberdó fensikra az olaszoknak sikerül feljutni és azon tért nyerni.

Nem sikerül azonban az osztrák-magyar arcvonalat áttörni és döntést kierőszakolni.

Az entente nagy támadásához csatlakozik *Sarraill táma-* Sarraill támadása *dása* is a Balkánon. A harcok itt is augusztusban kezdődnek s egész november végéig tartanak. Eredmény: Monastirnak s ettől keletre és nyugatra egy kis sávnak az elfoglalása az entente részéről, az áttörés azonban itt sem sikerül.

A központi hatalmak tehát mindenütt diadalmasan verik vissza az entente első nagy támadását és így az entente 1916. évi nagy támadása minden nagyobb eredmény nélkül összeomlik.

Az entente azonban nem csügged és *megmarad eddigi szándéka* mellett. A végleges győzelmet 1917. év tavaszán remélve, a blokádot és a propagandát, még nagyobb eréllyel állítja háborús céljai szolgálatába.

Helyzet és
további tervek

A *központi hatalmak* a válságot ugyan szerencsésen átéltek, de oly nagy veszteséget szenvedtek emberben és és anyagban, országaikban pedig mind nagyobb és nagyobb erkölcsi károkat okoz a blokád okozta szükség és a nagyszabású ellenséges propaganda (hadiszállítók nyereségvágya, hadiszolgálatból való menekülés, szökevények nagyszáma, általános békevágy, sztrájkok stb.), hogy támadásra 1918 előtt gondolni sem lehet. Ezért 1916 december 12-én békeajánlatot tesznek. Ezt azonban az entente visszautasítja. Így tehát nem marad más hátra, mint a *védelem*, amíg a támadást meg nem kezdenek. Amíg azonban a hadszínhelyeken védelmi harcot szándékoznak vívni, azalatt Angliát, mint a háború lelkét, térdre akarják kényszeríteni olyképen, hogy a korlátlan *tengeralattjáró háborúval* megakadályozzák Angliának nyers anyaggal és az entente-nak Amerika részéről hadianyaggal való ellátását.

Események
1917-ben.
A korlátlan
tengeralattjáró
háború

A *korlátlan tengeralattjáró háború* 1917 február 1-én meg is indul. Célját azonban nem éri el, noha az ententenak igen nagy károkat okoz, sőt a központi hatalmakra azzal a súlyos következménnyel is jár, hogy az entente oldalán a háborús államok sorába állítja *Amerikát* is, mely a korlátlan tengeralattjáró háború elrendelése miatt, február 4-én Németországgal megszakítja a diplomáciai viszonyt, április 5-én pedig megüzeni a háborút. Így a világháború mind az öt világ-része kiterjed.

Az orosz
forradalom.
A Siegfried-
állásba való
visszavonulás

Az entente tavaszra tervezett támadása csak későn indul meg, sőt az oroszok az április 11-én kitört orosz forradalom miatt a támadásban részt sem vesznek. Az orosz forradalom következtében a cár lemond és Oroszország előbb Lwow herceg, majd később Kerenski kormány alatt szocialista köztársaság lesz.

Az entente
1917 évi 1-ső
támadása

Az entente késedelmes támadásának oka, hogy Hindenburg visszavonja a csapatokat a *Siegfried-állásba* március hóban. Ez a hadművelet az entente-támadást azonban csak késlelteti, de meg nem húsítja. A meginduló támadás nyugaton az április 2-től május 17-ig tartó *arras-i*, majd az április 6-tól május 20-ig tartó *aisne-champagne-i* kettős csatát eredményezi. A támadás azonban a németek ellenállásán megakad. Ez időtájt az entente délnyugaton és a Balkánon is hiába támad, mert az olaszok május 7-től június 6-ig tartó *tizedik Isonzó csatája* és júniusi tiroli támadása, továbbá a *szaloniki-i hadsereg támadása* is sikertelen.

Az entente
1917. évi 2-ik
támadása

Mindezek ellenére az entente nem veszíti el reményét és 1917 második felében újult erővel támad.

A főtámadást megelőzőleg azonban az angolok, hogy a ^{A Wytschaete-i támadás} Wytschaete-i támadás részére mennél kedvezőbb viszonyokat teremtsenek, az *Ypernt* oldalozó *wytschaetei* német ívet foglalják el a május 27-től június 14-ig tartó harcokban.

Ugyancsak az entente főtámadása előtt még főleg tün- ^{A Kerenski-féle offenzíva} A Kerenski-féle offenzíva tetés és a német erőknél a keleti hadszínhelyen való lekötése és az új orosz kormányhoz való állandó csatolása céljából indul meg június 27-én a július 12-ig tartó u. n. „*Kerenski-féle offenzíva*“, amelynél az oroszok Riga és Smorgón között, továbbá a Dnyeszter mindkét partján Tarnopol és a Kárpátok között akarták az arcvonalat áttörni, hogy azután az arcvonalat felsodorítsák. Az oroszok főképp cseh árulók miatt két helyen, Koniuchynál és a Kalusznál betörnek az arcvonalba. A központi hatalmak azonban egy hatalmas ellentámadást kezdenek július 13-án, amely egész augusztus 5-ig tart. Ezen ellentámadás, mely Zborow-Tarnopol és Kalus-Stanislaw irányokba indul meg, egy keskeny sáv kivételével, a központi hatalmak kezére juttatja Keletgaliciát és Bukovinának az oroszok által eddig megszállva tartott részeit, ámbár az oláhok is tehermentesítő támadást kezdenek július 24-én. Az oláhok tehermentesítő támadásaikat azonban csakhamar beszüntetni kényszerülnek, mert az ellenük is augusztus 6-án meginduló ellentámadás következtében, elveszítik csekély sikereiket.

Az oroszok ellen megindított ellentámadás folytatásáról a központi hatalmak augusztus 5-én kénytelenek lemondani az ententenak időközben bekövetkezett főtámadása miatt.

Az entente ezen főtámadása eredményezi nyugaton a július 31-től november 12-ig tartó ^{A Flandria csaták} első-, második-, harmadik-, negyedik- és ötödik flandriai csatát. Itt az angolok támadnak egyrészt azért, hogy a német tengeralattjárók bázisát elragadják a németektől még 1917-ben, hogy az amerikai csapatok áthajózása minél biztosabban megtörténhessék és hogyha lehet, a németek északi szárnyát Belgiumban még 1917-ben az amerikai csapatok segítségével nélkül áttörjék és megsemmisítsék. A támadásokat Haig marsall, Lloyd Georges igen hathatós támogatása mellett a legnagyobb eréllyel és hihetetlen kitartással hajtja végre. Ami a harceszközt és pedig főképp a lövedékeket, repülőgépeket és tankokat az egész világ gyárai csak szállíthattak, azt Anglia mind harcba küldte a németek ellen, úgyhogy ez az ötödik flandriai csata volt a világháború legborzalmasabb és legidegölőbb csatája. A németek vesztesége halottakban, sebesültekben foglyokban, hadianyagban felülmuta mind az eddigi veszteségeket. Mindezek ellenére

az angolok három hónapi küzdelem után, alig egy órányi útát tudtak előrejutni és sehol sem tudták német vonalakat áttörni.

Az angolok ezen hatalmas támadásával egyidejűleg a központi hatalmak erőinek lekötése miatt, a franciák az Artoisban, Champagneban és Verdunnél, az olaszok az Isonzónál, Sarraill Macedóniában szintén támadnak.

E támadások eredménye a nyugati hadszínhelyen tüntetés és a németek lekötése miatt, május és júniusban az arrasi, augusztusban a lensi, arrasi, st. quentini és verduni harcok, október 22-től november 2-ig pedig a laffauxi csata.

Az Isonzónál augusztus 17-től október 7-ig vívják a tizenegyedik Isonzó csatát. Triest birtokáért. Az olaszok, bár céljukat nem érik el, de a Bainsizzai íensik és a Doberdón egy keskeny sáv az olaszok birtokába kerül.

A Riga körüli
hadműveletek
és a 12-ik
Isonzó csata

A keleti hadszínhelyen különben eg előre nyugalom áll be, mert a központi hatalmak a Kerenski-féle támadás nyomán meginduló ellentámadást a flandriai és a tizenegyedik Isonzó csaták miatt beszüntetni kénytelenek. Szeptemberben azonban a németek, hogy az orosz kormányra, a béke mielőbbi megköthetése végett nyomást gyakoroljanak, Rigánál és a Rigai öbölben tüntető támadást kezdenek. Ezen támadás következtében szeptemberben a németek elfoglalják az Üxküll-t, Rigát és Jakobstadtot, októberben pedig megszállják a Rigai öbölben fekvő szigeteket. Részben ezen hadműveletek hatása alatt Kerenszki november 7-én megbukik és Lenin uralma alatt Oroszország bolsevik tanácsköztársaság lesz. Az olasz hadszínhelyen az arcvonal megszilárdítása és megrövidítése miatt, a szövetségesek szintén támadást kezdenek. Ez az október 24-től december elejéig tartó tizenkettedik Isonzó csata, mely az olaszoknak a Piaveig való visszaszorításával végződik. Főképp az olaszok tehermentesítése céljából a flandria csaták lezajlása után nyugaton még egyszer felújul az entente támadó kedve. Ez eredményezi a november 20-tól december 5-ig tartó cambrai-i csatát. Azonban ez is sikertelen. Az 1917. évi második nagy entente támadásban résztvesz természetesen a szaloniki-i hadsereg is. Eredményt azonban az entente itt sem tud felmutatni, bár most Görögország is az entente oldalán áll. Itt Konstantin király kénytelen az entente erőszakos rendszabályai miatt a trónról lemondani, fia Sándor lesz a király, aki alatt azután az ententebarát, Venizélos vezeti a kormányt s így Görögország is az entente oldalára áll.

Cambrai

Macedónia

Események
a török hadszí-
nhelyen

A török hadszínhelyen az angolokra oly szégyenteljes kut-el-amara-i kapituláció után az angolok a legnagyobb

gonddal készülnek elő, hogy a csorbát kiköszörüljék és hogy hadicéljukat Mezopotámiát és Palesztinát, mint összekötő kapcsot, India és Egyptom között minél hamarabb megszerezzék s ezáltal az egységes ázsia-afrikai gyarmat birodalmat megeremtsék. A törököket egyszerre két helyen, Mezopotámiában és Palesztinában akarják támadni. Ezenkívül az oroszoknak Örményországból és Perzsiából szintén Bagdad irányába kellett volna előretörni. Ennek a tervnek megvalósítására a legnagyobb előkészületek történnek. Az angol csapatokat lényegesen megerősítik és modern harceszközökkel látják el. A palesztinai hadjárat számára a Sinai félszigeten keresztül vasutat építenek. Az előkészületek az angoloknál az egész 1916. évet igénybe veszik. A tevékeny Nikolajevics Miklós nagyherceg is, miután az örmény Tauroson nem tud keresztül jutni, 1916 hátra levő részét és 1917 év elejét egy újabb támadás gondos előkészítésére használja fel.

Az orosz támadás azonban végleg elmarad a kitörő orosz forradalom miatt. Nikolajevics Miklós nagyhercegnek a forradalmi kormány parancsára le kell mondani a parancsnokságról.

Az angolok azonban a támadást 1917. év elején megkezdik. Február végén a *Kut-el-Amara*-nál elsáncolt törököket az angolok visszaszorítják s március 11-én *Bagdad*-ot rövid harc után elfoglalják s 1917. év végéig a törököket *Samarán* túl üldözik.

Palesztinában szintén nagyon komolyra fordul a törökök helyzete. Itt az angolokat az 1917. év március 26–28-iki *első gazai* és az április 19-iki *második gazai* csatában a törökök ugyan visszaverik, de végre is a túlerő győz és hosszas előkészületek után, a *harmadik gazai csatában* 1917 november 17-én a törököket *Jeruzsálemre* vetik vissza, amelyet december 9-én az angolok szintén elfoglalnak.

Mekka, Bagdad Jeruzsálem az izlam három legszentebb városa 1917. év végén tehát az angoloké.

A gyarmatok közül eddig még csak *Német-Kelet-Afrika* tudta magát tartani. 1916. év elejéig itt elég szerencsésen védték magukat a németek. 1916 tavaszán azonban az angolok túlerővel támadnak s 1917. év nyarán a gyarmat legdélekeletibb szögletébe szorulnak a védők, ahonnan azután a túlerő elől november 5-én, miután az őket déli irányból bekeríteni akaró portugálokat megverik, a portugálok gyarmatának: Mozambique-nek területére lépnek, ahol tovább harcolnak. A védőcsapat tehát, bár tovább harcol és magát meg nem adja egész a világháború végéig, Német-Kelet-Afrika

Események
a gyarmatokon

mégis elvész a németekre nézve s az angolok birtokába kerül.

Tengeri háború

A *németek* a tengereken főképp az előző lapoldalakon ismertetett korlátlan tengeralattjáró háborút folytatják.

Az *osztrák-magyar hajóhad* az előző időszakban ismertetett feladatait igyekszik 1916 és 1917-ben is megoldani

Ez időszakban nagy szerepet játszanak az *osztrák-magyar tengeralattjárók* is. Ezek nagy sikerei miatt az entente különféle ellenrendszabályokhoz volt kénytelen folyamodni.

Így szinte hermetice zárta el az Otrantói tengerszorost. Ezt a záró vonalat azonban az osztrák-magyar hajóhad hősiés támadásai többször megszakították. Az osztrák-magyar hadiflotta ny irányú támadásai közül a *leghíresebb és a legcsodásabb a Horthy Miklós vezetése alatt végrehajtott támadás az Otrantói tengerszorosban 1917 május 15-én*. E merész és a legnagyobb hősiességgel végrehajtott támadó vállalat eredménye nem csak az ellenséges hajóhadnak nagy vesztesége volt, hanem eredménye azonkívül még az is, hogy az ellenségnek a tengeralattjáró hajók elleni biztosító rendszabályait hosszú ideig csak igen fogyatékosan tudja végrehajtani.

Tekintettel arra, hogy a szárazföldi hadseregnek és a hadiflottának összeműködése az olaszok elleni hadműveleteknél a lagunás partalakulat miatt igen nehéz volt, ezt leginkább a tengeri repülők igyekeztek megoldani. E célból a *tengeri repülők műveletei főképp a Sdobba torkolat erősítése, — a Tagliamento-n és a Piave-n át vezető összeköttetések és Velence ellen irányultak*. A trieszti tengerészeti repülők csakhamar az olaszok rémeivé váltak. Közöttük a *leghíresebb nevet vívta ki magának merész és eredményes működésével Banfield sorhajóhadnagy*.

Propaganda

A propaganda terén Anglia egész szervezetet létesít. A propaganda vezetését három igazgató vezeti egységes irányítás mellett. A propaganda megszervezése pedig kiterjed az ellenséges államokra, a saját országra és gyarmatokra s végül a semleges államokra.

Egyéb
események

Részben fontos politikai, részben pedig igen fontos hadászati jelentőségű események még ezen időszakban:

1. Falkenhayn helyett Hindenburg lesz a német vezérkar főnöke 1916 augusztus végén;

2. Lengyelország királysággá való deklarálása 1916. november 5-én;

3. Wilsont újból elnökké választják 1916 november 7-én;

4. I. Ferenc József halála november 21-én;

5. Lloyd George, Asquith helyett Anglia miniszterelnöke lesz;

6. a központi hatalmak békeajánlata 1916 december 12-én;

7. Wilson békeközvetítő lépése december 18-án; mindkettő sikertelen;

8. Burián helyett Czernin lesz Ausztria-Magyarország külügyminisztere 1917. év elején.

9. Joffre helyett Nivelle veszi át Franciaországban a hadműveletek vezetését;

10. Conrad helyett Arz lesz az osztrák-magyar vezérkar főnöke 1917 márciusában;

11. Nivelle helyére Pétain lép 1917 májusban;

12. Cadorna helyett Diaz lesz az olasz vezérkar főnöke 1917 novemberben.

13. Clemeuau 1917 novemberben francia miniszterelnök lesz.

Ötödik időszak, vagy a németek nyugati nagy támadásának időszaka.

1917. év végétől — 1918 július hó 18-ig.

(Lásd az 5., 6. sz. térképvázlatot és a 24. sz. vázlatot.)

A központi hatalmak hadseregei az 1916. és 1917. évi nagy válságot győzelmesen átélték, kivéve Törökországot, melynek helyzete mind veszélyesebb lesz, hadseregének ellentálló képessége pedig mind és mind kisebb (rossz ellátás, megbízhatatlan arab légénység mint kiegészítés, tömeges szökések). Az arcvonalak, kivéve a török hadszínhelyet, mindenütt szilárdan állanak. A központi hatalmak népei azonban már a háborút hosszú ideig nem bírják. A szükség és nélkülözés mind nagyobb méreteket ölt, az entente propaganda mind jobban és jobban megmérgezi a lelkeket és a békevágy mind általánosabbá válik. Ehhez járul még a központi hatalmak kormányainak a hadsereg és a háború szempontjából gyenge és erélytelen politikája úgyhogy a hátsó országrészek betegállapota és az orosz bolsevizmus a hadseregek eddig még egészséges testét is kezdi megtámadni. Hozzájárul mindehhez még, hogy Amerika megjelenése az európai hadszínhelyeken már a közel jövőben várható. Békére pedig semmi kilátás nincs. A békére irányuló kísérleteket (1916 decemberi békeajánlatunk, a német birodalmi gyűlés

Helyzet

1917 júliusi békét óhajtó nyilatkozata, a pápa az 1917 augusztusi békejavaslata) az entente visszautasítja, mert a békét ő akarja diktálni, dacára a harctereken elszenvedett kudarcaiinak. Bizik azonban Amerika döntést elősegítő erejében s a központi hatalmak végleges elgyengülésében és ezen hitnek az entente vaskezü államférfiai Lloyd George és Clemenceau a legnagyobb eréllyel és kiméetlenséggel érvényt is szereznek, elfolytanak minden ellenvéleményt, nem riadva vissza kivégzésektől és volt miniszterek bebörtönözésétől sem. Ezenkívül mindent elkövetnek a központi hatalmak belső gyengítésére a blokád és propaganda segítségével. Sőt sikerül nekik a Németország és Ausztria-Magyarország közti szövetségűségben való hitet is megingatni azáltal, hogy Károly királynak a béke érdekében sógorához intézett leveleit közzéteszik s azonkívül azáltal, hogy az amerikai követ Sofiában visszamarad és a bolgár politikai pártok között a legszenvedélyesebb harcot idézi fel, amely politikai harcok azután a bolgár hadseregbe is áttérjednek.

Tervek

A viszonyok mérlegelése következtében a *központi hatalmak* 1918. év elején *nyugaton* hatalmas döntő *támadást* terveznek, még mielőtt az amerikai csapatok a hadműveletekbe beavatkozhatnának. Mivel pedig ehhez a *támadáshoz* az erőket keletről *akarják* elvonni, előbb az *oroszokkal és oláhokkal* *akarnak békét kötni*.

Az *entente*, miután a *támadáshoz* már alig rendelkezik elégséges emberenyaggal, előbb az *amerikaiakat* akarja bevárni és azután ezek segítségével *nagy egységes támadást akar* újból megindítani.

Események

A tervek következtében a központi hatalmaknak sikerül előbb 1918 február 9-én az újonnan keletkezett *ukrán* állammal, majd az úgynevezett február 12-től március 3-ig tartó *vasútháború* után, kissé elkésve, az orosz szovjettal is március 3-án a *brest-litowsk-i* és az oláhokkal március 5-én a *buftea-i* előzetes, majd pedig május 7-én a *bukarest-i* végleges *békét* megkötni.

A németek *támadása* a francia hadszíntéren tulajdonképp öt nagy *támadásból* áll. Az első *támadást* a március 21-től április 4-ig tartó *arras-la fère-i*, vagy *amiensi*, a másodikat az április 9—25-ig tartó *armentiéres-kemmel-i*, a harmadikat és negyediket a május 27-től június 15-ig tartó *soissons-reims-i*, az ötödiket pedig a július 15—16-ig tartó *marne-champagne-i* csatának hívják. Ezekben a csatákban a németek, bár nagy területet nyernek és rengeteg foglyot és anyagot zsákmányolnak, de a döntést nem tudják kivívni. Éppúgy nem sikerül az

osztrák-magyar csapatoknak az úgynevezett *első piave-i* csatában az olaszok arcvonalát áttörni. Ez a csata a németek negyedik és ötödik támadása közötti időben játszódik le és célja, hogy az olasz arcvonal megrendítése által angol és francia, de legfőképp az amerikai erőket a nyugati hadszínhelyről az olasz hadszínhelyre vonja.

Az entente közben mindent elkövet, hogy a német támadás erejét gyengítse és hogy más hadszínhelyeken lekösse a központi hatalmakat, miután pedig az olaszok még nem heverték ki a tizenkettedik Isonzó csatát, *Sarraill támad a keleti hadsereggel* június és július hóban és azonkívül *Oroszországban is az entente új arcvonalat igyekszik teremteni*, aminek következménye, hogy Oroszországból mindössze 40 hadosztályt tudunk elvonni.

Az orosz hadszínhelyen a központi hatalmak lassanként megszállják egész Ukrainát. Az élelmiszer és a szénhiány mind beljebb és beljebb csalja őket Oroszország belsejébe. 1918 április és májusban a központi hatalmak csapatai megszállják Charkow-ot, Krimet és Rostowot s így csapataink egész a Donig és az Azovi tengerig jutnak. Északon, hogy a szovjetköztársaságra nyomást gyakoroljunk és hogy az entente csapatszállításait a Murman partvidéken megakadályozzuk, a németek Finnországban hadműveleteket kezdenek, mely az ottani bolsevik hadsereg megsemmisítésére vezet.

A törökök március hóban az oroszok által elfoglalt sajátországok területét tisztítják meg az ellenségtől és áprilisban megszállják a brest-litowszki békében nekik ígért Kars, Ardahan és Batum-ot. Majd pedig, hogy az orosz forradalomból hasznot húzzanak és hogy a Kaukázus környéki nyers anyagot a központi hatalmaknak biztosítsák, Georgia fővárosát, Tiflist és Aserbeidsán-t akarják elfoglalni. Csaknem minden rendelkezésre álló erejüket itt alkalmazzák és a már eddig is gyengének bizonyult mezopotámiai és palesztinai erőket nem erősítik meg. Pedig mindkét hadszínhelyen igen komoly a helyzet. Mezopotámiában az angolok folytatják előnyomulásukat és Erbil-Anah vonalát elérve, Mosult 85 km-re közelítik meg, amely vonalban a nyári hőség miatt hadművelési szünet áll be. Palesztinában március 26-án, április 10-én és 30-án az angolok több napon át tartó hatalmas támadásokat kezdenek a törököknek a Jordán és a tenger között húzódó védelmi állásai ellen, ahol a fővezérletet Falkenhayn tábornok vitte. A támadásokat a törökök visszautasítják ugyan, de a védő ereje is csaknem megtört már. A hadműveleteknek azonban egyelőre itt is véget vet a nyári hőség.

Tengeri háború

Tengeren a tengeralatti háború folyik tovább. Anglia a tengeralatt járók bázisát akarja elpusztítani s ezért 1918 április 23-án Ostendét és Zeebrügget a tengerről támadja meg, azonban teljes siker nélkül.

Az Adrián említést érdemel, hogy miután az ellenséges biztosítás tengeralattjáróink tevékenységével szemben újból igen erőssé válik, — 1918. áprilisban haditengerészetünk vezetősége az Otrantói tengerszoros ellen egy nagyszabású merész vállalatot akar végrehajtani. Az így keletkező tengeri csatát azonban az osztrák-magyar hajóhadnak időelőtt félbe kellett szakítani, a *Szent István* nevű csatahajónk elsüllyedése miatt.

Az egész világháború alatt a legsúlyosabb csapás, mely az osztrák-magyar hajóhadat érte, a *Szent István* elpusztulása volt.

Hatodik időszak, vagy a központi hatalmak ellenállásának összeomlása.

1918 július 18-tól — a háború végéig.

(Lásd az 5., 6-ik térképvázlatot és a 25. számú vázlatot.)

Helyzet
Tervek

A központi hatalmaknak nem sikerül a döntést előidézniök. Ennek hatása az entente propaganda és az orosz bolsevizmus által megmérgezett lelkekből a bizalmat teljesen kiöli. A bomlasztó hatás a hadseregre is átragad, úgyhogy a bukás elkerülhetetlen.

Az ententenál, dacára a válságos helyzetnek, sikerül a háborús akaratot és a végleges győzelemben való hitet fenntartani. Az összes hadszínhelyek és az összes erők felé egységes parancsnokságot állítanak. A főparancsnok a francia Foch tábornok lesz. Az ismételt segélykönyörgések és a semleges országok hajóinak igénybevétele útján sikerül az amerikai csapatok áthajózását meggyorsítani, úgyhogy ezek meg is érkeznek, minek következtében az entente is támadásba mehet át. A központi hatalmak a támadást szintén folytatni akarják, de a csakhamar meginduló entente támadás miatt védelemre kényszerülnek.

Események

Az amerikai csapatok beérkezte után, még mielőtt a németek további támadásokat kezdenének, Foch tábornok hatalmas *ellen-támadást* kezd július 18-án a *Marnenál* és a *Champagneban*, majd pedig augusztus 8-án az augusztus 8—18-ig tartó *Ancre és Oise közti csatában* áttöri a német

állásokat. A németek ugyan az áttörő entente csapatokat megállítják, de a német csapatokat az általános békevágy már megmetyekezte, támadni velök már nem igen lehet és *így a további támadásokról le kell mondani, véglegesen a védelemre kell áttérni. Ígyformán a központi hatalmak tulajdonképpen augusztus 8-án veszítik el a háborút.*

A központi hatalmak ezután már csak a védelmet akarják megszervezni és az augusztus 20-tól szeptember 7-ig tartó *Aisne-Oise-Somme és Scarpe közötti csata* után a németek a Siegfried állásba vonulnak vissza és emögött a védelem mennél szívósabbá tétele céljából több védelmi vonalat rendeznek be, hogy az ententenál legalább is nem megalázó békét lehessen elérni.

Az entente a németek állásai ellen tovább folytatja a támadást és a szeptember 9-ike és szeptember vége közötti időben *Ypern-től egész a Lotharingiai határig* nehéz és súlyos harcok játszódnak le, különösen *Cambrai-tól* délre és a *St. Mihiel*-éknél.

Ily körülmények között Ausztria-Magyarország szeptember 14-én újból békekísérletet tesz. E napon ugyanis az összes hadviselő felekhez azzal a javaslattal fordul, hogy a hadviselő felek egy semleges helyen jöjjenek össze és üljenek le a zöld asztalhoz. Az entente úgyszólván válasza sem méltatja a felszólítást. Hacsak az nem volt a válasz, hogy már másnap, azaz szeptember 15-én megkezdődik a Franchet d'Espérey parancsnoksága alatt álló *keleti hadsereg támadása Macedóniában* és még e napon *áttöri a Vardar völgyben Veles-től* délre a Saloniki-Üsküb vasútvonal mentén a háborúba teljesen belefáradt, sokat nélkülöző bolgár arcvonalat, minek következtében a bolgár hadsereg felbomlik s egyszerűen hazamegy. Szeptember 29-én Bulgária *fegyverszünetet* köt az entente-tal, amelynek következtében Bulgária teljesen ki lesz szolgáltatva az ententenak. Október 4-én pedig a *bolgár cár is lemond.* A bolgár események következtében a központi hatalmak helyzete tarthatatlanná vált s a csapatok visszavonulnak október 31-ig a *Duna-Száva-Drina-vonalra*, hogy az osztrák-magyar határt biztosítsák. Ennek következtében a keleti hadsereg birtokába veszi Szerbiát, míg az olaszok októberben Albániát és november kezdetén Montenegrót szállják meg.

A bolgár hadsereghez hasonlóan bomlik szét a *török hadsereg* is. Itt ugyanis szeptember 18-án az angol arab haderő hatalmas és alaposan előkészített támadást kezd a törökök syriai arcvonala ellen, hol a más feladattal megbízott

Falkenhayn helyett Liman von Sanders tábornok parancsnokol. Szeptember 19-én a török arcvonalat áttörik s az egész török arcvonalt pánikszzerűen felbomlik s az egész török haderő menekülésszerűen özönlött észak felé *Aleppo-ra* vissza, *Damaskuson* át. Allepót október 26-án, rövid harc után szintén kiűritik, minek következtében a *Bagdad vasútelágazás* Allepótól északra az angolok kezébe kerül s ezzel elvágják a mezopotámiai arcvonalt fő életerét és így ez az arcvonalt néhány nap múlva csaknem minden ellenállás nélkül összeomlik.

Október 30-án a török kormány fegyverszünetet köt az entente-tal, két hét múlva egy angol-francia hajóhad már a Boszporusban horgonyoz.

Amíg keleten ezek a szomorú események játszódnak le, addig nyugaton Foch marsall szeptember 26-án általános *francia-angol-belga-amerikai nagy támadást* kezd a tenger-től egész a Maasig. A támadás súlypontja Flandriában, Artoisban és az Argonnesokban volt. A támadás célja Gent, Mons és Mezières, hogy e három helyen áttörve a német arcvonalt, Namur körül teljesen bekerítsék azt. A meginduló súlyos harcok közben a német legfelsőbb hadvezetőség, miután a további harcokat kilátástalannak tartja, a fegyverszüneti tárgyalások bevezetését ajánlja a német kormánynak, hogy tisztességes békét lehessen kötni Wilson 14 pontja alapján. Október 4-én el is küldik a jegyzéket Wilsonhoz, felkérve őt békeközvetítőnek. Eme lépéshez Ausztria-Magyarország is csatlakozik.

Előbb azonban, Wilson felfogásához alkalmazkodandó, szeptember 30-án a német császár elrendeli a parlamentáris kormányforma bevezetését Németországban s Hertling gróf kancellár helyére Badeni Miksa herceg lép. Ausztriában pedig ugyancsak azért, hogy Wilson 14 pontját az uralkodó már előtte megvalósítani akarja, az osztrák császár október 17-én egy manifesztumot intéz Ausztria népeire, melyben bejelentette, hogy a népek önrendelkezési joga alapján külön nemzeti államok fognak alakulni Ausztriából és felhívta a néptörzseket, hogy nemzeti tanácsokat szervezzenek. Hangsúlyozza azonban, hogy az új alakulás Magyarország integritását semmi tekintetben nem érinti. E kiáltvány megjelenése előtt pedig egy nappal előbb október 16-án Wekerle Sándor magyar miniszterelnök a magyar országgyűlésen mint királyi ajánlékot adja át Károly király hozzájárulását ahhoz, hogy jövőben Ausztria és Magyarország tiszta perszonál unióban fog élni és Magyarország teljesen független lesz.

Az osztrák császári manifesztummal megszűnik a régi Ausztria és ez a Monarchia zavaros belpolitikai helyzetét még jobban összekúszálta.

Október 21-én azután megérkezik Wilsonnak békeajánlatunkra küldött válasza, mely szerint Cseh-Szlovákiát önálló hadviselő félnek jelenti ki s azonkívül a jugoszlávok részére is a legmesszebbmenő szabadságot kívánja. Wilson válasza Ausztriában a rendet azután teljesen felbontja, a különféle népek mindenütt nemzeti tanácsokat alakítanak. Ezek azután követelik a cseh és délszláv ezredeknek visszarendelését. A magyar országgyűlésen pedig Károlyiék kívánják, hogy a magyar ezredek hazaszállíttassanak. Október 22-én Fiumében horvát lázadás tör ki.

Magyarországon a belpolitikai állapotok is mind zavarosabbakká lesznek, mire a Wekerle kormány október 23-án lemond.

Október 24-én a király Andrássyt nevezi ki külügyminiszternek, aki külön békét ajánl fel Wilsonnak, elfogadva Wilson összes követeléseit.

Október 29-én Horvátország elszakad Magyarországtól.

Október 31-én Budapesten kitör a Károlyi-féle forradalom.

Közben pedig az entente tovább folytatja a támadást. A nyugati hadszínhelyen október 17. és 21-ike közti időben a németek kénytelenek a Hermann-Hunding-Brunhild állásba visszavonulni. Október 24-dikén az olaszok támadása kezdődik, amit *második piavei csatának* hívunk. A magyar és osztrák-német csapatok kénytelenek háromnapos hősi küzdelem után az alsó Piavetól visszavonulni. A hadsereg főparancsnokság ezekután október 29-én fegyverszüneti tárgyalásokat kezd az olaszokkal s az egész olasz arcvonalra az általános visszavonulást az 1917. évi állásokba elrendeli.

November 1-én Ausztriában császári rendelet jelenik meg, amely elrendeli, hogy az új nemzeti államokban saját hadseregek állíttassanak fel. Ugyane napon azonban Magyarországon a Károlyi-kormány rendeletet ad ki, melyben a magyar csapatoknak elrendeli a fegyverletételt.

E három rendelkezés következménye volt, hogy az osztrák-magyar haderő megkezdte a visszavonulást, mint ahogy azt a hadsereg főparancsnokság elrendelte, de az 1917. évi állásokban nem áll meg, hanem megy hátrafelé, hogy minél hamarabb haza juthasson s az osztrák-magyar hadsereg teljesen felbomlik. A magyar kormány rendeletét a fegyverletételre vonatkozólag azonban az osztrák-magyar vezérkar főnöke visszatartja és csak november 2-án este továbbítja.

Közben azonban a fegyverszüneti tárgyalások befejezést nyernek és az úgynevezett páduai vagy Diaz-féle fegyverszünetet november 3-án reggel már kihirdetik, amelynek következtében a magyar csapatok a Károlyi kormány által kívánt szégyenteljes fegyverletételtől megmenekülnek.

A páduai fegyverszüneti szerződést, mely demarkációs vonal gyanánt az ország határát jelölte meg, a Károlyi kormány nem fogadta el, hanem helyette a november 13-án a Franchet d'Espérey-féle belgrádi szégyenteljes és Magyarországot megcsonkító fegyverszüneti szerződést írta alá.

Németországban október 26-án Ludendorff lemond, hogy a békekötésnek útjában ne legyen. A német kormány október 27-én elfogadja Wilson követeléseit, hogy a fegyverszünetet mielőbb megkötthesse. A fegyverszünet megkötése azonban folyton húzódik.

Eközben az entente erős nyomására a Hermann-Hunding-Brunhild állást sem tudják tartani s kénytelenek visszamenni november 4-én az Antwerpen-Maas állásba (Antwerpen-Sedan-Metz).

November 9-én Berlinben is kitör a forradalom. Az új német köztársasági kormánynak azután november 11-én sikerült fegyverszünetet kötni az entente-tal.

A fegyverszüneti szerződéseket követték a világháborút befejező békék és pedig:

a versailles-i béke a német köztársaság és az entente között;

a st. germaini béke Ausztria és az entente között;

a neuillei béke Bulgária és az entente között;

a sévresi béke Törökország és az entente között, amelyet azonban Törökország nem fogadott el s fegyverrel kényszerítette ki a lausannei békét.

Magyarország a fegyverszüneti szerződés után teljesen védtelenné válik. Az ezeréves királyságot megszüntetik és a köztársaságot kiáltják ki, mely a hadsereget teljesen leszerelteti, úgyhogy a szerbek, oláhok és csehek a védtelen országból tetszés szerint szakíthatnak le darabokat. A Károlyi-féle köztársaságot a bolsevik tanácsköztársaság, majd az oláh megszállás váltja fel. Magyarország jelenlegi kormányzója, Horthy Miklós alatt Magyarország ugyan lerázza a belső ellenség rabláncait, de a kifosztott, teljesen védképtelen, sok sebből vérző ország kénytelen elfogadni az entente által ránk kényszerített trianoni békét.

A világháború első része vagy a marnei csata időszaka.

1. Az 1914. évi belgiumi és franciaországi nyári hadjárat.

Hadműveleti tervek.

A) Németek.

(Lásd 26. és 27. számú vázlatot és az 1. számú mellékletet.)

A központi hatalmak haditerve értelmében a nyugaton működő német haderőknek az a *feladat* jutott osztályrészül, hogy Franciaország ellenállását megtörjék, még mielőtt Oroszország és Anglia teljes erejükkel felléphetnének és gyors békére kényszerítsék, hogy azután teljes erejükkel Oroszország ellen fordulhassanak. (Haditervet és indokolást lásd előbb.)

Feladat

Ennek a feladatnak megoldása mindenekelőtt a *francia hadseregek megsemmisítését* és azután esetleg Franciaország megszállását kívánta meg, mert csak így lehetett a franciák háborús akaratának megtörését remélni.

Hadműveleti cél

A hadműveleti cél elérése végett a németek, a landweehr és területi alakulásokat nem számítva, a rendelkezésre álló 68 hadosztályból (lásd 1. sz. mellékletet), 52 gyal. és hét lov. hadosztállyal Belgiumon és Luxemburgon át akartak a francia haderők északi szárnyára átkarolólag támadni és Metz-Diedenhofen körül hatalmas balrakanyarodást hajtva végre, a francia haderőket Párizstól el, a svájci határra akarták szorítani. Metz-től délre a francia-német határon 16 gyalog és 3 lovas hadosztálynak a feladata védelem és a szemben álló francia hadseregek lekötése volt.

Erőcsoportosítás és az egyes hadseregek feladatai

A Belgiumon és Luxemburgon át támadó zöm a jobb-szárnytól 1., 2., 3., 4. és 5. hadseregbe tagozódott. Ebből az 1-ső

és 2-ik hadseregnek a 2-ik hadsereg parancsnokának, Bülow vezérezredes parancsnoksága alatt a belga hadsereggel és várakkal szemben, a Belgiumon át vezető útát kellett szabaddá tenniök és a haderők oldalát, majd a kanyarodás végrehajtása után a hátát is biztosítaniok.

A Belgiumon átvezető útát, melyet Lüttich Huy és Namur belga várak zártak el, Emmich tábornok parancsnoksága alatt hat békelétszámú gyalogdandárnak kellett megfelelő számú nehéz tüzérséggel, műszaki csapatokkal és lovassággal ellátva, még a felvonulás tartama alatt Lüttich elfoglalása által megnyitnia. Emmich tábornok csapatait a már békében is a határon állomásozó hadtestekből állították össze.

A Metz-től délre álló erők a 6-ik és 7-ik hadsereget alkották és a 7-ik hadsereget is a 6-ik hadsereg parancsnokának, Rupprecht bajor trónörökösnek rendelték alá.

Indokolás

Az ellenséges hadsereg megsemmisítése, ami a német *haderők feladata* volt, legkönnyebben és leggyorsabban *több arcvonalból való támadással volt elérhető. Az arctámadás* az ellenség megsemmisítésére csak akkor vezethet, ha akár az áttörés, akár a szárnytámadás sikerülte után, az ellenséges arcvonalat sikerült felsodorítani és visszavonulási vonalaitól elválni, különben az arctámadás csak az ellenséges arcvonal visszaszorítására, azaz közönséges győzelemre vezet, mellyel az ellenséges haderő megsemmisítése nem jár együtt. Ezenkívül az arctámadás csak hosszabb idő múlva vezet sikerre és sok erőt kíván meg. A németeknek pedig az ellenség megsemmisítésére kellett törekedniök a lehető legrövidebb idő alatt, aránylag gyenge erőkkel.

A német-francia határ mentén csak arctámadás lett volna lehetséges, amit még megnehezített a sok mesterséges és természetes akadály. (A francia várak: Belfort, Épinál, Toul, Verdun; továbbá a hegységek: Vogesek, Argonnok, Les Mons, Plateau des Langres és a folyók: Mosel, Maas, Marne és Seine.) Ez a támadás tehát még a rendesnél is több időt és nagyobb erőt kívánt volna meg.

Az arctámadás azonkívül meglepő sem lett volna, mert az egész francia haderőt találta volna magával szemben.

Igen nagy hátránya lett volna továbbá ennek a támadásnak az is, hogy az Belgium és Luxemburgon át átkarolható, ami tekintettel arra, hogy a németek előtt a belga katonai egyezmény már a világháború előtt főbb vonásokban ismeretes volt, — igen fontos körülmény.

Nagy hátránya továbbá az is, hogy a francia hadseregeket siker esetén is a partraszálló angol hadseregére szorítja vissza.

A németeknek tehát az átkarolótámadáshoz kellett folyamodniok.

Átkarolótámadás csak Belgiumon vagy Svájcban át lehetséges.

A Svájcban át irányuló átkarolásnak, szemben a Belgiumon át irányuló támadással, sok hátránya van.

Svájc igazi semleges ország, Belgium a belga katonai egyezmény megkötése után már nem az. A belgák beavatkozására tehát számítani kell. Egy Belgiumon át irányuló átkarolás a belga ellenállást is megtöri, a belgákkal való kezdeményezést is a német hadvezetőségnek tartja fenn, további hatásában pedig a francia haderőket nemcsak Belgiumtól, hanem Angliától is elvágja és Svájc felé, tehát oly állam felé szorítja, amelytől segítséget a franciák nem remélhetnek.

Ezzel szemben egy Svájc felől meginduló átkarolás a francia haderőket szövetségeseire, Belgiumra és az angol hadseregére szorítja vissza. A kezdeményezés megszerzése a háborúba beavatkozó Belgiummal szemben, tekintettel Svájcban Belgiumtól való nagy távolságára, igen nehéz.

A Svájcban megindítandó átkarolásnál, azonkívül a megindítandó hadműveletek sokkal nehezebbek és időtráblóbbak, mint a belgiumi átkarolásnál. A svájci-német és francia határ alakja, a Rajna és Jura és az idevezető vasútvonalak miatt a haderők készenlétbe helyezése és a hadműveletek megkezdése több ideig tart, mint Belgiummal szemben. Svájc földrajzi viszonyai miatt a hadműveletek lefolyása és biztosítása svájci hadsereggel szemben, nagyobb erőt és több időt kíván, mint Belgium hadműveletekre kiválóan alkalmas területe, azonkívül a francia hadsereg déli szárnyát a modern francia várótszög (Belfort, Épinál, Besançon, Langres és Dijon), továbbá a Langres-fensík védi, míg északon csak a belga határon levő elavult várak vannak és csupán a belga Lüttich és Namur az, melynek leküzdése megfontolandó. Északon csak egy folyó képez akadályt: a Maas.

Mindezeknél azonban még nagyobb hátrány, hogy Németország ellenségeinek száma Svájcban növekedne, ami újabb erővesztést jelentene a központi hatalmaknak. A Svájc felőli átkaroló támadásnál tehát még előnyösebb a franciáknak szemben a németek megindítandó arctámadás is.

Hátra van még a *Belgiumon és Luxemburgon át irányuló támadás*.

Ennek előnyei a többi támadási iránnyal szemben:

a) a leggyorsabb, mert

a legrövidebb ; ugyanis a súlyvonal mentén vezet ; a legrövidebb idő alatt lehet elérni Párizst ;

a hadműveletek ezen irányban találnak a legkevesebb akadályra (ellenséges erők a francia-német határon vonulnak fel ; földrajzi viszonyok) ;

b) a *legmeglepőbb*, mert a támadási irány a francia erők hátába vezet ;

c) az angol segítség beérkezését késlelteti és végül ezek alapján

d) a *leghatásosabb* is, mert a francia hadsereg megsemmisítésére vezethet azáltal, hogy az ellenséget Párizstól el, a svájci határra szorítja.

Ennek a támadási iránynak azonban *hátránya* is van. Legfőbb hátránya pedig az, hogy a belga semlegesség megsértésével jár együtt. De tekintve, hogy a haditervben kitűzött feladatot csak ezen az úton lehetett elérni, a Belgiumon át vezető támadási irányt kellett választani.

Ami az *erőcsoportosítást* illeti, a haderőt nagyjában két nagy csoportra kellett osztani. Egy *főtámadó csoportra*, melynek hatalmas balrakanyarodással az ellenséget állandóan túlszárnyalni és átkarolni, összeköttetéseitől elvágni kellett, továbbá egy *lökőtő, vagy arcszóra*, melynek a német tartományok védelme és az a feladat jutott osztályrészül, hogy az ellenséges főerők támadását magára vonta, megakadályozta azt, hogy a franciák eme arcvonalrészről erőket vonjanak ki és toljanak el a Belgiumból veszélyeztetett északi szárny védelmére. Ezeken a feladatokon kívül az utóbbi csoport, ha az ellenséges erők déli szárnyát megverte és ha még elég erővel rendelkezett, esetleg a charmes-i horpadáson áttörve, a francia haderők déli szárnyát átkarolólág támadhatta és így az ellenséges erők teljes bekerítését is teljesé tette. Az első feladat, azaz a saját főtámadó-csoport déli szárnyának biztosítását és különösen a Saarbrückentől északra levő ipartelegek védelmét igen megkönnyítette, ha az ezek ellen támadó francia erőket megverik. Tekintélyes ellenséges erők megsemmisítése még azzal az előnnyel is járt volna, hogy az északi szárnyra csapatokat nem tolhattak volna el a franciák. A feladatnak ily értelemben való megoldása azonban nagyobb erőt követelt. Nagy erőt követelt azonban eme erők további feladata is, ha ezektől a charmes-i horpadáson való áttörést is megkivánták. Mivel azonban a főtámadó-csoport sikerre csak úgy számíthatott, ha az minél nagyobb erővel rendelkezik, Schlieffen gróf, kitől a hadművelési terv származik, a Metz-től délre álló erők erejét csak nyolc had-

osztályra szabta és megelégedett azzal, ha ezek az erők tisztán hadászati védelemre szorítkoznak, sőt Elzász és Lotharingia elvesztésétől sem riadt vissza, mert a főtámadó-csoport sikere esetén, a francia hadsereg bekerítése, ennek esetleg egész a Rajnáig történő támadó előnyomulása esetén, még teljesebb lett volna. (Lásd 27. sz. vázlatot.)

Miután azonban Schlieffen óta a német hadosztályok száma szaporodott, Schlieffen utóda, Moltke, Schlieffen tervét oly értelemben egészítette ki, hogy az új hadosztályokkal az arccsoport erejét növelte és ennek még a fentebbi feladatokat is köteleességévé tette. A főtámadó csoportot azonban változatlanul hagyta.

Sokan hibáztatják Moltkét, hogy a Metztől délre álló csoportot Schlieffennel szemben erősebben szabta meg és hogy nem a főtámadó-csoportot erősítette meg. Elfogadhatjuk azonban Lundendörff véleményét, ki ebben még nem lát hibát, mert az Elzászba és Lotharingiába betörő tekintélyes francia erők feletti döntő győzelem csakis előnyös lehetett a főtámadó-csoport előnyomulására is. A győzelem után azonban a további támadó előnyomulásról, a charmesi horpadáson és erősítési vonalon való áttörésről, továbbá a délről való átkarolásról le kellett volna mondani s ehelyett az erőket a kanyarodó szárnyra a főtámadó-csoport megerősítésére el kellett volna tolni, mert kettős átkaroláshoz a németek túl gyengék voltak s így a belgiumi átkarolás sikere is kérdésessé vált.

A feladatokat, tekintve, szükség lett volna a *hadsereg-csoportok létesítése* is. Ez különben látszólag meg is történt, amidőn az 1-ső hadsereget a 2-ik hadseregnek, a 7-ik hadsereget pedig a 6-ik hadseregnek rendelték alá. Külön önálló parancsnok kinevezése azonban előnyösebb, mert olyképen, mint ahogy a németeknél volt, a közös parancsnok gyakran részrehajló lehet a saját hadserege javára és gyakran a nagy és közös célt is szem elől tévesztheti a maga és hadserege érdekében.

Ami az egyes *hadseregek alakítását* illeti, legerősebbnek kellett lenni a jobbszárny hadseregeknek sok oldalú feladataik miatt, továbbá a kanyarodás sarkpontján álló ötödik hadseregnek, mint a kanyarodó szárny pillérjének, amelyen az egész kanyarodás nyugodott. Leggyengébbre lehetett tartani a főtámadó csoportnál a harmadik és negyedik hadsereget.

Lovasságra főleg a jobbszárny hadseregeknek volt szükségük, felderítés és az oldalak biztosítása végett. A többi hadseregeknél lovasságra az ellenség visszavonulásánál lett

volna szükség, amelynél nagyobb lovastestek üldözésére igen előnyösen kihasználhatók.

Ezekkel az alapelvekkel szemben, túl erősnek látszik a negyedik hadsereg, melynek néhány hadosztályával a jobb-szárny hadsereget lehetett volna megerősíteni. Túlerősre szabták meg látszólag az ötödik és hatodik hadsereg lovaságát is. Előbbi hadsereg, mivel a kanyarodó szárny sarkpontján állott, gyorsan nem nyomulhatott elő. Mindkét hadseregnél ezenkívül a visszavonuló ellenség üldözése a francia Mosel-Maas-vonal erődeinek láncsorán rövidesen meg kellett, hogy akadjon. Az itt alkalmazott lovashadosztályok nagyobb működési területet nyerhettek volna a jobb szárnyon.

B) Franciák.

(Lásd 18. sz. vázlatot és 1. sz. mellékletet.)

Feladat

Az entente haditerve értelmében a francia haderőknek az oroszokkal egyidejűleg kellett a német hadseregekre támadniok. Az orosz támadás megindulása előtt tehát, a francia haderőknek az a *feladat* jutott osztályrészül, hogy a németek esetleges támadásával szemben, úgy Franciaországot, mint Belgiumot megvédelmezzék.

Hadműveleti cél

Ennek a feladatnak a megoldására legegyszerűbb és legbiztosabb lett volna az ellenséges hadseregek megsemmisítése. A határ és a Rajna közötti területen azonban döntő csapást mérni a német hadakra szinte lehetetlen. Lehetetlen pedig azért, mert az átkarolás végrehajtása igen nehéz. Északról nehéz, mert Belgium semlegességének megsértését átakarták engedni a németeknek. A francia-német határon pedig a német terület szárnyalja túl a franciát. A németek túlszárnyalása és így átkarolása tehát lehetetlen.

Délről Svájc ugyan átkarolja Németországot, de ezen ország semlegességét nem akarták bántani. A megmaradó terület pedig csak arctámadásra alkalmas.

Arctámadás esetén sem az áttörés, sem egy a déli szárnyon meginduló szárnytámadás nem igen ért volna el eredményt. A Rajna közelsége miatt ugyanis, az ellenséges arcvonal felsodritására már nem igen kerülhetett volna sor.

Az orosz nyomás érvényesülése előtt a német hadak megsemmisítéséről le kellett tehát mondani és meg kellett elégedni a feladat megoldása érdekében, ha a németeket a Rajna keleti partjára szorítják vissza és a Rajna innesső partját elfoglalják.

A francia had zöme *arctámadáshoz csoportosítva* a Erőcsoportosítás francia-német határ mentén a svájci és belga határ között következőkép vonúl fel:

1-ső hadsereg Epinal és Toul között, *feladata* az egész vonalon Elzász és Lotharingiába betörni és azután a Rajna mentén északi irányba a támadást tovább folytatni.

2., 3. és 5-ik hadsereg Épinal és a belga határ között az 1-ső hadsereggel összhangban szintén *arcan támad* s igyekszik az ellenséges hadseregeket áttörve, északi irányban felsodorítani.

4-ik hadsereg két vonalban a közép mögött, mint tartalék-hadsereg.

A *belga hadsereg* a Gette-vonal mögött Belgiumban, az angolok pedig Maubeuge környékén gyülekeznek.

A haderők ilyen csoportosítását főkép a földrajzi viszonyok tették szükségessé.

Indokolás

A charmesi horpadástól délre nagyobb erők hadműveleteire a Vogesek területe nem igen, — Charmestől északra azonban Lotharingia területe hadműveletekre — igen alkalmas.

Belgiumnak a Maas-tól keletre fekvő területének védelmére a hosszú (140 km.) és nyílt határ miatt a belga haderő nem elégséges, azonkívül a francia hadseregtől igen távol esik, támogatása tehát nehéz. A megerősített Maas-vonal emellett rövid (kb. 60 km. széles) védelme tehát könnyebb. Namur az északi szárnytól kb. csak 40 km. távolságra van. Az angolok gyülekezési helye sincs messze. A védelem tehát közeli támogatásra is számíthat.

Tartalék-hadsereg kiküldetésére szintén főkép a belga hadsereg esetleges támogatása miatt van szükség, az esetre, ha a belgák egy esetleges német támadással szemben nem bizonyulnának elég erősnek. Az arctámadásnál elért sikerek kibővítésére azonban ennek a hadseregnek a támadó francia hadsereghez lehetőleg közel kell lennie. Ezért helyezi Joffre ezt a hadsereget a közép és nem az északi szárny mögé a belgákhoz közel.

Joffre második hadműveleti terve.

(Lásd 29. és 30. sz. vázlatot.)

A németeknek augusztus 2-án Belgiumhoz intézett ultimátuma következtében, a franciáknak már ismertett hadműveleti terve megvalósítható nem volt. Új hadműveleti tervet kellett tehát készíteni.

Sok előkelő katonai szakértő véleménye szerint a franciák első hadműveleti terve és az ezen alapuló felvonulás csak látszólagos volt, melynek megvalósítására a franciák sohasem gondoltak. Eme katonai szakértők véleménye szerint az első francia hadműveleti terv és felvonulás csak annak bizonyítására szolgált, hogy a franciák a belga semlegességet megsérteni nem akarták és hogy ennek a gyanúját is elhárítsák magukról.

A franciák *második hadműveleti terve* a rendelkezésre álló adatok szerint a következő volt:

Feladat ugyanaz, mint az első hadműveleti tervnél, mert hisz ez az entente haditervéből önkéntelenül folyik.

Hadműveleti cél azonban már az ellenséges hadseregek megsemmisítése. Ha ugyanis a német főerők támadása a Maas vonalon megakad, úgy nemcsak áttörés, hanem esetleg a kettős átkarolás is lehetséges.

Az entente pedig a belga várakat bevehetetlennek hitte és ezenkívül a franciák ama hitben voltak, hogy a németek főerejükkel a Maas vonaltól délre támadnak. Könnyen ellehetett képzelni tehát, hogy a Belfort—Maastricht-vonalon gondolt nagy csatában a németeknek a Sambre ellen és a Maastól északra előnyomuló részeit a belgák, az angolok és az 5-ik francia hadsereg nemcsak visszavetik, hanem ennek jobbszárnya ellen támadásba is áttudnak menni s azt északról átkarolhatják.

A főtámadást a francia 3—4-ik hadseregeknek kellett azonban végrehajtaniuk. Ezeknek a hadseregeknek áttörve a német közepet, a Belgiumban előnyomuló német főerőket oldalba támadva, a támadást egész a Rajnáig kellett folytatniuk, hogy a németeket a visszavonulási vonaluktól elvágják. Ezt a támadást Metz-zel szemben az újonnan alakított lotharingiai hadseregnek kellett biztosítania.

A főtámadó csoport támadását kiegészítette volna az 1—2-ik hadseregnek Metz-től délre északi irányba meginduló támadása, amely támadásnak különben a főtámadás előtt kellett megindulnia, hogy mennél több német erőt vonjon magára s így a 3—4-ik hadsereg által végrehajtandó áttörést megkönnyítse.

A déli szárnyat a szintén újonnan alakított „Elzászi“ hadseregnek kellett biztosítania.

A franciák tévesen ítélik meg a helyzetet.

Indokolás.

Belgium ellenálló képességét, különösen a Maas-vonal belga erősítéseit túlerősre becsülik. Ennek következtében azt hiszik, hogy a német hadseregek a Maastól északra legfeljebb

csak kisebb erőkkel nyomulhatnak elő. A német főerő jobb-szárnyát Namurtól délre gondolják. Sedantól északra elegendőnek tartják tehát az 5-ik francia hadsereget, az angolokat és belgákat, annál is inkább, mert ezeknek a hadseregeknek esetleges nyugat felé való visszavonulása esetén is az 1., 2., 3. és 4-ik francia hadseregek sikeres szárnytámadása és áttörése még biztosabban sikerre vezethet és a német főerő megsemmisítését annál biztosabban előidézi.

Események.

Mozgósítás és felvonulás.

(Lásd 31. sz. vázlatot és 1. sz. mellékletet.)

A mozgósítás és felvonulás úgy a németeknél, mint a franciáknál és belgáknál a legnagyobb rendben és pontossággal játszódott le.

Németországban a császár a mozgósítást augusztus 1-én a késő délutáni órákban rendelte el. Első mozgósítási nap augusztus 2-ika volt.

Franciaországban a mozgósítási parancsot július 31-én este adják ki.

Belgiumban már július 30-án behívják a tartalék három utolsó évfolyamát, augusztus 1-én pedig az általános mozgósítást rendelik el.

A felvonulás a 31. sz. vázlat szerint az 1-ső mellékletben feltüntetett hadrend szerint történik.

A *német hadseregek* a felvonulást általában augusztus 17-én fejezik be.

A *franciák* felvonulásukat először az 1-ső hadművelleti terv értelmében hajtják végre. Ez a felvonulás általában augusztus 13-án fejeződik be. Ekkor veszi kezdetét a 2-ik hadművelleti tervszerinti felvonulás, amelynek kb. augusztus 20-ikára kellett befejeződnie. Amint látjuk tehát, ez az eljárás késedelemmel járt. Joffre azonban a már megkezdett vasúti szállításokat rendben akarta lebonyolítani és ez a késedelem hadművelleti tervét különben sem zavarta, mert előbb ugyanis az 1—2-ik hadseregnek kellett a támadást megkezdnie. Utóbbi hadseregeknek felvonulása pedig alig módosult és támadásukat a tervezett időben, augusztus 14-én már megkezdhatték.

Az *angolok* felvonulása, tekintettel a tengeri szállításokra, hosszabb ideig tartott. A tengeri szállítások ugyan már

augusztus 9-én Southampton-ból megkezdődtek. A csapatok zömét Le Havre-ban hajózták ki és csak néhány hajó kötött ki Rouen-ben és Boulogne-ban. A tengeri szállítást azáltal biztosították, hogy a csatorna mindkét bejáratát elzárták és azonkívül egy francia-angol cirkáló hajóraj is őrt állott, az angol flotta pedig készenlétben volt, hogy a tengeri szállításokat megzavarni akaró német flottát azonnal megtámadja. A kikötőkből a hadsereget vasuton Le Cateau-ba augusztus 14-én kezdték szállítani. Innen a hadsereg augusztus 21-én Maubeuge, augusztus 22-ikén pedig Mons környékére menetelt.

A *belgák* békeállománnyal vonultak fel és pedig 4 hadosztállyal a Gette vonalon, 1—1 hadosztállyal Lüttichnél és Namurnél. Augusztus 18-án a lüttichi hadosztály is a Gette vonalra vonult vissza. A belga hadvezetőség igen érzékeny volt északi szárnyára és már augusztus 6-án azon a nézeten volt, hogy nehogy hadműveleti alapjától Antwerpentől elválassák, északi szárnyának veszélyeztetése esetén, Antwerpen felé vissza fog vonulni.

Hadműveletek a felvonulás tartama alatt.

Németeknél:

(Lásd 32. sz. vázlatot.)

Lüttich bevétele

A német hadműveleti terv értelmében, Emmich tábornok csapatainak még a német felvonulás befejezése előtt a Belgiumon át vezető utat szabaddá kellett tenniök azáltal, hogy gyorsított eljárással Lüttich várát hatalmukba kerítik.

Augusztus 4-én este Emmich tábornok csapatai átlépik a belga határt és 5-én már Lüttichnek a Maas keleti partján fekvő erődei előtt állanak, sőt egy dandár átkelve a Máason, a vár északi arcvonala ellen is előnyomult.

Augusztus 5-ike folyamán a lovasság egy túlmerész rajtaütést kísérel meg. Keresztül tör az erőd övön, betör a városba. A rajtaütés azonban nem sikerül.

Augusztus 5-ről 6-ra virradó éjjel a gyalogdandárok egyrésze kísérel meg rajtaütést, de csak a 14-ik gyalogdandárnak Ludendorff tábornok kparancsnoksága alatt és a 34-ik gyalogdandár egy kis részének sikerül a város szegélyét elérnie. Augusztus 7-ike folyamán a 14-ik gyalogdandár elfoglalja a várost, hová este még a 34-ik gyalogdandár és a 27-ik gyalogdandár részei is bevonulnak.

Augusztus 8-ika folyamán a 2-ik hadsereg parancsnoka Einem tábornok parancsnoksága alatt egy ostromló hadsereget alakít s ezzel kívülről, Emmich tábornok pedig belülről kezdi támadni az erődöket. Először a Maas keleti partján levő erődök esnek el, majd augusztus 15-én és 16-án elesnek a Maas nyugati partján levő összes erődök is. Ez erődök közül elsőnek esett el a Loncin erőd, melyet egy 42 cm-es találata teljesen a levegőbe röpített azáltal, hogy a lövedék egy lőszerraktárt robbantott fel. A Loncin erőd rettenetes pusztulásának hatása alatt, rövid tüzelés után megadta magát a többi erőd is.

Lüttich elestével, tehát augusztus 16-án, a Belgiumon át vezető út szabaddá válik.

Franciáknál:

(Lásd 33. sz. vázlatot.)

Azok a hadműveletek, melyek a franciáknál a felvonulás tartama alatt játszódtak le, leginkább avval a céllal indultak meg, hogy;

1. menél több német erőt vonjanak le a déli szárnyra;
2. hogy az 1-ső és 2-ik hadseregnek a hadműveleti terv értelmében meginduló támadását megkönnyítsék és bal oldalát biztosítsák a Vogesek átjáróinak mielőbbi megszerzése által, továbbá

3. hogy a franciák az ellenséges viszonyokba bepillantást nyerhessenek és végül

4. hogy a franciáknak háborús lelkesedését minél magasabbra fokozzák, revanche vágyát mielőbb kielégítsék azáltal, hogy Elzász egy részét mielőbb elfoglalják.

A Vogesek átjáróinak megszerzése végett és az egész vonalon az ellenséges viszonyok felderítésére a harc már augusztus 2-án megkezdődik. Augusztus 6-ikáig a Vogesek déli részének hágói már az első francia hadsereg birtokában vannak. Egy francia vegyesdandárt ugyan augusztus 11-én Lagardenál súlyos veszteség ér, de azért augusztus 13-ig a Donon hágóig már a Vogesek átjáróin mindenütt a franciák uralkodnak és a gyenge német határbiztosító csapatok kénytelenek hősies ellenállás után mindenütt visszavonulni. Legtovább tartanak a harcok a Donon hágó birtokáért, amely harcok közben Schirmeck-nél egy német osztagot a franciák csaknem megsemmisítenek augusztus 14-én.

A francia revanche vágy kielégítésére és minél több német erőnek a déli szárnyon való lekötésére indíttatja meg

Céll

A Vogesek
hágóinak el-
foglalása.
Lagarde,
Schirmeck

A mülhauseni
útközvet

Joffre a belforti csoporttal a Mühlhausen elfoglalására irányuló vállalatot. A VII-ik francia hadtest és a 8-ik lovashadosztály augusztus 7-én kezdi meg az előnyomulást és a gyenge német csapatok viaszorítása után, augusztus 8-án heves harc árán elfoglalja Mühlhausen-Sennheim vonalat.

A német 7-ik hadsereg ezidőben Strassburg körül gyülekezett. A felvonuló hadsereg déli szárnyának biztosítása végett a 7-ik hadsereg a XIV-ik és XV-ik hadtestet Elzász déli részében megjelent franciák megtámadására rendeli. A XV-ik hadtest északi irányból Sennheimra, míg a XIV-ik hadtest a Rajnán, annak keleti partjáról átkelve, Mühlhausenre támadott s ezen utóbbi hadtest sikeres támadása következtében, a francia VII-ik hadtest még augusztus 9-én egy hátrább fekvő állásba megy hátra, amelyet azután a németek augusztus 10-én megindított újabb támadása következtében, szintén kénytelen feladni és egész Belfortra megy vissza.

A lotharingiai, vagy a saarbrückeni vagy a saarburg-mörschingeni csata.

(Lásd 34., 35., 33. és 37. sz. vázlatot.)

Helyzetéstervek

A két fél hadműveleti tervét tekintve, a főesemények két helyen játszódtak le. A németek a döntést északon keresték, míg a franciák Felső-Elzász lekötése mellett, Strassburg és Metz között szárnyattámadást akartak végrehajtani, hogy mennél több ellenséges erőt idevonva, a középben az áttörést annál könnyebben hajthassák végre.

A hadműveletek ezek következtében a francia jobb szárnyon indulnak meg.

Az 1-ső és 2-ik francia hadsereg Joffre terve értelmében, miután felvonulását teljesen befejezte, támadó előnyomulását augusztus 14-én kezdi meg, míg a többi hadsegeknél a második hadműveleti terv értelmében, a szükséges eltolások végrehajtására Joffre a parancsokat augusztus 14-ike és 16-ika között adja ki.

Német részről augusztus 14-én a francia előnyomulás kezdetén, a felvonulás teljesen még befejezve nem volt, sőt a 7-ik hadsereg nagy része a mühlhauseni ütközet következtében Elzász déli részében állott.

Az előnyomuló francia 2-ik, 1-ső és az elzászi hadsereg ennek következtében nagyobb ellenállásra nem talál annál is inkább, mert a német hadvezetőség terve még a Schlieffen-féle hadműveleti terv szellemében az volt, hogy a franciákat csapdába csalja. A 6-ik hadseregnek (lásd 35. sz. vázlatot)

ugyanis északkeleti irányban kellett volna a franciák elől visszavonulni a Saar folyó felé. A 7-ik hadseregnek pedig ezalatt Mühlhausennél, Gaede tábornokparancsnoksága alatt csak egy gyenge különítményt visszahagyva (lásd 1. sz. mellékletet) Saarburgnál és Saarburgtól délre kellett gyülekeznie. Ha azután a franciák a 6-ik hadsereget üldözték volna, úgy a 7-ik hadsereg Saarburg környékéről, az 5-ik hadsereg belső szárnya pedig Metzről a franciákat oldalba és hátba, a 6-ik hadsereg pedig Saargemünd felől arcba támadva, a francia haderő egy nagy részére megsemmisítő csapást mértek volna. Ily módon tehát itt egy megsemmisítő csatának, egy igazi Cannae-nak kellett volna létrejönnie, amely után az itt felszabaduló német erőket Belgiumba a német jobbszárnyra, a végső döntés kierőszakolására lehetett volna eltoítani.

A franciák az augusztus 14-én megkezdett előnyomulást a németek által óhajtott irányban — bár lassan és óvatosan, de folytatják, üldözve a visszavonuló 6-ik német hadsereget és augusztus 20-ig Mörchingen-Saarburg vonalát érik el. A német 6-ik hadsereg parancsnoka Rupprecht bajor trónörökös, akinek különben a 7-ik hadsereget is alárendelték, a franciák lassú, óvatos és módszeres előnyomulását látva, azt hitte, hogy a franciák nem komolyan támadnak és mindössze a német csapatokat akarják ezen a szárnyon lekötöni. Ezenkívül a hadsereg támadási vágytól eltelt, bajor csapatai nem tudták megérteni, hogy miért kell nekik visszavonulniok. Ezért Rupprecht, a legfelsőbb hadvezetőség beleegyezésével, abbahagyja a további visszavonulást és augusztus 20-án támadásba megy át.

Események

A támadás a legnagyobb sikerrel jár. A franciák kb. a francia-német határ mentén megkísérlik a megállást, de 21-én elvesztik a Vogesek gerincét Markirchtől nyugatra, 22-én pedig a Donon hágót, mire a franciák Nancyra és a La Mortagna vonalára mennek vissza.

A németek nyomon követik a franciákat, akik így elvesztik Lunéville-t, St. Dié-t és a Vogesek gerincét egész a Col du Bonhomme hágóig. Manonviller erőd, a franciák leg-erősebb záróerődje, a 42 cm-es lövegek tüzeinek hatása alatt augusztus 27-én szintén elesik.

Augusztus 22-én így a lotharingiai csata, vagy a hogy mások nevezik: a Saarburg-Mörchingen-i, vagy a saarbrückeni csata, a német fegyverek győzelmével fejeződik be. Kb. 200 löveg és 1200 fogoly a győztesek zsákmánya.

Miként azonban az aránylag nem nagy zsákmány is mutatja, a németek csak közönséges győzelmet arattak. Az

ellenség déli szárnyát nem sikerült megsemmisíteniök, mert az — bár nehezen — de mégis idejekorán kivonta magát a németek megsemmisítő csapásai alól, mert a német legfelsőbb hadvezetőség nem maradt hű eredeti tervéhez és gyenge volt elhatározásában.

Új bb tervek

Éppen így nem tart ki a német legfelsőbb hadvezetőség azon első terve mellett sem, hogy a Lotharingiában megvívott csata után, az itt felszabaduló erőket Belgiumba tolja át, hanem ehelyett Moltkéban az az új gondolat érlelődik meg, hogy a lotharingiai győzelmet kihasználja arra, hogy a 6-ik és 7-ik hadsereggel Toul és Epinal között áttörve, a francia hadseregek jobbszárnyát délről átkarolja.

A francia fővezér ezzel szemben a lotharingiai csatát nem folytatja, csapatait az erődök oltalma alatt védelemre utasítja. A védelem folytán feleslegessé váló erőket pedig a hadszínhely veszélyeztetett részeire, északra rendeli.

A második mülhausen-i ütközet

Joffre eme elhatározása következtében, felosztatja Pau tábornok hadseregét, az „elzászi hadsereget” is. Ez a hadsereg augusztus 14-én a francia 1-ső és 2-ik hadsereggel egyidejűleg Belfort-ból Mülhausen felé nyomult elő. Augusztus 17-én a második mülhausen-i ütközetben, miután, Gaede tbk. gyenge csapatait viasszaszorítja, Mülhausent megszállja, majd augusztus 19-én Gaede tábornok ellentámadását könnyen visszaveri. A lotharingiai csata után, amint már tudjuk, Joffre visszavonja és felosztatja az elzászi hadsereget is és helyette csupán a vogesi csapat és a belfort-i csoport maradnak a németekkel szemben vissza, mindkettő az 1-ső hadseregnek alárendelve.

Belgium megszállása.

(Lásd a 37., 38. és 39-ik számú vázlatot.)

A Gette-menti csata

A lotharingiai csata tartama alatt északon a német jobbszárnyon is megindulnak az események, amennyiben a német hadműveleti terv értelmében, a felvonulás befejezte után, augusztus 18-án, a német jobbszárny megkezdzi az előnyomulást.

Az előnyomuláshoz a német hadvezetőség az 1-ső hadsereget és a 2-ik lovashadtestet, a 2-ik hadsereg parancsnokságának rendelte alá és az így alakított csoport azt a feladatot kapta, hogy a Gette mögött felvonult belga hadsereget Antwerpentől elszorítva, egyelőre a Namur-Bruxelles-vonalat érje el.

A Maas-vonal átlépése, miután Huy záróerőd Lüttich sorsának hatása alatt, csekély ellentállás után, még augusztus 16-án megadta magát, ellenséges behatás nélkül történt.

Még ugyanez nap az 1-ső hadsereg Tirlemont-nál megtámadja erős jobbszárnnyal a belgák Gette-menti állását és miután azt északról túlszárnyalja, a belgák nehogy őket a németek főhadműveleti alapjuktól, Antwerpen-től elszorítsák, még idejében visszavonulnak és heves utóvédharc árán sikerül is nekik Antwerpen-t elérniök.

A német 1-ső hadsereg, miután egy hadtest (III., később a IX. is) kikülönítésével magát észak felé Antwerpen-nel szemben biztosította, jobbszárnnyával augusztus 20-án Belgium fővárosát, Bruxelles-t éri el, a 2-ik hadsereg pedig ugyanekkor a Wawre-Namur közötti területet. A 2-ik hadsereg baloldalának Namur felől való biztosítására Gallwitz tábornok parancsnoksága alatt egy ostromló hadsereget állítanak fel két hadtestből (gárdatartalékhadtest a 2-ik hadseregtől; XI. hadtest a 3-ik hadseregtől), továbbá két utászrezdéből, 1—1 zászlóalj 10 és 13 cm.-es ágyúból, 5 zászlóalj 21 cm.-es mozsárból, egy üteg 42 cm.-es tarackból és négy üteg 30,5 osztrák-magyar mozsárból. Az ostromló tűzéréség augusztus 21-én már meg is nyitja tűzét.

Bruxelles
megszállása

Bruxelles elérésével a német jobbszárny első feladatát megoldotta. Joffrenak a Masstricht-Basel vonalon gondolt első csatájának reménye szertefoszlott. A német hadseregek Belgium területét megszállva, a francia haderő oldalában állanak készen arra, hogy innen a franciákra halálos csapást mérjenek.

Az igaz ugyan, hogy a belga hadsereget nem sikerül Antwerpen-től elszorítani és hogy így a déli irányba támadni akaró német jobbszárny hátát ezek veszélyeztetik, de a belgák is el vannak szakítva a francia és angol hadseregtől és így a döntő csatában nem igen vehetnek részt.

A belga-francia határmentén vívott csaták.

(Lásd 39., 40., 41., 42., 43., 44., 45. és 46. sz. vázlatot).

A francia 3., 4., 5-ik és az angol hadseregek Joffre második hadműveleti terve szerint befejezik felvonulásukat (lásd előbb a felvonulásnál). A jobbszárnnyon az 1-ső és 2-ik francia hadsereg a lotharingiai csatában vereséget szenvedett ugyan, de meg nem semmisült, sőt feladatát oly értelemben teljesítette is, hogy tekintélyes ellenséges német erők támadását magára vonta és azokat most is lekötve tartja. Lüttich eleste és a németeknek a Maas-tól északra való előnyomulásával, Joffrenak a Basel-Masstricht vonalon vívandó nagy csatához fűzött

Helyzet és
tervek.
a) Franciák.

reménye összeomlott ugyan, de azt hiszi, hogy a francia 5-ik és angol hadseregek a Maas-tól északra előnyomuló német haderőket képesek lesznek feltartóztatni és így a 3-ik és 4-ik francia hadseregekkel Neufchâteau és Arlon-on át, északi irányban végrehajtandó áttörés tervéhez hű maradhat, annál is inkább, mert az áttörés sikerülte esetén, a Belgiumban előnyomuló német erők annál biztosabban megsemmisülnek, minél inkább eltávolodnak a Rajnától nyugati irányban. Az áttörés sikerében pedig lehet bízni és remélni, mert a felderítés eddigi adatai szerint, Neufchâteau és Metz között aránylag csak gyenge ellenséges erők állanak. (Lásd 39. sz. vázlatot).

Ennek a helyzetnek az alapján, *Joffre további hadműveleti terve*: (lásd 40. és 41. sz. vázlatot):

Áttörni a német arcvonalat a Mosel és Maas között, az elzászi hadsereg feloszlataása által is megerősítendő *3-ik és 4-ik francia hadsereggel*. Ebből a célból ezek a hadseregek Arlon-on és Neufchâteau-n át támadnak.

Az áttörés sikerének biztosítása végett az *1-ső és 2-ik francia hadsereg* az Elzászban és Lotharingiában levő és támadó német erőket, az *5-ik és angol hadsereg* pedig a Maas és Sambre-től északra előnyomuló német hadakat *leköti és ezek támadását visszautasítja*. Metz-el szemben a *lotharingiai hadseregeknek*, az északi szárnyat pedig D'Amade tábornok *területi hadseregének* kellett *biztosítania*.

A *belga hadseregnek* ezenkívül Antwerpen-ből való kitörése a Maas-tól északra előnyomuló német erőket hátbatámadva, ezeknek az erőknek a megsemmisítését teljessé kellett tennie.

b) Németek.

A *németek helyzetét* és eddigi felderítésük eredményét augusztus 20-án a 42. sz. vázlat tünteti fel.

A német hadvezetőség eredeti hadműveleti terve alapján tovább akarja folytatni a német támadó főerőknek augusztus 18-án megkezdett előnyomulását, míg a déli szárnyon harcoló 6-ik és 7-ik hadseregnek — amint már előbb említettük, — a támadást folytatva, a charmes-i horpadáson áttörve, az ellenséges haderő déli szárnyát kellett átkarolnia. (Lásd 43. sz. vázlatot.)

Események.

A hadműveleti tervek következtében, miután Joffre augusztus 20-án az előnyomulást elrendeli, a német-francia és belga-francia határ mentén nehéz és küzdelmes csaták zajlanak le augusztus 22—25-ike között.

Mindenekelőtt a német-francia határon, azaz a déli szárnyon tovább folyik a *lotharingiai csata*. Itt a német támadás azonban megakad. (Lásd előbb).

A középen, a belga-francia határ mentén a Mosel és és Maas között a francia 3-ik és 4-ik hadseregek, a német 5-ik és 4-ik hadsereggel ütköznek össze és vívnak egy nagy találkozó harcot. És pedig:

a francia 3-ik hadsereg és a német 5-ik hadsereg vívják egymással szemben a *longwy-i* vagy az *Othain-menti* csatát augusztus 22. és 25-én,

a francia és német hadseregek pedig a *neufchâteau-i* vagy a *Semois-menti* csatát augusztus 22—23-án.

A nyugati szárnyon, ugyancsak a belga-francia határ közelében pedig a német 1-ső, 2-ik és 3-ik hadseregek a francia 5-ik és az angol hadsereggel találkoznak össze. Így keletkezik:

német 3-ik hadsereg és az 5-ik francia hadsereg egy kis része (kb. három dandár) között a Maas-on való átkelés kierőszakolása közben a *dinant-i csata* augusztus 23-án;

a német 2-ik hadsereg és a francia 5. hadsereg zöme között a *charleroi-i* vagy a *namur-i* vagy a *Sambre menti csata* augusztus 22—23-án;

a német 1-ső hadsereg és az angol hadsereg pedig a *mons-i* csatában augusztus 23-án találkoznak össze s az angol hadsereg veresége után, augusztus 24-én, még a *Cambrai- Le Cateau-Landrecies* vonalban vívott ütközetet vívják.

Végül a belgáknak Antwerpen-ből való kitörése következtében keletkezik a *mecheln-i csata* és a *löwen-i lázadás* augusztus 25-én. (Lásd 44. sz. vázlatot.)

A belga és a francia határ mentén vívott összes csatákban a német fegyverek győznek. A német 5-ik és 4-ik hadsereg a francia 3-ik és 4-ik hadsereget a Maas-nak Verdun és Sedán közötti részére veti vissza és a franciáknak csak a hatalmas akadály mögött sikerül megállaniok.

A német 5-ik hadseregnek ugyan a hadművelleti terv értelmében kapott feladata, védelmi magatartást írt elő, mint a német kanyarodó szárny sarkpontjának. A francia 3-ik hadsereg előnyomulása következtében azonban, a német trónörökös hadserege abban a veszélyben forgott, hogy a francia 3-ik hadsereg északi irányba előnyomulva, a német 4-ik és 5-ik hadsereg közé beékeli magát és az összeköttetést megszakítja e két hadsereg között. A német trónörökös ezért délnyugati irányba támadásba megy át. Így keletkezik a *longwy-i csata*, mely a német fegyverek győzelmével ér véget, bár a Metz felől bevezetett átkarolást a franciák elhárítják, de ez csak az arcvonal többi részén alaposan megvert francia csapatok visszavonulását könnyítette meg a Maas vonalra.

1. A közép
küzdelmet

u) A longwy-i
csata augusztus
22 - 25 ig

b) Neufchâteau-i
csata augusztus
22—23-ig

A francia és német hadseregek között vívott *neufchâteau-i* csata a szétszaggatott, fedett és át nem tekinthető terep következtében, részletharcokból áll. Ezekben a harcokban a franciáknak rendben felfejlődniök nem sikerül, mert azon törekvésükből kifolyólag, hogy a németeket meglepjék, éjjeli meneteket hajtanak végre mozdulataik leplezése végett és emiatt a felderítést és biztosítást elhanyagolják. Így azután ahelyett, hogy ők lepnék meg a németeket, őket lepi meg a németek. Emellett nyugati szárnyukat a német VIII-ik hadtest át is karolja, úgyhogy súlyos veszteségek mellett kénytelenek a Maas-ra visszavonulni.

A longwy-i és neufchâteau-i csaták következtében Joffrre terve alapjaiban dől össze.

2. A német
jobbszárny
küzdelméi

A német jobbszárnyon a németek nemcsak számbeli túlsúlyban voltak (1-ső, 2-ik és 3-ik hadsereg, összesen 30 gyalog és 5 lovas hadosztály, szemben 21 gyalog és 4 lovas ellenséges hadosztállyal a D'Amade-féle területi hadsereget és a Namurben levő egy belga hadosztályt is beleszámítva.) hanem azonkívül az ellenfeleket teljesen meg is tévesztették, amennyiben a franciák a németeket sokkal hátrább és nem annyira nyugaton gondolták.

A francia 4-ik és 5-ik hadsereg között azonkívül egy nagy térköz volt, (lásd 45. sz. vázlatot) úgyhogy a 3-ik hadseregnek Givet-től délre való előnyomulása esetén, az 5-ik francia hadsereg visszavonulási vonala könnyen veszélyeztető volt, míg az 1-ső hadseregnek Bruxelles-től előbb délnyugati, majd déli irányba való előnyomulása az angol és 5-ik francia hadseregek nyugatról való átkarolását eredményezhette volna. Az ily módon keletkező kettős átkarolás nagyon könnyen valódi „Cannae“-et, azaz az 5-ik francia és az angol hadseregek teljes megsemmisítését eredményezhette volna.

A német legfelsőbb hadvezetőség azonban kiengedi kezéből a vezetést, amidőn augusztus 20-án este a következőket rendeli: „A Namur-tól nyugatra álló ellenség elleni támadást a 3-ik hadseregnek a Namur-Givet közötti Maas vonalra irányuló támadásával összhangba hozni a két hadsereg parancsnokság közti kölcsönös megegyezés dolga“

A 2-ik hadsereg parancsnokának Bülow vezéreztetésnek, ellentétben a 3-ik hadsereg parancsnokának véleményével, az a nézete, hogy a támadást a Sambre és a Maas között álló ellenséggel szemben, a 2-ik hadseregnek kell kezdenie, hogy az ellenséget hátra szorítva a „3-ik hadseregnek a Maason való átkelését lehetővé tegye,“ és a „Maas kapuit“ megnyissa

Az 1-ső hadseregparancsnokával szemben pedig, ki tovább is délnyugati irányban akar előnyomulni, féltve jobboldalát Maubeuge irányából, az a véleménye, hogy az 1-ső hadseregnek csatlakoznia kell a 2-ik hadsereg mozgulataihoz, úgyhogy Maubeuge északi és északkeleti arcvonálának ellenséges körülzárása mellett a 2-ik hadsereg támogatására a vártól nyugatra a harcba beavatkozassék". (Lásd 46. sz. vázlatot.)

Bülow az 1-ső hadsereg parancsnokának véleményét nem fogadja el és ez miután Bülownak alárendelték, kénytelen Bülow parancsai szerint eljárni. A 3-ik hadsereg parancsnokát pedig Bülow a saját felfogása értelmében befolyásolja.

Bülow még mielőtt a 3-ik hadseregparancsnok a Maas-vonal ellen a támadást megkezdhetné, már augusztus 22-én *Charleroi* mindkét oldalán támad és a *Sambre-on* átkel. Következő nap pedig *Namurtól* délre a francia 5-ik hadsereg zömét megverve, déli irányba veti vissza.

a) A namuri
csata augusztus
22-23-ig

A 3-ik német hadsereg csak augusztus 23-án kezdi a támadást a francia 5-ik hadsereg keleti szárnyát biztosító kb. három dandárnyi ellenség ellen *Dinant*-nál. A támadás azonban csak nehezen jut előre és csak augusztus 24-én, midőn az 5-ik francia hadsereg visszavonul, jut át a tulsó partra. Miután a 3-ik hadsereg parancsnoka nem értett egyet a támadás irányában Bülow-val, a legfelsőbb hadvezetőséghez fordult, hogy Givet-től délre támadhasson és hogy így a francia 5-ik hadsereg visszavonulási útját elvágghassa (lásd 45. és 46. sz. vázlatot): A legfelsőbb hadvezetőség hadiszállása a hadseregparancsnokságoktól igen nagy távolságra Coblenzben volt. A drótnélküli távirón a beleegyező válasz így csak későn, augusztus 23-án délben érkezik meg. A 3-ik hadsereg bár rögtön útba indít egy hadosztályt, hogy ez Givettől délre támadjon, ez a hadosztály hadihidanyag hiányában nem tud idejekorán átkelni a Maas tulsó partjára. Az 5-ik hadsereg tehát minden nehézség nélkül délnyugati irányba Guise és *St.-Quentin* közötti terület felé vonulhat vissza. A *charleroi*-i, vagy a *namur*-i csata így a német legfelsőbb hadvezetés hibája miatt tehát, csak közönséges győzelemként végződött.

b) A *dinanti* csata
augusztus 23-án

A legszélső német jobbszárnyon viszont, mert Bülow saját hadserege érdekében az 1-ső hadsereget a 2-ik hadsereghoz közelebb vonja, a német 1-ső hadsereg támadása csak arcban találja *Mons*-nál augusztus 23-án az angol hadsereget a *Canal du Centre* mentén. Bár a legnagyobb eréllyel keresztülvitt arctámadás nagy veszteségekkel veti vissza az angolokat, de mint a 2-ik hadsereg az 5-ik francia hadsereget, úgy az angolokat sem semmisíti meg az 1-ső

c) A *monsi* csata

d) A Le cateau-i
csata

hadsereg. Sőt már augusztus 25-én az angolok *Cambrai-Le Cateau-Landrecies* vonalában újabb ellenállást kísérelnek meg, az igaz, hogy sikertelenül, mert az 1-ső német hadsereg csapatainak feltartóztatását nem ismerő arctámadása újból hallatlan eréllyel seprí el őket az útból és veti vissza Párizs felé.

e) A Tournai-i
ütközet aug.
23–24-ig

Az 1-ső hadsereg jobbszárnyán előnyomuló 2-ik lovas hadtest ezen harcok alatt *Tournai*-nál D'Amade tábornok két területi hadosztályát szórja szét augusztus 23. és 24-én.

Maubeuge
körülzárása.
Lamur. Longwy.
Montmédy eleste

A német jobbszárny előnyomulása következtében Maubeuge várát a VII. hadtest egy vegyesdandárával megerősített VII. tartalék hadtest zárja körül. Amíg tehát itt Maubeuge várának ostroma, éppúgy mint Antwerpen-é erővesztéseket jelent a német jobbszárny részéről, addig Namur már augusztus 24-én, Longwy pedig augusztus 25-én elesik, míg Montmédy minden ellentállás nélkül esik a németek kezei közé augusztus 29-én. A Namurban volt 4-ik belga hadosztálynak, miután a vár délnyugati és déli irányból nem volt körülzárva, sikerül természetesen déli irányba visszavonulni, még augusztus 23-án és később Antwerpen-be eljutni.

A mechelni
csata és a
Löweni lázadás
augusztus 23.

A szorongatott francia és angol hadsereg tehermentesítésére a belga hadsereg augusztus 25-én *Mecheln*-en át, egy nagy kitörést kísérel meg. Ugyanekkor *Löwen* belga város polgársága fegyvert ragad, hogy a Beseler hadseregszertartó hátba támadja. Beseler azonban mindkét támadást megghiúsítja. *Löwen* polgársága pedig a lázadás leverése után szigorú megtorlásban részesül.

Általános helyzet augusztus 25-én, a német-francia-belga határmentén megvívott csaták után.

Joffre hadműveletiterve teljesen megbukott. Kivihetetlen. Az összes hadseregek megverve visszavonulóban. Új hadműveleti tervet kell készítenie.

A német hadműveletiterv a megvalósulás útján van, de még döntés nem történt. A francia hadseregek bár nagy vereségeket szenvedtek, de a saját természetes visszavonulási vonalaikon hátrálnak. A németek eddig még csak közönséges győzelmeket arattak.

Gyors döntésre pedig igen nagy szükség van, mert az oroszok hatalmas hadseregeikkel Kelet-Poroszország ellen már augusztus 17-én, Ausztria és Magyarország ellen pedig augusztus 20-án megkezdették hadműveleteiket. Kelet-Poroszországban már kelet felől egy orosz hadsereg német területen

nyomul elő és dél felől is egy másik orosz hadsereg előnyomulóban. Kelet-Galicia keleti határán pedig több orosz hadsereg átlépte a határt.

Nagy kérdés, hogy vajon elégséges-e a döntés kivívására a keleten visszahagyott csekély haderő?

Az erők közötti arány pedig nyugaton is éppen a német főtámadó csoport hátrányára változik. Míg a franciák és angolok úgy emberben, mint hadianyagban veszteségeiket pótolni tudják és gazdag vasúti hálózat segíti elő a hadműveleteket, az erők eltolását a veszélyeztetett szárnyakra és könnyíti meg a hadsereg ellátását, addig a németeknél úgy a harcok, mint a nagy menetteljesítmények éppen a német jobbszárny erejét nagyon is csökkentik. A várak: Antwerpen, Maubeuge, Givet ostroma a németek erejét szintén erősen fogyasztják.

Pótlás és utánszállítás is igen nehéz, mert a hadsereg utánszállítási vonalai mindjobban és jobban növekednek és a belga vasutak csak kis távolságon belül használhatók és különben is csak két vasútjöhét tekintetbe: egy vonal Belgiumban, egy vonal pedig Luxemburgon át. (Lüttich-Löwen és Luxemburg-Libramont.)

Hadműveleti tervek augusztus 25-ike után.

(Lásd 47., 48. és 49. sz. vázlatot.)

Joffre generalissimus augusztus 25-én elhatározza, hogy a 3., 4., 5-ik és angol hadsereget Verdun-Vouziers-Aisne-Guignicourt-Laon-La Fère-St. Quentin-Bray sur Somme-vonalra vissza fogja vonni, hogy azután ezen vonalból a 4—5-ik, továbbá az angol hadsereggel és Maunoury tábornok parancsnoksága alatt egy újonnan felállítandó hadsereggel támadásba menjen át.

Franciák

A főtámadást Maunoury tábornoknak kellett volna végrehajtani Arras-Cambrai irányba, tehát a déli irányba előnyomuló németek oldalába.

A támadást arcbán a 4—5-ik és az angol hadseregek vitték volna keresztül. Az 5-ik hadsereg zömét az Oisetől nyugatra kellett készenlétbe tartani, hogy a nyugati szárnyon megindítandó támadás minél erősebb legyen.

Maunoury tábornok támadó csoportját a keleti szárnyról és az ország belsejéből ide vont erőkből alakították és szeptember 2-ig támadásra készen kellett lenni.

A keleti szárnyon az 1-ső és 2-ik hadseregnek a szemben álló ellenséges erőket le kellett kötni, míg a nyugati szárnyat

Sordet lovas hadteste és D'Amade tábornok területi hadosztályokból álló hadseregcsoportja biztosította.

A főtámadó csoport felvonulásához szükséges idő megszerzése végett az egyes hadseregeknek úgy kellett visszavonulni, hogy az ellenség utánnyomulása minél jobban meglassíttassék, az elérendő Vonziers-Bray-Sur Somme vonalat pedig, ahonnan a támadásnak megkellett indulni, szívósan kellett tartani.

Indokolás

Az eddigi sikertelenség oka a német jobbszárny nagy eréllyel végrehajtott átkaroló támadása. A döntő hely a nyugati szárny. Ide igyekszik tehát Joffre és hogy a német átkarolás elől kivonja magát, a német nyugati szárny ellen akar támadást indítani.

Maunoury támadó hadseregcsoportja azonban gyenge. Nagyon is kérdéses, hogy sikert tud-e majd felmutatni?

A támadás kiinduló helye igen közel van, az ellenséghez. Az ellenség erélyes előnyomulása esetén az erők eltolásához a nyugati szárnyra nem lesz idő, bár tekintettel a nagy távolságra, melyet az ellenség egyhuzamban és folytonosan harcolva megtett, lehet arra számítani, hogy az utánpótlási vonalak rendbehozatala végett éppúgy mint az orosz-japán háborúban is minden nagy csata után történt, hadműveleti szünet következik be. Ez esetben pedig azon nagy erkölcsi és politikai hátrány hatásával sem kell számolni, mely további terület feladással járna együtt.

Németek

A német legfelsőbb hadvezetőség augusztus 25-én Namur eleste következtében szabaddá váló két hadtestet (gárdatartalék és XI.) és 8-ik lovashadosztályt Kelet-Poroszországba rendeli.

Ezenkívül szándéka volt még úgy a középről, mint a bal-szárnyról szintén két-két hadtestet keletre rendelni. Ezt a szándékát később elejtette ugyan, de következménye volt, hogy egy hadtesttel (V.) az 5-ik hadsereg ideiglenesen meggyengült, mert ezt a hadtestet a hadseregarancsnokságnak Diedenhofenre, hátra kellett küldeni.

A nyugati hadszínhelyen az 1—5-ik hadsereggel a visszavonuló ellenséget üldözni akarta. Az augusztus 27-én kiadott intézkedés szerint (lásd 49. sz. vázlatot), az 1-ső hadseregnek az Oistól nyugatra, a 2-ik hadseregnek Párizsra, a 3-nak Château Thierryre, a 4-nek Epernayre, az 5-nek Verdun körülfárása mellett, Vitry le Françoisra kellett előnyomulnia.

A 6-ik és 7-ik hadseregnek a támadást Nancy-Epinal vonalra tovább kellett folytatnia.

A német hadvezetőség tévesen ítéli meg a helyzetet. Egyes hadseregpáncsnokok túlzott győzelmi jelentéseket küldenek úgyhogy a legfelsőbb hadvezetőség Tappen szerint azon a nézeten volt, hogy a döntés a nyugati hadszínhelyen már megtörtént. (Lásd Tappen, „Bis zur Marne“.)

Valószínű azonban, hogy ezenkívül még a Kelet-Poroszországiért való túlzott félelem is hozzájárult ahhoz, hogy két hadtestet és egy lovashadosztályt Kelet-Poroszországba küldtek, bár a 8-ik hadsereg több ízben jelentette, hogy ezen hadtestekre nincs szüksége.

A két hadtestnek elvonása 2-ik és 3-ik hadseregtől igen nagy hátrányt jelentett, mert a főtámadó csoportot gyengítette, amely pedig már eredetileg is gyenge volt. A 6-ik és 7-ik hadseregtől erőik elvonása esetén, a 6-ik és 7-ik hadseregnek abba kellett volna hagyni a támadást a Mosel vonalra.

re a feladatra ügyis gyengék voltak. Tisztán védelmi feladatra pedig erősek. Előnyösebb lett volna tehát innen vonni el a két hadtestet.

A jobbszárny hadseregek délnyugati irányba való támadó előnyomulása igen hatásos, mert az 5-ik és az angol hadseregek a többi francia hadseregtől való elszakítását és teljes megsemmisítését vonhatja maga után. Ezenkívül a Maas vonalon kezdő ellenség oldalát és visszavonulási vonalait még jobban veszélyezteti, mintha egyenesen déli irányba nyomulna. Különösen hatásos a 3-ik hadsereg előnyomulási iránya, mely az 5-ik francia hadsereg hátába vezet.

A 6-ik és 7-ik hadsereg feladata, hogy a támadást a Mosel-vonal várai ellen folytassák, igen nehéz és időtrábló. Ehhez a feladathoz a 6-ik és 7-ik hadsereg gyenge. Sikerre tehát kevés a remény. Ezenkívül az eredeti hadműveleti terv szerint, rögtön a lotharingiai csata után a főtámadó csoporthoz kellett volna a hadseregek erejének nagyrésztét eltolni. Ezt akkor nem tették, mert a lotharingiai csata után kiméletlenül folytatni akarták. Az ellenség azonban csakhamar megáll és a Mosel-vonal erődeire támaszkodva, heves ellentállást fejt ki. A 6-ik hadseregpáncsnok azon hitben van, hogy a belga várakhoz hasonlóan a Mosel menti erődtések is kártyavárként fognak összedülni. Ez esetben pedig az ellenséges hadseregeket délről is át lehet karolni.

A kettős átkaroláshoz azonban a német haderő legfeljebb csak akkor lenne elegendő, ha az északi szárnyakon a döntés már valójában megtörtént volna és ha a Mosel

várak a németek támadását nem tartóztatnák fel. Mindkét feltevés azonban hamis alapon nyugszik. Északon az ellenség még döntőleg nincs megverve, hanem csak viaszorítva. A döntés az északi szárnyon még csak érik. Ehhez a döntéshez a németeknek minél erősebbnek kell lenniök. Miután pedig a legfelsőbb hadvezetőségnek tartalékai nincsenek és miután azt a hat póthadosztályt, mivel rendelkezett már a lotharingiai csata előtt, a déli szárnyon vetette be, erőket a nyugati szárnyra, Joffre-hoz hasonlóan, — csak Elzászból és Lotharingiából vihet. Erre annál is inkább szükség volna, mert az ellenség az eddigi eseményekből már felismerhette, és fel is ismerte, hogy a döntés nyugaton érik. A német legfelsőbb hadvezetőség azonban abban a hitben volt, hogy a döntés a francia-belga határ mentén már megtörtént és így a főtámadó csoportot nemcsak hogy megerősíteni nem kell, hanem azt gyengíteni is lehet.

Ha pedig a döntés északon már megtörtént, úgy a francia déli szárny helyzete igen válságos. Hosszú ideig már nem állhat ellen. Így tehát nagy ellenállásra nem kell számítani. A déli szárnyon való előnyomulással pedig a Schlieffen-féle tervet még határozottabbá lehet tenni. Ezért a legfelsőbb hadvezetőség Schlieffen hadművelleti tervét tovább építi és a 6-ik és 7-ik hadsereget a Mosel-vonal elleni támadásban tovább is meghagyja.

A német hadvezetőség tehát tulajdonkép augusztus 27-én már az üldözésre intézkedik és a jobbszárny hadseregeket délnyugati irányba való előnyomulásra utasítja, hogy így módon a visszavonuló 5-ik és az angol hadsereget a többi francia erőktől elszakítsa és megsemmisítse, a hadműveletek további folyamán pedig a Mosel-Maas-vonalon álló erőket Párizstól el, a svájci határra szorítsa.

Látjuk tehát, hogy a legfelsőbb német hadvezetőség még jobban eltért Schlieffen hadművelleti tervétől. Áminek oka, hogy tévesen ítéli meg a helyzetet. A téves helyzet megítélésnek oka, hogy a legfelsőbb hadvezetőség, távol a küzdő hadseregektől, Coblenzben van és így főképp a hadseregarancsnokok túlzott jelentéseire támaszkodik és igaznak veszi a „döntő győzelmeket“, amiket a hadseregarancsnokok jelentenek, bár a foglyok csekély száma és az eddigi zsákmány kis mennyisége gondolkozóvá kellett volna hogy tegyék a legfelsőbb hadvezetőséget.

Ami egyébként a jobbszárny hadseregek előnyomulásának elrendelését illeti, úgy a legfelsőbb hadvezetőség még hű Schlieffen gondolatához. Schlieffen ugyanis Párizs mindké-

oldalán akart előnyomulni. A német legfelsőbb hadvezetőség augusztus 27-én még ezen szellemben intézkedik, amidőn az 1-ső hadsereg menetcéllal Párizstól nyugatra a Szajna alsó folyását, a 2-ik hadsereg pedig magát Párizst kapja.

A hadműveletek lefolyása.

(Lásd a 49., 50. és 51. sz. vázlatot.)

Joffre hadművelési terve értelmében, az 5-ik francia hadsereg visszavonulása alatt az Oise-t elérve, St. Quentin környékén megáll. A német 2-ik hadsereg nyomon követi. A német 1-ső hadsereg az augusztus 26-iki cambrai-le cateau-i csata után délnyugati irányban tovább folytatja az előnyomulást.

A st. quentin-
guise-i csata
aug. 29–30-ig

Joffre ennek következtében augusztus 27-én elhatározza, hogy balszárnyával az előnyomuló németek ellen ellentámadásba megy át. És ezen szándéka mellett kitart, bár French a támadásnál való közreműködést kereken visszautasítja és bár Maunoury hadserege még felvonulás közben van s csak a csapatok jelentéktelen része érkezett még meg Amiens-hez, úgyhogy így a támadás feladata tulajdonképp egyedül az 5-ik hadseregére hárul.

Miután a németek 2-ik hadserege már augusztus 29-én át megy támadásba s Joffre intézkedése következtében a francia 5-ik hadsereg is támad, keletkezik a st. quentin-guise-i csata, melyben az 5-ik francia hadsereggel szemben, a német 2-ik hadsereg támadását az 1-ső német hadsereg 1-ső hadosztálya is támogatja. Még mielőtt azonban a végleges döntés bekövetkezne, Lanrezac elrendeli augusztus 30-án a visszavonulást és így hadseregének még idejekorán biztosítja a déli irányba vezető visszavonulás útját.

A német 1-ső hadsereg előnyomulását a Somme felé folytatva, augusztus 28-án Péronne környékén Maunoury tábornok előnyomuló csapatainak támadását veri vissza. Következő nap pedig Péronne és Amiens között végrehajtott erélyes támadása következtében, az ellenség Párizs felé menekül.

A Péronne
környékén és
Péronne
Amiens között
vivott ütközetek

Az 1-ső hadsereg parancsnoka ezután elhatározza, hogy a 2-ik hadsereg győzelmét kihasználva, Compiègne felé, délkeleti irányba nyomul elő, hogy így úgy az angolokat, mint az 5-ik francia hadsereget Párizstól elszorítsa.

A német 3-ik hadsereg folytonosan francia utóvédekkel harcolva és a lakosság francitireur harcával nyugtalanítva, igen óvatosan nyomul előre

A német
3-ik hadsereg
előnyomulása

Körülbelül Mezières-el egymagasságba érve augusztus 27-én mindkét szomszéd hadsereg a 3-ik hadseregtől támogatást kért. A 2-ik hadsereg kéri ezt a francia 5-ik hadsereggel, míg a 4-ik hadsereg a francia 4-ik hadsereggel szemben. A német 4-ik hadsereg augusztus 28-án ismételt segélykérése után, a 3-ik hadsereg parancsnoka, a 4-ik hadsereg segítségére siet és déli irányba nyomul elő. Emiatt augusztus 29-én a St. Quentin-nél küzdő 2-ik hadsereg megismételt segélykérésének már nem tud eleget tenni, annál is inkább, mert a 4-ik hadsereg arcvonala elől a franciák visszavonulását megkezdették és így a 4-ik hadseregnek egy újabb kérésére elhatározza, hogy Rethel felé, tehát déli irányba nyomul elő és hogy ily módon az eddig a Maas-vonalon álló ellenségnek a nyugati irányba való visszavonulását lehetetlenné tegye.

A Maas-menti
csata augusztus
25-31-ig

A 4-ik és 5-ik hadsereg a Semois és Othain menti csaták után, a Maas mentén igen erős ellenállásra találnek és bár már augusztus 27-én Donchery-nél a 4-ik hadsereg egyrésze kierőszakolja az átkelést a Maason, de előre jutni nem tud. Végre, midőn a 4-ik német hadsereg parancsnokánál ismételt segélykérésére a német 3-ik hadsereg déli irányba kanyarodik s ezen hadsereg nyomása alatt, a franciák augusztus 29-én megkezdik a visszavonulást, tud csak átkelni a Maas-on a 4-ik hadsereg.

A német 5-ik hadsereg előtti Maas-vonalra az északról való nyomás, természetesen csak később érezteti hatását és így az 5-ik hadsereg csak augusztus 31-én tud átkelni Dun-nél a Maas-on, amidőn a német 3-ik hadsereg már az Aisnet éri el.

Helyzet augusztus 30-án és további tervek.

(Lásd az 51., 52., 53. és 54. számú vázlatot.)

Helyzet

Mindkét fél helyzetét augusztus 30-án a 51. sz. vázlat mutatja.

Amint az eseményekből láthatjuk, St. Quentin és Guise-nál (lásd 49. és 50. sz. vázlatot) a Joffre által nyújtott kedvező alkalmat nem használják ki a németek és nem semmisítik meg a magára hagyott 5-ik francia hadsereget. Így tehát itt is ugyanaz történik, ami a Sambrenál; Lanrezac még idejekorán visszavonul, mielőtt a visszavonulás útját elzárták előtte. Pedig az esetben, ha a német 3-ik hadsereg nem hallgat a 4-ik német hadsereg segélykérésére, hanem hadseregével az elrendelt délnyugati irányban nyomul tovább is elő, úgy az 5-ik francia hadsereg aligha tud már visszavonulni, különösen, ha Bülow

a támadással még egy napot vár, mert így az 1-ső hadsereg is, miután Maunoury hadseregének támadását Péronne és Amiens között visszaverte, szintén bekanyarodhatik délkeleti irányba. Ehhez azonban az kellett volna, hogy a legfelsőbb német hadvezetőség még idejekorán közbelépjen és egységesen irányítsa az 1-ső, 2-ik és 3-ik hadsereg hadműveleteit. Ez azonban elmarad.

Azonban még mindig meg van az eshetőség és a remény, hogy a délfele visszavonuló angol és 5-ik hadsereget, továbbá a Maas mentén makacsul küzdő francia hadseregeket Párizstól délkeleti irányba lehet elszorítani.

Ennek következtében a német legfelsőbb hadvezetőség augusztus 30-án helyben hagyja az 1-ső és 2-ik hadseregnek az eddigi menetiránytól való eltérését, sőt a 2-ik hadsereget is délkeleti irányba rendeli.

A németek terve
(lásd 50. és 52.
sz. vázlatot)

További szándék tehát az ellenséget tovább üldözni. Az ellenséges balszárnyat a visszavonulás lehetőségétől elvágni és a Maas-vonalon küzdő ellenséget délkeleti irányba elszorítani, hogy így a Moselen át Toul és Epinal között az út a 6. és 7-ik hadsereg számára megnyíljon. Ehhez az 1-ső hadsereg „a 2-ik hadsereg sikerének kiaknázása végett, Laon-La Fere felé” bekanyarodik.

A 2., 3. és 4-ik német hadseregek déli irányba támadva, a Maas-vonalon makacsul küzdő ellenséget igyekeznek délkeleti irányba vissza- és Párizstól elszorítani, míg a 6. és 7-ik hadseregek Toul és Epinal között a támadást folytatják.

Miután Joffre terve a st. quentin-guise-i csata és a Maunoury hadsereg sikertelen támadása következtében, újból összeomlott, a párizsi kormánnyal vívott nehéz küzdelmek után elhatározza, hogy hadseregeit visszavonja a Szajna mögé (lásd 54. sz. vázlatot) és Toul közé, sőt ha szükséges, úgy feladja Párizst és Verdunt is.

Joffre terve.
(Lásd 54. sz.
vázlatot)

Az ellenségtől távol azután újra rendezi hadseregeit, a veszteségeket pótolja és azután majd ha lehet, újból támadásba megy át.

Elhatározása alapján szeptember 1-ei intézkedése szerint, az angol és 5-ik francia hadsereget a Szajna és az Aube déli partjára rendeli, a 4-ik hadseregből alakított Foch hadsereget (9.) és a 4-ik hadsereget Vitry le François-Arcis sur Aube, a 3-ik hadsereget pedig Bar le Duc környékére, a 6-ik hadsereget Párizs északkeleti erőd övébe vonja vissza és alárendeli Galliéni tábornoknak, Párizs katonai kormányzójának.

Ezenkívül a hadseregek újjászervezésére és átcsoportosítására is fontos rendelkezéseket ad ki. Így 33 tábornokot,

köztük a 3. és 5-ik hadsereg parancsnokát, — menti fel a parancsnokság alól.

A 4. és 5-ik hadsereg között keletkezett igen veszedelmes hézag betöltésére alakítja a 4-ik hadseregtől elvont csapatokból a 9-ik hadsereget Foch tábornok parancsnoksága alatt. A 6-ik hadsereget a 3-ik hadseregből kivont csapatokkal megerősíti. A 3. és 4-ik hadseregnek pedig megígéri a XV. és XXI-ik hadtestekkel való megerősítését. Joffrenak ez az elhatározása a helyzet kellő felismerésén alapult. Közel az ellenséghez folytonos harcok közben, a hadműveleti szabadságot nem tudta visszaszerezni. Ehhez idő és szabad tér kellett. Ezért akar annyira hátramenni.

Ha azután a haderők balszárnyát az ellenség átkaroló támadása alól kivonta és ha pótlásokkal csapatait megerősítette és az eddigi veszteségeket kiegyenlítette s a szükséges pihenővel a csapatok úgy testileg, mint lelkileg új erőhöz jutottak, akkor a 3., 4. és 5-ik hadseregekkel újra támadásba akart átmenni, amely támadáshoz az angoloknak és Párizs összes mozgócsapatainak csatlakoznia kellett.

Események.

(Lásd 50. és 53-ik számú vázlatot.)

Események
szeptember 2-án

A német első hadsereg parancsnokának az a szándéka, hogy az angol hadsereg elől a déli irányba vezető visszavonulási utat elállja, nem sikerült. Az angolok még idejekorán visszavonulnak. Szeptember 2-án az első hadsereg jobbszárnya Senlisnél és Creil-nél Mauonoury hadseregéhez tartozó gyenge francia csapatokkal harcol, amelyek Párizs felé vonultak vissza. Az első hadsereg Párizs felől esetleg fenyegető veszedelemmel magát kellőképpen biztosítva, délkeleti irányba nyomul tovább elő, hogy a második hadsereg által megvert és délirányba menekülő 5-ik francia hadsereg visszavonulását elvágja és azt délkelet irányba szorítsa el. Ennek az elhatározásnak következtében az 1-ső hadsereg már szeptember 2-án Château Thierry-nél átlépi a Marnet és így balszárnyával a 2-ik hadsereg elé kerül. A többi német hadsereg erős és folytonos utóvédharcok között követi a visszavonuló francia hadseregeket, melyek közül, különösen a 3. és 4-ik francia hadsereg csak kellenlenül és vonakodva engedelmeskedik Joffre parancsainak. Ezért itt az előnyomulás lassú.

A szeptember 2-iki helyzet az 53. sz. vázlatból látható.

E napon különben a harc tér körletébe kerülő Párizsból, a francia kormány Bordeauxba költözik.

A német legfelsőbb hadvezetőség szept. 2-án már a francia visszavonulásból megállapítja, hogy a franciák csapatokat tolnak el Párizs felé. Megmarad azonban továbbra is aug. 30-iki szándékánál. Csak a jobb oldalának biztosítása végett elrendeli, hogy az 1-ső hadsereg lépcsőben hátrafelé kövesse a 2-ik hadsereget és a haderők jobb oldalát biztosítsa.

A németek
tervének
módosítása

A legfelsőbb hadvezetőség erre vonatkozó parancsát a hadseregek 3-án reggel kapják meg.

Események
szept 3 an.

Az 1-ső hadsereg parancsnoka a Párizs felől fenyegető veszélyt nem becsülve nagyra, az 5-ik francia hadsereg visszavonulási útját továbbra is elakarja vágni s ezért nem teljesíti a parancsot, nem áll meg, hogy lépcsőbe hátra a 2-ik hadsereg mögé kerüljön, hanem tovább folytatja az előnyomulást és Párizsszal szemben mindössze egy hadtestet és egy lovas hadosztályt hagy vissza a Marne-től északra.

A többi hadseregek is folytatva az előnyomulást szeptember 4-ig az 50. számú vázlatban feltüntetett vonalat érik el

A marnei csata.

(Lásd 50., 55., 56., 57., 58., 59., 60. és 61. sz. vázlatot.)

A 50. sz. vázlatban feltüntetett helyzetben, a német hadseregek háta mögött a nagy és dicső győzelmek egész légioja sorakozott. A döntés azonban még mindig nem történt meg. Az egyes hadseregparancsnokok jelentései a „döntő győzelmekről“, az ellenség „menekülésszerű“ visszavonulásáról, túlzottaknak bizonyultak. A német hadseregek emellett megis gyengültek. Augusztus 18-tól pihenő nélkül egyhuzamban, — az ütközetnapokat is beleszámítva, — a jobbszárny hadseregek 23—26 km-t, míg a fordulóponton lévő hadseregek 14—16 km-t mentek naponta. (Hadseregek előnyomulásánál a napi 15 km. is igen jó és gyors előrehaladás.) Ezek a nagymenetek természetesen nagy menetveszteségekkel is jártak, amit fokozott még az is, hogy 1914 augusztusában igen nagy forróság uralkodott. A menetveszteségekhez hozzájárult a csaták véres vesztesége is. Pótlás pedig nem történt, úgyhogy szeptember 4-én este a német hadseregek állománya már csak kb. fele volt az eredeti hadiállomálynak. A hadseregek erejét ezenkívül még csökkentette az is, hogy Antwerpen és Maubeuge ostromára vissza kellett hagyni több mint három hadtestet. Még szerencse, hogy a többi vár elesett. (Les Ayvelles, miután a parancsnok öngyilkos lett és a várat a franciák maguk felrobbantották, a várórség pedig visszavonult, augusztus 25-én került a németek keze közé. Augusztus 26-án Longwy adta meg

Helyzet:
a) németek.

magát, miután az utolsó töltényt is ellőtték a körülzáró németekre. Montmédy pedig aug. 29-én esett el. Hirsont a franciák szintén maguk robbantották fel, amikor már a német csapatok előnyomultak. Givet aug. 31-én esett el.)

A hadseregek erejét fogyasztotta még az is, hogy az ellenséges országban, a nagyon is megnövekedett hadtápvonal őrizetére és védelmére szintén tekintélyes erőket kellett visszahagyni s mindehhez járult még, hogy Moltke két hadtestet a német jobbszárnyról az orosz hadszínhelyre tolt el és azt a hat póthadosztályt is, melyet eredetileg a német jobbszárnny megerősítésére szánt, a Toul és Epinal előtt harcoló 6-ik hadsereg megerősítésére dobta harcha.

Emellett a hadászati helyzet sem kedvező. A német jobbszárnny hadseregei aug. 30-tól kezdve déli, majd délkeleti irányba kanyarodnak be és jobb oldalukban hagyják Párizst. A német jobbszárnny már nem volt oly erős, hogy Párizs ellen és Párizstól nyugatra is előnyomulhasson. A francia nyugati szárny ennek következtében szabaddá vált. Megszabadult az eddig félelmetes és a minden bajt hozó német átkarolástól. Sőt épp ellenkezőleg! A német hadseregek délkeleti irányba előnyomulva Párizs és Verdun közé ékelődtek be, úgyhogy Párizs és Verdun felől a németeket lehet átkarolólag támadni. Könnyen lehetséges tehát, hogy az átkarolókból átkaroltak lesznek. (Lásd 58. sz. vázlatot.)

b) Franciák.

A németekkel ellentétben sok súlyos vereség után, a franciák visszavonulásban vannak. A hadseregek hangulata igen nyomott. Jellemző a hadseregek hangulatára, hogy augusztus 29-én az egyik angol hadtestparancsnok úgy nyilatkozott, hogy „most már nem marad más hátra, mint a csapatokat behajózni és hazaszállítani.“ Augusztus 30-án pedig French marsall Lord Kitchener hadügyminiszternek a következőket írja: „Nem állíthatom, hogy a franciaországi hadjárat további folyását reményteljesnek látom.“

Joffre azonban még mindig reménykedik. Franciaország és Anglia vezető államférfiainak minden reménye az oroszban van s elhatározzák, hogy a végsőkéig kitartanak és ezekben a válságos órákban, szeptember 4-én aláírják a londoni egyezményt, amelyben az entente államok kölcsönösen kötelezik magukat, hogy külön békét nem kötnek.

Joffrenak közben sikerül szeptember 1-ei tervének első részét megvalósítani és az ellenségtől elválni. Így bár a francia hadseregek még mindig visszavonulóban vannak és nem érték el az 54. sz. vázlatban feltüntetett helyzetet, de Joffre már szabadon rendelkezhetik az egyes hadseregekkel ismét

anélkül, hogy az ellenség ebben megakadályozná. Egyedül az 5-ik hadsereg az, mely nehezen tud szabadulni az üldöző 1-ső hadseregtől. Cselekvési szabadságát Joffre visszanyerte ismét.

Emellett a csapatok veszteségeit is sikerült Joffrenak pótolnia és azokat a teljes hadiállományra kiegészítenie.

A hadászati helyzet is kedvezően változott azért, hogy a 3-ik és 4-ik francia hadsereg csak vonakodva engedelmeskedett Joffre parancsának és hogy így a 3-ik hadsereg jobb szárnya még mindig Verdunre támaszkodik, (lásd 54. sz. vázlatot) továbbá, hogy a 6-ik és az angol hadseregnek sikerült Párizst elérni. Ezek következtében a Párizs és Verdun között előnyomuló németeket oldalba lehet támadni.

Gallieni tábornok, Párizs katonai kormányzója, felismeri a németeknek ezt a kedvezőtlen és a franciáknak kedvező hadászati helyzetét és figyelmezteti Joffret arra, hogy érkezett az időpont, amikor ellentámadásba lehet átmenni.

Joffre is látja ezt, bár a kedvező helyzetet hátrányosan befolyásolja, hogy sem Párizsnál, sem Verdunnál nem áll elegendő erő rendelkezésre, amivel az ellenség oldalába és hátába hatásos támadást lehetne végrehajtani. A 6-ik hadsereg Párizsnál ehhez gyenge, Verdunnál pedig tartalékok nincsenek.

Ily körülmények között határozza el Joffre szeptember 4-én este, hogy a további visszavonulást beszünteti és hogy a Párizs és Verdun között előnyomuló német haderőket két oldalról átkarólólag megtámadja. (Lásd 57. és 58. számú vázlatot.) Az egyes hadseregeknek a támadáshoz való készenléthehelyezése szeptember 5-én kellett hogy megtörténjen, míg a támadás kezdetét szeptember 6-ára tervezték.

A kiadott intézkedés szerint:

a 6-ik és az angol hadseregnek nyugatról keleti irányba kellett támadni és pedig:

a 6-ik hadseregnek a Párizstól északkeletre fekvő területről az Ourcq-on át Château-Thierry-re;

az angoloknak Changis-Coulommiers vonalából Montmirail irányába;

az 5-ik hadseregnek a balszárnyára kellett helyezni a súlypontot és a Courtaçon-Esternay-Sézanne-vonalból északi irányba Montmirail felé kellett támadni;

a 9-ik hadsereg feladata volt az 5-ik hadsereg keleti oldalát biztosítani s ezért a st. goudi mocsarak átjáróit megszállni és készenlétbe lenni arra, hogy a Champaubert felé, tehát szintén északi irányba kell majd támadnia.

Tervek:
a) Joffre.
(Lásd 57., 58.
sz. vázlatot.)

A Párizs és Verdun között előnyomuló ellenség baloldalát a 3-ik hadseregnek keletről nyugati irányba haladva kellett megtámadni. Ehhez a támadáshoz a 4-ik hadseregnek is csatlakozni kellett.

b). Moltke.
(Lásd 55., 56.
sz. vázlatot)

Szeptember hó 4-én este Moltke arra a meggyőződésre jut, hogy a Schlieffen-féle terv már kivihetetlen, azaz az ellenséget Párizstól elszorítani nem lehet. Tisztán látja továbbá azt is, hogy a döntés még nem történt meg és hogy az ellenség újabb nagy csatára készül. Látja továbbá a Párizs felől fenyegető veszélyt is, hová az ellenség erőket tol el és nagy erőket gyülekeztet.

Mindennek dacára azonban, nem hagy fel a támadás gondolatával, csak az eddigi tervet formálja át. Eddig a nyugati szárnyon volt a fősúly, most átkerül a középre és a keleti szárnyra. Az ellenséges nyugati szárny túlszárnyaló helyzete miatt, az ellenségnek átkarolása már lehetetlen, ezért a közepet áttörni akarja, hogy azután kellő biztosítással Párizs felé a Verdun és Belfort között álló ellenséges arcvonalat északról felsodrítsa, míg a Lotharingiából támadó 6-ik hadsereg Toul és Epinal között áttörve, az ellenséges keleti szárny bekerítését teljessé kell, hogy tegye.

Ezen célból:

az 1-ső hadsereg az Oise és a Marne között,

a 2-ik hadsereg a Marne és a Szajna között. Párizs felé támadó szellemben biztosít.

A 4-ik és 5-ik hadseregnek, mely eddig állandóan érintkezett erősebb ellenséggel, feladata, hogy feltartóztathatatlanul délkeleti irányba nyomuljon elő és ezáltal a 6-ik és 7-ik hadseregnek a Moselen át való előrejutását elősegítse. Ezért

a 4-ik hadseregnek jobbszárnyal Vitry le François-n át,

az 5-ik hadseregnek pedig jobbszárnyal Revigny-n át kellett támadni.

A 3-ik hadseregnek Troyes-ra kellett előnyomulni, hogy azután a helyzet szerint akár az 1-ső és 2-ik hadsereg támogatására nyugati irányba, akár a haderők balszárnyának megsegítésére déli vagy délkeleti irányba lehessen felhasználni.

A 6-ik és 7-ik hadseregnek feladata egyelőre az arcvonaluk előtt álló ellenséges haderők lekötése, de törekedniök kellett minél előbb Toul és Épinal között a Moselen át támadni.

Ezenkívül Moltke még azt is elhatározta, hogy az elzász-lotharingiai csoportból erőket von ki s azokat vasúton Belgiumon keresztül a német jobbszárny mögé, St. Quentin környékére szállítja. Erre a célra a 6-ik és 7-ik hadseregnek

1—1 hadtestet, a 7-ik hadseregnek azonkívül még egy lovas hadosztályt kellett rendelkezésre bocsájtaniok.

Fenti elhatározások következtében keletkezik a németekre nézve oly végzetes kimenetelű „marnei csata“ és a franciák előtt érthetetlen „marnei csoda“.

Az intézkedéseket úgy a németek, mint a franciák szeptember 4-én este adják. A németeknél azonban a parancs a jobbszárny hadseregekhez csak 5-én reggel 7 óra után érkezik meg, amikor már a csapatok a szeptember 3-iki intézkedés értelmében kiadott parancsok végrehajtását megkezdették.

Tudjuk, hogy Kluck vezérezredes, a legfelsőbb hadvezetőség szeptember 3-iki parancsát szószerint nem teljesítette. Nem állott meg, hogy jobbra lépcső viszonyba kerüljön a 2-ik hadsereg mögé, hanem menetét tovább folytatta, hogy a visszavonuló 5-ik francia hadsereg visszavonulási útját elvágja.

Események

Miután a legfelsőbb hadvezetőségtől szeptember 4-én nem érkezik semmi további parancs, Kluck megmarad eddigi elhatározása mellett és 5-én menetét az 5-ik francia hadsereg délkeleti irányba való visszaszorítása végett tovább folytatja annál is inkább, mert az 1-ső hadsereg 4-én az ellenséges francia 5-ik hadsereg balszárnyát utol éri s a Párizs felől fenyegető veszélyt pedig lebecsüli és előbb az 5-ik francia hadsereggel akar végezni s Párizssal szemben mindössze egy lovas és a II-ik hadtestet hagyja hátra még a IV-ik tartalékhadtest megerősítésére.

Az 1-ső hadsereg zöme 5-én a Grand-Morint éri el, míg a 4-ik tartalékhadtest szept. 5-én délután kezdeményezőleg a Marnetól északra előretör s itt a Maunourynak a november 6-iki támadáshoz felvonuló hadseregére bukkan és így Joffre tervét fél nappal korábban felfedezi.

Az 1-ső hadsereg parancsnoka azonban még mielőtt a IV-ik tartalékhadtest harcfelderítésének eredményéről értesülne, elhatározta, hogy a november 5-én elért helyzetből már 6-án hátraarcot csinál és hogy hadseregével visszamegy a Marne északi partjára, s a Marnetól délre mindössze két hadtestet hagy vissza. A délutáni órákban ugyanis az 1-ső hadsereg parancsnoksághoz megérkezik a legfelsőbb hadvezetőség által kiküldött Hentsch vezérkari alezredes, aki az általános helyzetről és Moltke további szándékairól a szükséges felvilágosításokat megadja.

A szeptember 5-én este elért helyzetet, különben az 59. és 60-ik sz. vázlat tünteti fel.

Szeptember 6-án kezdődik a francia 6-ik és 5-ik hadsereg támadása, míg az angol hadsereg lassan és óvatosan nyomult elő a Grand-Morin felé.

A francia 6-ik hadsereg támadásával szemben, a IV-ik tartalékhadtest hősiiesen védekezett, majd midőn az 1-ső hadsereg többi csapatai is délről beérkeznek, sikerül a franciák támadását az Ourcq mentén felfogni. Szeptember 7-én pedig már az egyensúly is helyreáll, miután a Marnetól délre hagyott két hadtestet is magához vonja Kluck. Szeptember 8-án az 1-ső hadsereg már támadásba megy át s a francia hadsereg északi szárnyát átkarolva, 9-én délelőtt a francia balszárnyat teljesen megveri, úgy, hogy délben már az 1-ső hadsereg abban a helyzetben van, hogy a visszavonuló 6-ik francia hadsereggel szemben a győzelmet kiaknázza.

Az 1-ső hadseregnek a Marne déli partjáról való elvonulása következtében azonban, a helyzet a 2-ik hadseregnek igen veszélyessé vált.

Itt ugyanis Bülow a legfelsőbb hadvezetőség szeptember 5-iki intézkedése értelmében, szeptember 6-án nyugatfelé kanyarodást akar végrehajtani, hogy arccal Párizs felé forduljon. Az 1-ső hadseregnek a Marne déli partjáról való elvonulása következtében a francia hadsereg új lélekzethez jut s Joffre parancsa értelmében támadásba mehet át, s így Bülow előnyomuló balszárnya igen heves ellenállásra talál míg a jobb szárnyának erős támadást kell elhárítania. A 2-ik hadsereg jobbszárnya ellen meginduló támadás pedig annál veszélyesebb volt, mert az 1-ső német hadsereg elvonulása következtében La Ferté és Esternay között hézag keletkezett, amelyet a nehéz harcokat vívó 2-ik német hadsereg kitölteni nem tudott, s amely hézagba az angol hadsereg lassanként előnyomult. Ezen hézag védelmére két lovashadtest maradt vissza. Minden attól függött tehát, hogy ez a vékony lovas lepel tudja-e késleltetni az angol hadsereg előnyomulását addig, míg Kluck és Bülow a támadó 6-ik, illetőleg az 5-ik francia hadsereg fölött úrrá lesznek. Az angolok lassú és félénkelőnyomulása következtében, szeptember 6-án a lovasság még a Grand-Morin mentén ki tud tartani, szeptember 7-én azonban már a Petit-Morin mögé kénytelen visszamenni, 8-án pedig a Marne felé való előnyomulási területet La Ferté és Château-Thierry között szabaddá tenni. Ennek következtében az angol hadsereg egyrésze lassan és óvatosan átlépi a Marnet.

Az így keletkező fenyegető veszély azonban veszített éléből azáltal, hogy az 1-ső hadseregnek Maunoury felett

aratott győzelme már szeptember 9-én lehetővé tette, hogy Kluck nagyobb erőket rendeljen ki az angolokkal szemben.

A Bülow hadsereg helyzete szeptember 9-ére megjavult. A jobbszárny ugyan kénytelen hátrahajlani és Château-Thierrytől keletre támaszt keresni a Marne-on, de a francia 5-ik hadsereg nyomása 9-én már egészen elgyengült, mert a 2-ik hadsereg balszárnya a 3-ik hadsereg jobbszárnyával együtt, a szembenálló 9-ik francia hadsereget visszanyomja s ennek hatása kezd mutatkozni a francia 5-ik hadseregnél is.

Az arcvonal többi részén a legerősebb harcok folynak. A francia 3-ik és 4-ik hadsereg támadása ugyanis eredményt felmutatni nem tud, de a német 4-ik és 5-ik hadsereg sem tud előrejutni s ennek következtében a 3-ik hadsereg parancsnoka a szomszédok segélykérése következtében, erejét megosztja és hadseregének egyrészével a 2-ik hadsereget, másik részével pedig a 4-ik hadsereget támogatja.

A német 6-ik és 7-ik hadsereg áttörési kísérlete Nancy és Épinál között nem sikerült. A csapatok rohamai eredményt nem érnek el, a várak által erősen védett, jóval gyengébb francia csapatokkal szemben. A támadás itt még azt a célt sem érte el, hogy francia erőket lekötve tartson. Ennek következtében a német legfelsőbb hadvezetőség a támadásokat be is szünteti és már szeptember 8-tól kezdve újabb erőket von ki a 6-ik hadseregből és St. Quentin környékére szállítja, hogy ott egy új 7-ik hadsereget állítson össze. Megjegyzendő még, hogy szeptember 7-én Maubeuge is elesik és így az ott lekötve volt német erők is felszabadulnak.

A szeptember 9-iki helyzetet a 61. sz. vázlat tünteti fel. A helyzet igen válságos. A csata sorsa a nyugati szárnyon küzdő hadseregeknél dől el. Itt pedig az angol hadsereg a német 1-ső hadsereg déli szárnyát fenyegeti, az igaz, hogy a francia 6-ik hadsereg átkarolva, a játszmát már elvesztette és így Kluck a kellő rendszabályokat az angolok ellen is megtehetette. A német 2-ik hadsereg jobbszárnyának veszélyeztetettsége is enyhült. Ezzel szemben a francia arcvonalat a németek Foch hadseregének visszaszorításával áttörték, kérdés azonban, hogy az áttörés teljességteléhez szükséges felsodorításhoz az eddigi erők elégségesek-e? A tény tehát az, hogy 9-én mindkét fél arcvonala át van törve, azonban az áttöréshez szükséges felsodorítás még mindkét félnél hátra van. A győzelem valószínűleg azé, aki tovább tart ki. A csata tehát most van a tetőpontján.

Ezekben a válságos pillanatokban érkezik meg a német jobbszárny 3-ik hadseregéhez a legfelsőbb hadvezetőség által

már 8-án kiküldött Hentsch vezérkari alezredes, hogy a szükséges utasításokat az egységes harci tevékenység megteremtésére megadja.

Hentsch alezredes teljesen Bülow vezérezredesnek a szuggesztív hatása alá került. Bülow vezérezredes véleménye pedig, amikor értesül szeptember 9-én délelőtt, az angol hadseregnek a Marneon való átkeléséről az, hogy az 1-ső hadseregnek, ha a megsemmisülést elakarja kerülni, feltétlenül vissza kell vonulnia; és hogy a 2-ik hadsereget szintén vissza kell venni, hogy jobbszárnyát az ellenség meg ne kerülhesse. A visszavonulás alatt az 1-ső és 2-ik hadsereg között keletkező hézagot be kell zárni, hogy azután a St. Quentinél szeptember 7—12-ike között gyülekező új hadseregnek és a Maubeugenél felszabadult erőknek közreműködésével a hadműveleteket újra fel lehessen venni.

Hentsch alezredes eme vélemény hatása alatt anélkül, hogy Kluck vezérezredessel, az 1-ső hadsereg parancsnokával beszélne, el is rendeli a legfelsőbb hadvezetőség nevében a visszavonulást. Az 1-ső hadsereg vezérkari főnökének Kuhlnek leghatározottabb ellenvetése ellenére.

Kluck vezérezredes, amidőn értesül, hogy a 2-ik hadsereg is visszavonul, elrendeli a visszavonulást.

Ezzel a csata sorsa eldőlt.

Visszavonulás
az Aisne mögé
(lásd 63. sz.
vázlatot)

A visszavonulást a 2-ik hadsereg 9-én délután kezdi meg, míg az 1-ső hadsereg 10-én hajtja végre. Az 1-ső hadsereg az Aisne mögé Soissons-Compiègne közé megy vissza, míg a 2-ik hadsereg a Vesle mögé Reims-ra hajtja végre a visszavonulást és így az 1-ső és 2-ik hadsereg között kb. 30 km.-es hézag marad. — A legfelsőbb hadvezetőség Hentsch alezredes visszaérkeztéig nem látja tisztán a helyzetet, — a kellő tájékozódás után azután a 3., 4. és 5-ik hadsereget is a legfelsőbb hadvezetőség fokozatosan Reims és Verdun vonalába vonja vissza szeptember 13-ig.

Joffre hadseregei, amidőn a nem remélt visszavonulás jelentőségére ráeszmélnek, az üldözéshez a legnagyobb erővel fognak hozzá.

Az Aisne-menti csata, a szárnyak meghosszabbítása a tengerig.

(Lásd 62. sz. vázlatot.)

Az Aisne menti
csata

A németek visszavonulása az Aisne vonalára minden nagyobb nehézség nélkül megtörténik.

A franciák és az angolok ezt a visszavonulást nem igen zavarják. A marnei győzelem hatása alatt azonban ama forró

vágy ébred lelkükben, hogy a kivívott győzelmet döntő német vereséggé változtassák át.

Szeptember 12-én a francia 5-ik és az angol hadsereg az 1-ső és 2-ik német hadseregek közötti hézagba nyomulnak elő, hogy az 1-ső német hadsereget végleg elválasszák a német haderők zömétől. Szeptember 13-án a gyenge német összekötő csapatokat viaszszorítva, átlélik az Aisne-t és elfoglalják a Craonnei magaslatokat. Ezzel egyidejűleg megindul a támadás Reimsnél, a 2-ik hadsereg, Soissons-nál, az Aisne északi partján pedig az 1-ső hadsereg ellen.

Ezekben a válságos pillanatokban érkezik be Bülow vezérezredes alá rendelt és erőltetett menetekben segítségül siető új 7-ik hadsereg.

A német legfelsőbb hadvezetőség ezenkívül még szeptember 13-án a 3-ik és 4-ik hadseregek arcvonalából is kivon egy-egy hadtestet (XII. és XIII-ik hadtest.)

Mindeme erők harcbevételével sikerül azután a németeknek a franciák és az angolok áttörési kísérletét igen heves és nehéz harcok árán megghusítani már szeptember 15-én, de a harcok még eltartanak arcbn egész szeptember 19-ig.

Joffre most a német nyugati szárnyat akarja átkarolni.

A francia 6-ik hadsereg balszárnyára éppen beérkező és az 1-ső hadseregtől elvont XIII-ik hadtest Noyon-on át szeptember 16-án az 1-ső német hadsereg ellen átkarolólag támad. Ezt a támadást azonban az éppen Belgiumból beérkező IX-ik tartalék hadtest visszaveri.

Időközben a német legfelsőbb hadvezetőségben fontos személyi változás áll be. A nagy beteg Moltke helyett, az eddigi hadügyminiszter, Falkenhayn tábornok veszi át a vezérkari főnökséget, akit még a német hadseregben is kevésbbé ismer-
 Változás a német vezérkari főnök-
 ségben és a hadseregeknél

tek. Pedig ezidőben már mintegy az isteni gondviselés által kijelölve, a hír és dicsőség a legnagyobb hadvezérek neve közé írta be egy német tábornok nevét. Aki nem a félmegoldásoknak volt az embere, mint Falkenhayn, hanem aki mindig nagy, az ellenséget megsemmisítő, döntő győzelemre törekedett. Ez az ekkor már világhírű tábornok pedig a tannenbergi és mazuri győző Hindenburg vezérezredes volt. Talán másképp végződik a világháború, ha Hindenburg Falkenhayn előtt, és nem Falkenhayn után veszi át a vezérkari főnökséget.

A marnei csata következtében ezenkívül még az 1-ső hadsereg parancsnokát, Kluckot alárendelik újból Bülownak, a 3-ik hadsereg parancsnokságát pedig Hausen vezérezredes-től Einem tábornok veszi át.

A szárnyak meghosszabbítása a tengerig.

(Lásd 63. és 64. sz. vázlatot.)

Tervek

A németek új vezérkari főnöke továbbra is nyugaton keresi a döntést. A keleti hadszínhelyen az oroszokkal szemben éppen csak a legszükségesebb erőket akarta szembeállítani.

A nyugati hadszínhelyen pedig mindenekelőtt a haderők nyugati szárnyát akarta megerősíteni, nemcsak azért, hogy Joffre átkaroló kísérleteivel szemben itt kellő erővel léphessen fel, hanem azért is, hogy azután a németek Calais irányába támadásba mehessenek át, hogy legalább is a csatorna partjainak elfoglalásával az angoloknak a szárazfölddel való összeköttetéseit fenyegethessék.

Ezért az arcvonalból és a keleti szárnyról minden nélkülözhető erőt ki akar vonni és pedig mindenekelőtt a 6-ik hadsereg zömét és azt a nyugati szárnyra akarja szállítani. Az ország belsejében rendelkezésre álló kevésbbé kiképzettek gyors és futólagos kiképzése után, egy új hadsereget (az új 4-ik hadsereget) akar felállítani és azt is a nyugati szárnyon megindítandó támadáshoz felhasználni szándékozik. Ezenkívül Antwerpent minél előbb el kellett foglalni, hogy Beseler csapatai is minél hamarább rendelkezésre álljanak.

Az arcvonalban álló erőknél, természetesen a szemben álló erőknél lekötése és ha lehet, az ellenséges arcvonal áttörése végett támadásokat kellett indítaniok.

Francia részen Joffre most már csak az átkarolásban látja a győzelem lehetőségét és szintén az arcvonalból és a keleti szárnyról minden nélkülözhető erőt kivon és pedig mindenekelőtt a 2-ik hadsereget, amelyet Amiens környékén gyűleltet, hogy azután St. Quentin át, az Aisne-vonal mögött álló német hadseregeket átkarolja.

Események

Ez a mindkét félnél a nyugati szárnyon meginduló túlszárnyalási törekvés eredményezi az arcvonalak meghosszabbodását egész a tengerig. Ezeknél a hadműleteknél a franciák előnyben voltak, mert sokkal rövidebb vonalon és jól kiépített számos vasútvonalon szállíthatták a nyugati szárnyra a csapatokat. Ennek következménye azután, hogy az arcvonal az Aisnenál derékszögben megtörve vezet a tengerig, azaz, hogy a német arcvonal hátrahajlik.

St. Mihieli támadás

Áttérve az események ismertetésére, az arcban meginduló támadások közül, különös említést érdemel a St. Mihiel (Camp de Romain) erőd elfoglalása a németek részéről, mely harcok szeptember 15—25-ig tartanak.

A nyugati szárnyon a francia 2-ik hadsereg Castelnau tábornok parancsnoksága alatt — még mielőtt a francia nyugati szárny átkarolására rendelt német 6-ik hadsereg St. Quentin környékén felvonulhatna, — szeptember 22-én megkezdte támadását. Az átkaroló támadással szemben, a németek egyenkint vetik harcba a 6-ik hadseregnek a csatatérre éppen beérkező részeit, majd 25-én ők is támadásba mennek át. Ez a csata egyik félnek sem hozza meg a kívánt eredményt. A németeknek sikerül ugyan az Aisne arcvonala felsodorítását megakadályozniok, de viszont a német 6-ik hadseregnek sem sikerül a franciák balszárnyát átkarolnia és a német hadseregnek a Marnenál megakadt általános támadásait ismét kieroszakolni. Sőt a németekre nézve az arcvonala igen kedvezőtlenül hosszabbodik meg. Lassigny-Roye-Chaulnes-Bray-sur-Somme-Albert vonalában, amennyiben ez a vonal derékszöget alkot az Aisne vonallal.

A st. quentini
csata

Közben a német hadvezetőség elhatározza Antwerpen minél gyorsabb elfoglalását.

Antwerpen
elfoglalása és a
belgák utolsó
kitörése
Antwerpenből

Antwerpen ugyanis a benne levő belga tábori hadsereggel együttesen, a németeknek Belgiumon át vezetőkötöttéseit állandón fenyegette, azonkívül nagy mértékben korlátozta a németeknek hadászati mozgási szabadságát a tengerpart felé és tekintélyes német erőket kötött le.

Antwerpen elfoglalása meglehetősen nagy feladat volt, mert az Antwerpent védő csapatok ereje számbelileg nagyobb volt, mint a németeké. (Hat belga gyalog- és egy lovashadosztály szemben a német III-ik tart. hadtesttel, a tengerészhadosztállyal, a 4-ik póthadosztállyal és 2-ik, később 3-ik Landwehrrandárral.)

A németeknek főereje a 30.5-es, valamint a 42 cm-es lövegekben, a léghajókban és repülőgépekben rejlett, mellyel szembe a védők hasonlóértékű harceszközt állítani nem tudtak.

Mielőtt Beseler tábornok a támadást Antwerpen elfoglalása céljából megkezdette volna, Albert belga király elhatározta, hogy a belga tábori hadsereggel nagyszabású kitörést hajt végre Tormonde és Mecheln között. Ez a kitörés szept. 28-án kezdődik. Ugyanekkor kezdi meg a német tüzérség is a támadás előkészítését a vár ellen, minek következtében a belga hadvezetőség a kitörésre rendelt hadosztályokat visszarendeli. A német tüzérség oltalma alatt a német támadó csapatok azután október 8-ig terjedő időben az egyik erődöt a másik után foglalják el, míg október 9-én maga a vár is elesik. A belga hadsereg zöme azonban, miután Beseler ereje nem volt elegendő a vár körülzárásához, a nyílt tengerparton még idejekorán elvonult.

Az arrasi csata

Antwerpen ostromával csaknem egyidejűleg vívják a franciák és a németek az arrasi csatát, amelyben az ellenfelek éppúgy, mint a st. quentini csatában, egymás nyugati szárnyát akarják átkarolni.

Itt ugyanis Joffre, amidőn a st. quentini csatában felismeri, hogy a német nyugati szárnyat átkarolni nem tudja, mert ehhez Castelnau tábornok hadseregének ereje nem elegendő, az állásharcban megmerevedett arcvonalból a felesleges erőket kivonja és Maudhuy tábornok parancsnoksága alatt a nyolc hadosztálynyi erős új 10-ik hadsereget állítja fel, Ezzel a hadsereggel azután St. Pol környékéről előnyomulva akarja a német nyugati szárny átkarolását megismételni.

Falkenhayn ugyancsak az állásharcban megmerevedett arcvonalból a döntő szárnyra 3 hadtestet (gárda XIV. és I. bajor tartalékhadtest) tol át, amelyeket a 6-ik hadseregnek rendel alá, hogy ezekkel a franciák nyugati szárnyát átkarólag megtámadják.

Így keletkezik azután ismét egy új nagy találkozási csata, amit arrasi csatának hívunk. Ebben a csatában, mely szeptember 30-tól október 9-ig tart, váltakozva követik egymást a német és francia átkarolási kísérletek és ellentámadások, amelyek természetes következménye azután az lesz, hogy az arcvonalt meghosszabbodott Albert-től Arras-Lens-en át egész La Bassée-ig, az átkarolás azonban egyik félnek sem sikerül, bár a németeknél még egy és fél hadtestet (fél VII-ik és XIV-ik hadtestet) vonnak ide mint erősítést.

Változások a
hadseregek
beosztásában

A német jobbszárny folytonos meghosszabbodása következtében, a német 6-ik hadsereg kiterjedése túlságosan megnövekedett, ami miatt a német hadvezetőség új hadseregbeosztást rendelt el. A 6-ik hadsereg déli fele ugyanis a 2-ik hadsereg parancsnoksága alá lép, míg 2-ik hadseregnek eddigi Reims környéki arcvonala fölött a 7-ik hadsereg parancsnoka veszi át a parancsnoklást. Ezenkívül a 3-ik és 5-ik hadseregektől egy-egy hadtest (a XIX. és XIII-ik hadtesteket) és egy lovas hadtestet (a 4-iket) a 6-ik hadsereg jobbszárnyára Lille irányába indítanak útba.

Az ententenál Joffre marsall az angolok kívánságára a csatorna partjának védelmére és Antwerpen felmentése végett French hadseregét a francia 5-ik és 6-ik hadsereggel felváltja és az angol hadsereget október első hét napjaiban Hazebrouk környékére szállíttatja, ahol az angol hadsereg az újonnan felállított 4-ik angol hadtesttel, mely már Ostendénél a partraszállást megkezdette és október kezdetén beérkező indiai hadosztállyal erősödik meg. Ezenkívül Joffre az északi

szárnyon Foch tábornok alatt egy hadseregcsoport parancsnokságot létesít, amelynek a francia 2-ik és 10-ik hadereget, valamint az Észak-Franciaországban található összes francia hadseregetesteket rendel alá.

Az angoloknak az a reménye, hogy Antwerpent még sikerül nekik felmenteni, a vár gyors eleste miatt nem vált be. Ezenkívül a német 6-ik hadsereg jobbszárnyára irányított XIX-ik hadtest Lille október 12-én elfoglalja.

Lillei csata

Antwerpen eleste után Falkenhayn elhatározza, hogy Németországban újonnan felállított IV-ik tartalék hadtestből (a XX., XXIII., XVI. és XVII-ik tartalékhadtest), továbbá az Antwerpent ostromló hadseregből (a 4-ik póthadosztállyal megerősített III-ik tartalékhadtest és a nehéz tüzérség) egy új 4-ik hadsereget alakít és azzal a döntést a legészakibb szárnyon előidézi.

Újabb elhatározások

Joffre viszont, kinek úgylátszik a német 4-ik hadseregnek az északi szárnyra való irányításáról október közepéig tudomása nemigen volt, az angol hadsereggel a német északi szárny ellen akar döntőtámadást kezdeni.

Az angol hadsereg október 17-én kezdi a támadást La Bassée-nál eredmény nélkül. Miután azonban Joffre tudomást szerez a német 4-ik hadsereg előnyomulásáról, elhatározza, hogy egyelőre a Lys és a tengerpart között védekezni fog s ezen célból az északi szárnyra beérkező belga hadsereg Nieuport—Dixmuidé között foglal állást, azonkívül egy új 8-ik hadsereget állítanak fel d'Urbal tábornok parancsnoksága alatt három és fél hadtestből (IX., II. és XVI-ik hadtestek, 42-ik hadosztály), melynek Ypern környékére kellett beérkeznie és azután támadást kezdeni.

Az Yser és Yperni csata

A német 4-ik hadsereg döntő támadása október 20-án kezdődik és az Yser és Ypern ellen irányul, míg ezzel egyidejűleg a 6-ik hadsereg Armentièresre támadott. Ettől délre Arrasnál az Aisne mentén és az Argonnesokban a német csapatok szintén részlettámadásokat kezdenek az ellenség lekötése végett.

Amíg azonban a német 4-ik hadsereg támadása bár lassan előrehalad, a 6-ik hadsereg támadása csak részlet-eredményekre vezet.

Ezért Falkenhayn október 26-án elhatározza, hogy a 6-ik hadsereg részeiből egy új támadó hadseregcsoportot alakít Fabek tábornok parancsnoksága alatt. (XV. és II-ik bajor hadtest: 26-ik gyaloghadosztály, 6-ik bajor tart. hadosztály és november 1-től még a 3-ik gyaloghadosztály) s ezzel Ypern ellen a 4-ik hadsereggel együttesen október 30-án támadást

kezd, míg a 6-ik hadsereg többi részével a Lystől délre a további támadásokat beszünteti.

A támadás október 30-án meg is indul. A 4-ik hadsereg jobbszárnyán Dixmuidetől északra a németek a belga hadsereg fővédelmi állását elfoglalják s a belga hadsereg ellentámasztását végleg megtöri.

Ekkor azonban egy váratlan esemény történik. Albert belga király elrendeli még október 25-én a tengerparti gátak elrombolását s Nieuport—Dixmuidé közötti területet a tenger vizével árasztja el, minek következtében a németek további előnyomulása nem csak lehetetlenné válik, hanem még az Yser keleti partjáról is vissza kell a csapatokat vonniuk október 30. és 31-én.

A 4-ik hadsereg és a Fabek hadseregcsoport támadása sem vezet Ypernnél sikerre, minek következtében, bár a harcok még egész november 17-ig tartanak, a további támadásokat Falkenhayn beszünteti és az egész vonalon kezdetét veszi az állásharc.

A vailly-i
ütközet

A helyzetet különben november közepén a 64. sz. vázlat mutatja. Azok közül a harcok közül, melyek az Yser menti és az yperni csata idején az arcvonal más helyén játszódtak le, az ellenséges erők lekötése végett, különösen az október 31-iki Aisne melletti vailly-i ütközet érdemel említést, ahol a német 3-ik hadtest az itt lévő francia hídfőt foglalja el. Ez a támadás azért nevezetes, mert ez volt állásharcban az első nagyobb harcászati siker, hol 1500 francia foglyot ejtettek a németek. A sikert a németek a methódikus támadási eljárásuknak köszönhették. A támadást ugyanis a legalaposabban és a legapróbb részletekig előkészítették és azt hatalmas tűzérési tűzzel való előkészítés előzte meg, továbbá a tűzérési és gyalogság összműködésére a legnagyobb gondot fordították.

Eredmények és
helyzet novem-
ber közepén

Ha a szeptember 15-étől folyó harcokat tekintjük, úgy megállapíthatjuk, hogy egyik fél sem érte el a kitűzött hadműveleti célt.

Az entente nem tudta a németek északi szárnyát átkarolni, azt döntően megverni és a németeket északi Franciaországból és Belgiumból visszaszorítani. Nemcsak, hogy ezt nem érte el, de még Antwerpen elvétét sem tudta megakadályozni.

A németeknek ugyan sikerült az ellenséges átkarolási kísérleteket meggyúsítani, de nem tudták az Yser és yperni csata kezdetén még meglehetősen laza ellenséges arcvonalat szétrombolni és ezáltal az utat legalább a Sommeig szabaddá

tenni. Az Anglia elleni háborúban oly fontos Észak-Franciaország tengerparti kikötők az entente birtokában maradtak továbbra is.

A mozgó háborúnak a nyugati hadszínhelyen egyelőre vége van, s ezt az állásharc váltja fel 700 km.-es szélességben a tengerparttól egész a Svájci határig.

A játszma tehát remis-vel végződött.

Az okokat a következőkben kereshetjük:

Joffre mindenekelőtt túl sokáig kísérletezett, hogy Craonne-nál a németek arcvonalát az Aisne-menti csatában áttörje. Későn és nem elegendő erővel kezdte meg a németek jobbszárnyának az átkarolását, bár ma még a viszonyokat nem ismerjük annyira, hogy megtudnók állapítani, meg volt-e a műszaki lehetősége annak, hogy a szükséges erőket gyorsan és a kellő időben a döntő szárnyra tolják?

Mindenesetre megállapítható azonban, hogy a sikertelenség egyik oka abban rejlik, hogy mindkét fél a másik fél tervének megakadályozására a kellő rendszabályokat még idejekorán foganatosította.

Német részről a sikertelenség egyik főoka abban is rejlik még, hogy a st. quentini csatánál a 6-ik hadsereg felvonulása a jobbszárny mögött hátul St. Quentinnél történt, és nem jobbra lépcsőben Arras és Amiens között, minek következtében a 6-ik hadsereg már nem tudta megakadályozni a német arcvonal hátrahajlását.

A sikertelenség egyik oka német részről az is, hogy az Yser és yperni csatában támadó 4-ik hadsereg bár lelkes, de csak futólagosan körülbelül hat hét alatt kiképzett s 16—50 évig terjedő, tehát az összes korosztályokból állott, melynek tisztjei régen nyugalmazott és szolgálati viszonyban levő tisztok, nem pedig még szolgálatköteles, tényleges, tartalékos és Landwehr-tisztek voltak. Ez a hadsereg tehát milicszerű, új alakulás volt, amely hadsereg azután nem tudta azt az eredményt felmutatni, amit különben jogosan el lehetett volna várni tőle. Pedig régi haditapasztalat, hogy milicszerű új alakulásokat kezdetben a döntés helyén alkalmazni nem szabad. Ezeket a csapatokat tehát az arcvonal más helyén, állásharcban lehetett volna alkalmazni, míg a döntő támadáshoz jól kiképzett, az eddigi harcokban már kipróbált, haditapasztalatokkal rendelkező csapatokból kellett volna a 4-ik hadsereget összeállítani. Helyénvaló azonban Falkenhayn nézete is, hogy ezeknek a fiatal hadtesteknek az állásharcból kivont, már tapasztalatokban gazdag és edzett hadtestekkel való kicserélésére idő már nem állott rendelkezésre. Ez esetben azonban,

Méltatás

viszont az a kérdés is felmerülhet, hogy esetleg az átkarolásról lemondva, nem lehetett volna-e Lille környéken vagy esetleg St. Pol irányában áttörni.

A 4-ik hadseregnek azonkívül nem volt elég erős tűzérsege. Az Antwerpent ostromló tűzérsege későn érkezett be. Nem volt elég lőszer s a lőszerutánszállítás nem volt teljesen kielégítő, amiből tanulság, hogy legalább a döntés helyen lőszer mennyiségben túlsúllyal kell rendelkezünk.

Vége az első kötetnek.

A németek hadrendje.

Főparancsnok II. Vilmos német császár, vezérkari főnök
von Moltke vezérezeredes.

Alakulat	Parancs neve	Vezérkari főnök	Egységek	Összesen	Felvonulási terület
1. ső hadsereg	v. Kluck vezérezeredes	v. Kuhl tábornok	II. hadtest III. " " IV. " " III. tart. hadt. 4 IV. " " 7 10. landw. ddr. 11. " " 27. " " 4 zlj. neh. tűz. 1 utászezered	5 hadtest=10 ho., 3 landw. ddr., 3 lovas ho., 1 utászezered 5	általában a hadsereg felvonult Aachen-től északkeletre és a holland határ közötti térben
			2. lov. hadtest 2. lovas ho. 4. " " 9. " "		
2. ik hadsereg	v. Bülow vezérezeredes	v. Lauenstein tábornok	VII. hadtest IX. " " 1 X. " " Gárda hadtest Gár. tart. hadt. 6 VII. " " X. " " 25. landw. ddr. 29. " " 1. lov. hadtest 4 mozsár zlj. 10 cm-es partvédő ágyus zlj. 2 nehéz parti mozsár zlj. 2 utászezered	7 hadt.=14 ho., 2 landw. ddr., 2 lov. ho., 4 mozs. zlj., 1 10 cm-es part. ágyus zlj., 2 neh. mozsár zlj., 2 utászezered	általában a hadsereg Aachen-nel és Aachen-től délkeletre vonult fel
			Gárda lov. h.-o. 5. " "		
3. ik hads.	v. Haussen vezér- ezrederes	v. Hoenner tábornok	XI. hadtest 2 XII. " " XIX. " " XII. tart. hadt. 47. landw. ddr. 2 mozsár zlj. 1 utászezered	4 hadt.=8 ho., 1 ldw. ddr., 2 mozs. zlj., 1 utászezered	a hds. általában Malmédy-től délkeletre az Eifel-hegységben vonult fel
4. ik hadsereg	Albrecht württemb. herceg vezérezeredes		VI. hadtest 3 VII. " " XVIII. " " VII. tart. hadt. XVIII. " " 49. landw. ddr. 2 mozsár zlj. 1 utászezered	5 hadt.=10 ho., 1 ldw. ddr., 2 mozsár zlj., 1 utászezered	Luxemburghban és Triernél
5. ik hadsereg	Vilmos trónörökös		V. hadtest XIII. " " XVI. " " V. tart. hadtest VI. " " 13. bajor ldw. ddr. 43. " " 45. " " 55. " " 9. " " 4. lovas hadtest 4. mozsár zlj. 2. utászezered	3. lov. hadoszt. 6. " "	Diedenhofen-től keletre fekvő terület és Metz között

Alakulat	Parnok neve	Egységek	Összesen	Felvonulási terület																														
6-ik hadsereg	Rupprecht bajor trónörökös	<table><tr><td>1. bajor hadt.</td><td></td></tr><tr><td>II. " "</td><td></td></tr><tr><td>III. " "</td><td></td></tr><tr><td>XXI. hadtest</td><td></td></tr><tr><td>1. bajor tart.-hdt</td><td></td></tr><tr><td>5. baj.idw. ddr</td><td></td></tr><tr><td>3. lovas hadt.</td><td>7. lov. ho.</td></tr><tr><td></td><td>8. " „szász</td></tr><tr><td></td><td>bajor lov. ho.</td></tr><tr><td>Gárda pótho</td><td></td></tr><tr><td>4. " "</td><td>11. dandár</td></tr><tr><td>7. " "</td><td></td></tr><tr><td>8. " "</td><td></td></tr><tr><td>4 zlj. neh. tűz.</td><td></td></tr><tr><td>2 utász-ezred</td><td></td></tr></table>	1. bajor hadt.		II. " "		III. " "		XXI. hadtest		1. bajor tart.-hdt		5. baj.idw. ddr		3. lovas hadt.	7. lov. ho.		8. " „szász		bajor lov. ho.	Gárda pótho		4. " "	11. dandár	7. " "		8. " "		4 zlj. neh. tűz.		2 utász-ezred		5. hdt. = 10 ho., 3 lov. ho., 4 pótho., 1 landw. ddr.	Metz és Saarbürg között Lotharingiában
1. bajor hadt.																																		
II. " "																																		
III. " "																																		
XXI. hadtest																																		
1. bajor tart.-hdt																																		
5. baj.idw. ddr																																		
3. lovas hadt.	7. lov. ho.																																	
	8. " „szász																																	
	bajor lov. ho.																																	
Gárda pótho																																		
4. " "	11. dandár																																	
7. " "																																		
8. " "																																		
4 zlj. neh. tűz.																																		
2 utász-ezred																																		
7-ik hadsereg 9	V. Heeringen vezérérezdes	<table><tr><td>XIV. hadtest</td><td></td></tr><tr><td>XV. " "</td><td></td></tr><tr><td>XIV. tart.-hdt.</td><td></td></tr><tr><td>30. landw.-ddr.</td><td></td></tr><tr><td>Rajnat védő csapatok</td><td>3. landw.-ddr.</td></tr><tr><td></td><td>1. bajor</td></tr><tr><td></td><td>2. " "</td></tr><tr><td>19. póthadoszt. bajor</td><td>6. dandár</td></tr></table>	XIV. hadtest		XV. " "		XIV. tart.-hdt.		30. landw.-ddr.		Rajnat védő csapatok	3. landw.-ddr.		1. bajor		2. " "	19. póthadoszt. bajor	6. dandár	3 hdt. = 6 ho. 4 landw. ddr. 2 pótho. ezenkívül még a süessb. tart.-ho	Elzászban és Breisach-nál, Badenben, továbbá a Felső-Rajnáánál														
XIV. hadtest																																		
XV. " "																																		
XIV. tart.-hdt.																																		
30. landw.-ddr.																																		
Rajnat védő csapatok	3. landw.-ddr.																																	
	1. bajor																																	
	2. " "																																	
19. póthadoszt. bajor	6. dandár																																	
Woyrsch landw. hadt.	Woyrsch	<table><tr><td>3. landw.-ho.</td><td></td></tr><tr><td>4. " "</td><td></td></tr></table>	3. landw.-ho.		4. " "		1 hdt. = 2 ldw.-ho. 9. gye. 10 ddr. p. zlj. 2 tűz. neh. tűz. nek.	Szileziában																										
3. landw.-ho.																																		
4. " "																																		
8-ik hadsereg	V. Prittwitz vezérezr.	<table><tr><td>1. nauteest</td><td>G.d. J.v. François</td></tr><tr><td>1. tart.-hdt.</td><td>Glt. Otto v. Below</td></tr><tr><td>2. landw.-ddr.</td><td>br. Luppín ezr.</td></tr><tr><td>1. lov.-ho.</td><td>Glt. v. Brecht.</td></tr><tr><td>XX. ho.</td><td>G.d. A.v. Scholtz.</td></tr><tr><td>XVII. " "</td><td>Mackensen</td></tr><tr><td>70. landw.-ddr.</td><td></td></tr><tr><td>3. tart.-ho.</td><td>Glt. v. Morgen.</td></tr><tr><td>6. landw.-ddr.</td><td></td></tr><tr><td>A tengeről Thornig iekvő várak főtart.</td><td></td></tr></table>	1. nauteest	G.d. J.v. François	1. tart.-hdt.	Glt. Otto v. Below	2. landw.-ddr.	br. Luppín ezr.	1. lov.-ho.	Glt. v. Brecht.	XX. ho.	G.d. A.v. Scholtz.	XVII. " "	Mackensen	70. landw.-ddr.		3. tart.-ho.	Glt. v. Morgen.	6. landw.-ddr.		A tengeről Thornig iekvő várak főtart.		4 hdt. = 8 ho., 1 tart.-ho., 3 landw.-ddr., 1 lov. ho.	Mazuri tavak és Iilsit között Allenstein-nál Ihorn és Deutsch-Eylau között Gnezen-nél Hobenzalza-nál										
1. nauteest	G.d. J.v. François																																	
1. tart.-hdt.	Glt. Otto v. Below																																	
2. landw.-ddr.	br. Luppín ezr.																																	
1. lov.-ho.	Glt. v. Brecht.																																	
XX. ho.	G.d. A.v. Scholtz.																																	
XVII. " "	Mackensen																																	
70. landw.-ddr.																																		
3. tart.-ho.	Glt. v. Morgen.																																	
6. landw.-ddr.																																		
A tengeről Thornig iekvő várak főtart.																																		
Gaede táborn. hds.-csop.	Gaede táborn. eredetileg a XIV. hdt. par. helyettese	<table><tr><td>51. württembergi landw.-ddr.</td><td></td></tr><tr><td>53. " "</td><td></td></tr><tr><td>55. badeni " "</td><td></td></tr><tr><td>1. bajor " "</td><td></td></tr><tr><td>3. " "</td><td></td></tr><tr><td>110. sz. önálló " ezr.</td><td></td></tr><tr><td>A felsőrajnai erődökből különféle alakulatok</td><td></td></tr></table>	51. württembergi landw.-ddr.		53. " "		55. badeni " "		1. bajor " "		3. " "		110. sz. önálló " ezr.		A felsőrajnai erődökből különféle alakulatok																			
51. württembergi landw.-ddr.																																		
53. " "																																		
55. badeni " "																																		
1. bajor " "																																		
3. " "																																		
110. sz. önálló " ezr.																																		
A felsőrajnai erődökből különféle alakulatok																																		

10

Megjegyzés:

- 1 Lüttich bevétele után az 1-ső hadsereghez osztatott be.
- 2 Namur ostroma után Kelet-Poroszországba megy.
- 3 Augusztus 28-ával az 5-ik hadsereg kötelékébe kerül.
- 4 Antwerpen előtt visszamaradt a tartalékhadtesttel együtt. Először Schieswigben állott.
- 5 Ebből kb. 60.000 fő Antwerpen előtt.
- 6 Namur ostroma után Kelet-Poroszországba megy.
- 7 Maubeuge ostromát végzi. A marnei csatában nem vesz részt.
- 8 Augusztus végén Kelet-Poroszországba megy.
- 9 A 6-ik hadseregnek volt alárendelve.
- 10 A csoport a 7-ik hadseregnek volt alárendelve és augusztus 10-ike után alakult.

A németek ellen működő francia haderők hadrendje.

Alakulat	Parancsnok neve	Egységek	Összesen	Felvonulási terület	Kiterjedés	
					hossza szélessége km-ben	
1 ső hadsereg	Dubail tábornok	VII. hadtest VIII. " " XIII. " " XIV. " " XXI. " " 57. tart. hadoszt. 58. " " 61. " " 62. " " 63. " " 71. " " Alp. vadászcs. 8. lovas hadoszt.	7 7 1 7 13 gylg, 1 lov. lo. és az összes alpest vadászalkulatok	általában a hadsereg felvonult Belhört és Charmes között	80	
2-ik hadsereg	de Castelnau tábornok	1/2 IX. hadtest XV. " " XVI. " " XX. " " 2. tart. hadoszt. 32. " " 39. " " 64. " " 70. " " 74. " " 78. " " Kettő 1 vadász zlj. Conneau táborn. lov. hadteste : 2., 6. és 10. l. ho.	7 7 7 2 2 7	12 gylg, 3 lov. hadoszt., 4 vad. zlj	általában a hadsereg felvonult Lunéville-Nancy-föld környékén	60
3-ik hadsereg	Ruffey tábornok	IV. hadtest V. " " VI. " " 54. tart. hadoszt. 55. " " 56. " " 67. " " 72. " " 73. " " 7. lov. hadoszt.	13 gylg, 1 lov. hadoszt.	Verdun mozgó tartaléka	50	
4-ik hadsereg	de Langle de Cary táborn.	II. hadtest XI. " " XII. " " XVII. " " gyarm. hadtest. 1/2 IX. " " marokkói hado 2. tart. hadoszt. 60. " " 4. lovas " " 9. " "	3 4 5 14 gylg és 2 lovas hadoszt.	Az Argon-okban mint tartalék		
5-ik hadsereg	Lanrezac tábornok	I. hadtest III. " " X. " " XVIII. hadtest XIX. " " 51. tart. hadoszt. 53. " " 69. " " Sordet táborn. lovas hadteste : 1., 3. és 5. l. ho.	6 6 7 7 7 13. gylg, 3 lovas hadoszt.	Sedan és Maubeuge között	60	

Alakulat	Parnok neve	Egységek		Összesen	Felvonulási terület	Kiterjedés hossza szélessége km m m
Területi hadosztály-csoport	D'A made tábn.	4 területi hadosztály	8	4 gyal. h. o.	Lille Douai Arras St. Omer	
Lotharingiai hds. (Armée de Lorraine.)	Maunoury tábn.	51. tart. ho. 53. " " 56. " " 65. " " 67. " " 75. " "		6 gyal. h. o.	a 3-ik és 4-ik hadsereg között	
10 Elzászi hadsereg (Armée d'Alsace)		VII. hadtest 44. gyal. ho. 57. tart. ho. 58. " " 63. " " 66. " " 8. lov. ho. 5 alp. vad. zlf		7 gy. ho. 1 lov. ho. 5 alpesi vadász zlf		

A belga hadsereg hadrendje.

Főparancsnok: Albert belga király.

	1. hadosztály		Brüsszel környékén
	2. " "		Lüttich mel
	3. " "		Namur mel
	4. " "		Brüsszel környékén
	5. " "		Lüttich-től nyugatra
	6. " "		
	Lovas hadoszt.	6 gyal. 1 lov. hadosztály	

Az angol hadsereg hadrendje.

Főparancsnok: French tábornagy.

Expedíciós hadsereg	French tábornagy	1. hadtest II. " "	1., 2., 3. és 5. gyal. hadoszt.	11 4 gyal. 1 lov. hadosztály	Maubeuge és Le Cateau között
		1 lov. hadoszt.	5 ddr		

Megjegyzés:

- 1 A tartalékhadosztályok száma pontosan még meg nem állapítható, — esetleg négy volt.
- 2 A két hadsereg tartalékhadosztályainak száma eleinte csak egy volt.
- 3 Rövid ideig (az első haditerv szerint), úgy látszik, a harmadik hadsereghez tartozott.
- 4 A 1/2 IX. hadtest és a marokkói hadosztály később egyesültek.
- 5 Rövid ideig a 1/2 IX. hadtest, a marokkói hadosztály, továbbá a negyedik és kilencedik lovás hadosztály, úgy látszik, az ötödik hadsereghez tartozott.
- 6 Csak később érkezik be.
- 7 A tartalékhadosztályok egyrése négy tartalékhadosztálycsoportba vonatott össze s mint ilyenek csak később rendeltettek alá az egyes hadseregeknek s eleinte mint tartalék szerepeltek. Az első tartalékhadosztálycsoport a hadsereg jobbszárnya mögött vesoul-nál állott és valószínűleg az 57-ik, 58-ik és 71-ik tartalékhadosztályok alkottak. A második és harmadik tartalékhadosztálycsoport eleinte valószínűleg a haderő közene mögött állhatott és a 2-ik, 32-ik, 59-ik, 65-ik és 68-ik tartalékhadosztályok tartozhattak hozzá.
- 8 A negyedik tartalékhadosztálycsoport az ötödik hadsereg balszárnya mögött állott Vervinsnél, az 54-ik, 53-ik és 69-ik tartalékhadosztályokból alakult valószínűleg.
- 9 Csak rövid ideig volt. Augusztus 18-án átlították fel és később feloszlott ismét.
- 10 Csak augusztus 9-ike után alakult és augusztus 22-ike után feloszlott.
- 11 Minden hadtest két hadosztályból, egy jelző századból, két század lovasított gyalogságból, három osztály tábortüzersegből, a 18 löveg, három tábortarackütegből, a hat löveg, egy 60 fontos kocsió nehéz ütegből, műszaki csapatokból, tábortábori kőrnából, löszerszlopokból és vonatból állott. Egy gyaloghadosztály állott három dandarból, a négy zászlóalj és a négy géppuskaszázadból.

TARTALOMJEGYZÉK:

Előszó.	3
--------------	---

A világháború valódi okai

Okok felsorolása.	
1. A német gazdasági fellendülés nyomán fakadó ipari, kereskedelmi gyarmatpolitikai ellentétek	5
<i>Az ipar fejlődése:</i>	
Németország ipari fejlődése. — Az ipari fejlődésből származó ellentétek	
<i>A kereskedelem fejlődése.</i>	
Német kereskedelem fejlődése. — A kereskedelem fejlődéséből származó ellentétek.	
<i>Gyarmatpolitika.</i>	
Németország gyarmatpolitikája. — Angliával való gyarmatpolitikai ellentétek. — Franciaországgal való gyarmatpolitikai ellentétek. — Gyarmatpolitikai ellentét Japánnal.	
2. Keleti kérdés	9
Fogalom. — Keletkezés.	
<i>Az egyes államok érdekei.</i>	
Oroszország. — Anglia. — Franciaország. — Olaszország. — A balkáni államok — Ausztria-Magyarország.	
<i>A keleti kérdés rövid történeti fejlődése</i>	10
A balkáni államok kialakulása. — A balkáni államok megerősödése. — Törökország felosztásának előkészítése. — Európai Törökország felosztása.	
3. A nemzetiségi eszme túlnövései	14
<i>A nemzetiségi eszme fogalma, keletkezése és jelentősége.</i>	
Fogalom. — Keletkezés. — Jelentőség.	
<i>A nemzetiségi eszme túlnövései.</i>	
Jelentősége. — A világháború okozói.	
<i>A pánszlávizmus.</i>	
Fogalom. — Keletkezés. — Terjesztésének eszközei. — Létjogosultsága. — Ellenrendszabályok.	
<i>A nagy szerb eszme.</i>	
Fogalom. — Létjogosultsága. — Keletkezése. — Terjesztésének eszközei. — Ellenrendszabályok.	
<i>A „Mare România” (Nagy Oláhország kérdése).</i>	
Fogalom. — A dákóromanizmus fogalma. — A dákóromanizmus létjogosultsága. — Terjesztésének eszközei. — Ellenrendszabályok.	
<i>Az olasz irredenta</i>	
Fogalom. — Létjogosultság. — Terjesztésének eszközei — Ellenrendszabályok.	
4. A francia revanche	21
Fogalom. — A francia revanche és a hazaszeretet. — Revanche terület visszaszerzési vágyból. — Revanche hatalmi érdekből. — Keletkezés, fejlődés.	

A világháború politikai előkészítése.

Oldal

1. Szövetségekötések	24
<i>A központi hatalmak kialakulása.</i>	
A hármas szövetség, tagjai, célja, keletkezése. — Jellemzés.	
A viszontbiztosítási egyezmény.	
<i>Az entente kialakulása</i>	
A kettős szövetség. — A splendid isolation. — Helgoland. — Faschoda kérdés. — Németország bekerítése. — Angol-japán szövetség. — Az entente cordiale. — A perzsa egyezmény. — A reváli találkozás. — Belga katonai egyezmény. — Látogatások 1913/14-ben. — Balkán szövetség. Balkáni háború. — Bukaresti béke. — Összefoglalás.	
2. Szövetség meglazítási kísérletek	29
Olaszország semlegesítése. — Az ischli-i látogatás. — Német egyezkedési kísérletek. — Eszmecsere 1910-ben a flotta-egyezményről. — Potsdami találkozás. — 1911/12. évi flotta-egyezményi tárgyalások. — A marakkói egyezmény. — 1914. évi angol-német gyarmatügyi egyezmény.	
3. Belpolitika	31
Központi hatalmak. — Magyarország. — Ausztria. — Németország. — Törökország. — Az entente államok.	
4. Belső ellentétek szítása	34
Általában. — A nemzetiségi propaganda. — Pacifista és antimilitarista propaganda.	

A világháború kitörése. A világháború látszólagos okai.

1. Az osztrák-magyar-szerb háború kitörése. Oroszország és Németország beavatkozása	36
A szakítás időpontjának megválasztása. — A sarajevo-i gyilkosság, mint a világháború egyik látszólagos oka. — Osztrák-magyar ultimátum. — Mozgósítás elrendelése. — Osztrák-magyar és szerb háború kitörése. — Német-osztrák-magyar-orsz háború kitörése.	
2. Törekvések a háborúnak keletre való lokalizálására	
Olaszország semlegesítése. — Anglia és Franciaország semlegesítésére való törekvés. — Francia beavatkozás. — A belga semlegesség. — Anglia beavatkozása.	
3. További hadüzenetek	42
Japán. — Törökország. — Olaszország. — Bulgária. — Oláhország. — Északamerikai Egyesült-Államok. — Görögország. — További hadüzenetek. — Délafrikai Unió. — Portugália. — Brazília. — Kína. — Cseh-Szlovákia.	

A világháború katonai előkészítése.

A központi hatalmak általában	45
Egység az előkészületekben. — Hiányosságok okai. — A politika szűkkeblősége. — A békeszerető politika. — A háborús uszítók.	

	Oldal
A haderő számereje.	47
Alapelv. — Nagy hadseregre volt-e szükség? — A védrendszer. — Lehetett volna-e nagyobb haderő? — A mulasztás okai. Törökország és Bulgária.	
A tengeri haderő fejlesztése	49
A szervezet	50
A szervezetet befolyásoló tényezők: 1. háborús tapasztalatok; 2. német szolgálati nyelv; 3. a monarchia közjogi viszonyai; 4. a kis létszám; 5. a pénzhány. — Tagozás. — Fegyvernemek.	
Fegyverzet, felszerelés	52
A gyalogságfegyverei. — A lovasság fegyverei. — A tüzérség fegyverei. — II. és III. vonalbeli akulások. — Nehéz tüzérség.	
A kiképzés	54
Általában. — A támadásra való kiképzésből keletkezett hibák. — A tisztikar kiképzése.	
Utánpótlás. A háború gazdasági előkészítése	56
Emberanyagbani pótlás. — Fegyverzet, lőszer stb. utánpótlása. — A háború gazdasági előkészítése.	
A haderők összege	57
Haditerv	57
Az egységes haditerv hiánya. — Célja. — A háború viselésének módja. — Erőelosztás és hadszínhelyek. — A háború viselésének módja. — Miért kell nyugaton keresni a döntést? — Erőcsoportosítás. — Tengeri haderő.	
d ítések, várak	61
Az erődítések jelentősége. — Ausztria-Magyarország erődítései. — Németország erődítései. — Hadikikötők. — Hiányosságok okai.	
Mozgósítás és felvonulás előkészítése	63
Mely államok ellen történt előkészület. — Felvonulási vonalak.	
2. Az entente	64
<i>Általában.</i>	
Az egység. — Katonai egyezmények és megbeszélések. — Pénzbeli segítség. — Franciák és oroszok. — Franciák és Anglia. — Az angolok, belgák és franciák. — A politikai és a katonai előkészületek.	
A haderő számereje	67
Franciaország. — Oroszország. — Belgium. — Anglia. — Szerbia. — Montenegró.	
Tengeri haderő	71
Szervezet, fegyverzet, felszerelés, kiképzés.	71
Szervezet. — Felső vezetés. — Tagozás. — Fegyvernemek. Fegyverzet. — Felszerelés. — Ruházat. — Kiképzés. — Harckiképzés. — Tartalékos tisztí kiképzés.	
A haderők összege	75
Haditerv	76
Általában. — Cél. — Háború viselésének módja. — Erőcsoportosítás. Hadszínhelyek.	

	Oldal
Indokolás	77
Hadicélok. — A háború viselésének módja. — Eszközök.	
Országgerődítés	78
Általában. — Franciaország. — Belgium. — Oroszország.	
Mózgósítás, felvonulás	79
Általában. — Franciaország. — Oroszország. — Anglia. — Szerbia.	

A világháború eseményeinek rövid ismertetése és beosztása időszakokra.

A világháború neve. — Szempont, mely szerint az időszakokra való beosztás történt. — A világháború beosztása időszakokra.

Első időszak, vagy a marne-i csata időszaka	84
<i>1914 augusztustól — 1914 december haváig.</i>	

Helyzet és tervek. — Események a nyugati hadszínhelyen. — Belgium megszállása. — A határmenti csaták. — Helyzet a marne-i csata előtt. — Események Kelet-Poroszországban. — A marne-i csata. — Az Aisne-menti csata. — Versenyfutás a tengerig. — Események az északi hadszínhelyen. — Kelet-poroszországi hadjárat. — A lemergi hadjárat. — A San- és Visztula-menti őszi hadjárat. — A Iqdzi és limanowai hadjárat. — Események a délkeleti hadszínhelyen. — Az első osztrák-magyar támadás Szerbia ellen. — Szerb-montenegrói támadás. — A Potiorek-féle, vagy a második osztrák-magyar támadás Szerbia ellen. — Japán háborúba lépése és a gyarmatok. — Törökország háborúba lépése. — Tengeri események. — A propaganda.

Második időszak, vagy a kárpáti csaták időszaka	92
<i>1914 december havától — 1915 májusig.</i>	

Helyzet és tervek. — Események. — Az entente első támadása. — A központi hatalmak első támadása. — Az entente második támadása. — Olaszország csatlakozása az entente-hoz. — Események a szerb hadszínhelyen. — Események a török hadszínhelyeken. — Légi háború. — Tengeri háború. — Propaganda.

Harmadik időszak, vagy a gorlici csatának, a szerbiai hadjáratnak, a verduni csatának és a déltiroli támadásnak időszaka	96
<i>1915 május havától — 1915 júniusáig.</i>	

Helyzet. — Haditervek. — Események. — A gorlicei át-törés. — A lemergi hadjárat. — Az oroszországi nyári nagy támadó hadjárat. — A Dardanellák ostroma. — A szerbiai hadjárat. — A macedóniai hadjárat. — A montenegrói hadjárat. — Az albániai hadjárat. — A verduni csata. — A déltiroli osztrák-magyar támadás. — A török hadszínhelyek eseményei. — Események a gyarmatokon. — Tengeri háború. — A légi háború.

Negyedik időszak, vagy az entente nyugati támadó csatáinak és az oláhországi hadjárat, valamint a korlátlan tengeralattjáró háború időszaka 104

1916 júniusától — 1917. év végéig.

Helyzet. — Tervek. — Események 1916-ban. — A lucki áttörés és a Somme-csata. — Verduni harcok. — Az Oláh hadjárat. — Az olasz támadás. — Sarail támadása. — Helyzet és további tervek. — Események 1917-ben. — A korlátlan tengeralattjáró háború. — Az orosz forradalom. — A Siegfried-állásba való visszavonulás. — Az entente 1917. évi első támadása. — Az entente 1917. évi második támadása. — A witschaete-i támadás. — A Kerenski-féle offenzíva. — A flandriai csaták. — A Riga körüli hadműveletek és a tizenkettedik isonzói csata. — Cambrai. — Macedónia. — Események a török hadszínhelyen. — Események a gyarmatokon. — Tengeri háború. — Propaganda. — Egyéb események.

Ötödik időszak, vagy a németek nyugati nagy támadásának időszaka. 113

1917 végétől — 1918 július hó 18-ig.

Helyzet. — Tervek. — Események. — Tengeri háború.

Hatodik időszak, vagy a központi hatalmak ellenállásának összeomlása. 116

1918 július 18-tól — a háború végéig.

Helyzet. — Tervek. — Események.

A világháború első része vagy a marnei csata időszaka.

Az 1914 évi belgiumi és franciaországi nyári hadjárat 121

Hadművelési tervek: *a) Németek:* Feladat. — Hadművelési cél. — Erőcsoporthozátás és egyes hadseregek feladata. — Indokolás. — *b) Franciaák:* Feladat. — Hadművelési cél. — Erőcsoporthozátás. — Indokolás.

Joffre második hadművelési terve 127

Indokolás.

Események 129

Mozgósítás és telvonulás.

Hadműveletek a felvonulás tartama alatt 130

Németeknél: Lüttich bevétele. — Franciaáknál: Cél. — A Vogesek hágóinak elfoglalása. — Lagarde, Schirmeck. — A mühlhauseni ütközet.

A Lotharingiai, vagy a saarbrückenl, vagy a saarburg-mörchingeni csata. 132

Helyzet és tervek. — Események. — Újabb tervek. — A második mühlhauseni ütközet.

Belgium megszállása 134

A Gette-menti csata. — Bruxelles megszállása.

A Belga-Francia határmentén vívott csaták 135

Helyzet és tervek. — *a) Franciaák.* — *b) Németek.* — Események. — 1. A közép küzdelmei. — *a) A longwy-i csata augusztus 22—25-ig.* — *b) neufchâteau-i csata aug.*

22—23-ig. — 2. A német jobbszárny küzdelmei. a) A namuri csata augusztus 22—23-ig. — b) A dinanti csata augusztus 23 án. — c) A monsi csata. — d) A Le cateau-i csata. — e) A tournai-i ütközet augusztus 23—24-ig. Maubeuge körülzárása. — Namur, Longwy, Montmédy eleste. — A mehelni csata és a löweni lázadás augusztus 25.	
Altalános helyzet augusztus 25-én, a német-francia-belga határmentén megvívott csaták után	140
Hadművelési tervek augusztus 25-ike után	141
Franciák. — Indokolás. — Németek. — Indokolás.	
A hadműveletek lefolyása	145
A st. quentin-guise-i csata augusztus 29—30-ig. — A Péronne környékén és Péronne-Amiens között vívott ütközetek. — A német 3-ik hadsereg előnyomulása. — A Maas menti csata augusztus 25—31-ig.	
Helyzet augusztus 30-án és további tervek	146
Helyzet. — A németek terve. — Joffre terve.	
Események	148
Események szeptember 2-án. — A németek tervének módosítása. — Események szeptember 3-án.	
A marne-i csata	149
Helyzet: a) Németek. — b) Franciák. — Tervek: a) Joffre. — b) Moltke. — Események: Visszavonulás az Aisne mögé.	
Az Aisne menti csata, a szárnyak meghosszabbítása a tengerig	156
Az Aisne menti csata. — Változás a német vezérkari főnökségben és a hadseregeknél.	
A szárnyak meghosszabbítása a tengerig	158
Tervek. — Események. — st. mihiel-i támadás. — A st. quentini csata. — Antwerpen elfoglalása és a bolgár utolsó kitörése Antwerpenből. — Változások a hadseregek beosztásában. — Lillei csata. — Újabb elhatározások. — Az Yser és yperni csata. — A vailly-i ütközet. — Eredmények és helyzet november közepén. — Méltatás.	

Mellékletek.

1. számú melléklet: A németek hadrendje.	165
2. „ „ A németek ellen működő francia had- erők hadrendje.	167

Vázlatmellékletek.

1. számú vázlat: Az egységes ázsiai-afrikai angol gyarmatbiro- dalom terve.	
2. „ „ A balkáni államok kialakulása.	
3. „ „ A központi hatalmak haditerve.	
4. „ „ A német erődítések a nyugati határon.	
5. „ „ A német tengerparti erődítések.	
6. „ „ A német erődítések a keleti határon.	

7. számú vázlat: Az entente haditerve.
8. " " Franciaország erősítései.
 9. " " Oroszország erősítései.
 10. " " A nyugati hadszínhely eseményei az első időszakban.
 11. " " A keleti hadszínhely eseményei az első időszakban.
 12. " " A szerb hadszínhely eseményei az első időszakban.
 13. " " A nyugati hadszínhely eseményei a második időszakban.
 14. " " A keleti hadszínhely eseményei a második időszakban.
 15. " " Az orosz hadszínhely eseményei a harmadik időszakban.
 16. " " A nyugati hadszínhely eseményei a harmadik időszakban.
 17. " " Események a Balkánon a harmadik időszakban.
 18. " " Az olasz hadszínhely eseményei a harmadik időszakban.
 19. " " A keleti hadszínhely eseményei a negyedik időszakban.
 20. " " Oláhországi hadjárat.
 21. " " Események a nyugati hadszínhelyen a negyedik időszakban.
 22. " " Az olasz hadszínhely eseményei a negyedik időszakban.
 23. " " Események a Balkánon a negyedik időszakban.
 24. " " A nyugati hadszínhely eseményei az ötödik időszakban.
 25. " " A nyugati hadszínhely eseményei a hatodik időszakban.
 26. " " A németek 1914. évi hadművelati terve.
 27. " " Schlieffen gróf hadművelati terve.
 28. " " A franciák első hadművelati terve.
 29. " " A franciák második hadművelati terve.
 30. " " A második hadművelati terv sematikus ábrázolása.
 31. " " A nyugati hadszínhelyen működő haderők felvonulása a világháború kezdetén.
 32. " " Lüttich elfoglalása.
 33. " " Elzászi harcok.
 34. " " Franciák helyzete és német helyzet a franciák hírei szerint a lotharingiai csata kezdetén.
 35. " " Németek terve a lotharingiai csatához.
 36. " " Lotharingiai csata.
 37. " " A német hadseregek előnyomulása a marne-i csatáig.
 38. " " Belgium megszállása.

- 39. számú vázlat:** A franciák helyzete augusztus 20-án és felderítésük eredménye.
40. „ „ Joffre hadműveleti terve augusztus 20-án,
41. „ „ Joffre hadműveleti tervének sematikus ábrázolása.
42. „ „ A németek helyzete augusztus 20-án és híreik az ellenségről.
43. „ „ A német hadműveleti terv sematikus ábrázolása.
44. „ „ A belga-francia határ mentén vívott csaták.
45. „ „ Kluck és Hausen vezérezredesek által javasolt előnyomulási irányok az 1-ső, 2-ik és 3-ik hadseregek részére.
46. „ „ Bülow vezérezredes által elrendelt előnyomulási irányok.
47. „ „ Joffre hadműveleti terve a határmenti csaták után.
48. „ „ Joffre tervének sematikus ábrázolása.
49. „ „ A németek elrendelt előnyomulási irányai augusztus 25-ike után.
50. „ „ Hadműveletek augusztus 25-ike után.
51. „ „ Helyzet augusztus 30-án.
52. „ „ A német legfelsőbb hadvezetőség augusztus 31-iki és szeptember 1-ei tervének sematikus ábrázolása.
53. „ „ Helyzet szeptember 2-án.
54. „ „ Joffre terve szeptember 1-én.
55. „ „ A németek terve szeptember 4-én
56. „ „ A németek tervének sematikus ábrázolása.
57. „ „ Joffre terve a marne-i csatához.
58. „ „ A francia marne-i csataterv sematikus ábrázolása.
59. „ „ Helyzet szeptember 5-én este.
60. „ „ A szeptember 5-iki helyzet sematikus ábrázolása.
61. „ „ Helyzet szeptember 9-én délben.
62. „ „ Az Aisne- és Yser-menti, valamint az yperni csaták.
63. „ „ Helyzet november közepén.

Térkép-vázlatmellékletek.

- 1. számú térkép-vázlat:** 1914. év eseményei.

2. „ „ 1915. „ „
3. „ „ 1916. „ „
4. „ „ 1917. „ „
5. „ „ 1918. „ „
6. „ „ Mellék-hadszínhelyek az 1914-1918. évi világháborúban.

